

GEÇİCİ KAPAK

*Kapak tasarımı
devam ediyor.*

BİDGE Yayınları

**Sosyal Hizmet Perspektifinden Güncel Konular : Sorun
Analizinden Çözüm Önerilerine V1**

Editör: ELİF ÖZLEM ÖZÇATAL

ISBN: 978-625-8821-55-0

1. Baskı

Sayfa Düzeni: Gözde YÜCEL

Yayınlama Tarihi: 2026-07-07

BİDGE Yayınları

Bu eserin bütün hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının ve editörün yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Sertifika No: 71374

Yayın hakları © BİDGE Yayınları

www.bidgeyayinlari.com.tr - bidgeyayinlari@gmail.com

Krc Bilişim Ticaret ve Organizasyon Ltd. Şti.

Güzeltepe Mahallesi Abidin Daver Sokak Sefer Apartmanı No: 7/9 Çankaya /
Ankara

ÖNSÖZ

Toplumsal değişim, ekonomik dönüşümler, teknolojik gelişmeler ve demografik yapıdaki farklılaşmalar, bireylerin ve toplumların karşı karşıya kaldığı sosyal sorunların niteliğini ve çeşitliliğini sürekli olarak değiştirmektedir. Bu değişim süreci, sosyal hizmet disiplininin yalnızca mevcut sorunlara müdahale eden bir alan olmasının ötesinde, önleyici, güçlendirici ve hak temelli yaklaşımlarla çözüm üreten dinamik bir meslek ve bilim alanı olduğunu bir kez daha ortaya koymaktadır.

Sosyal Hizmet Perspektifinden Güncel Konular: Sorun Analizinden Çözüm Önerilerine VI adlı bu eser, günümüz toplumlarında öne çıkan sosyal sorunları çok boyutlu bir bakış açısıyla ele almayı, bu sorunların nedenlerini bilimsel veriler ışığında analiz etmeyi ve uygulanabilir çözüm önerileri sunmayı amaçlamaktadır. Kitapta yer alan bölümler, sosyal hizmet disiplininin temel değerleri olan insan hakları, sosyal adalet, eşitlik, kapsayıcılık ve toplumsal dayanışma ilkeleri doğrultusunda hazırlanmış; güncel örnekler ve bilimsel değerlendirmelerle zenginleştirilmiştir. Kitaba katkı sunan yazarlar, yalnızca sorunların tespitine odaklanmamış aynı zamanda çözüm odaklı yaklaşımlar geliştirerek sosyal politika ve sosyal hizmet uygulamalarına katkı sağlayacak öneriler ortaya koymuşlardır.

Kitabın ortaya çıkmasında emeği geçen tüm yazarlarımıza, sürecin her aşamasında desteklerini esirgemeyen BİDGE Yayınevi yetkililerine ve çalışanlarına teşekkür eder; bu çalışmanın sosyal hizmet alanında çalışan akademisyenlere, uygulayıcılara ve öğrencilere faydalı olmasını dilerim. Saygılarımla.

Prof. Dr. Elif Özlem ÖZÇATAL

TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ

İÇİNDEKİLER

ÇOCUKLUK ÇAĞI OLUMSUZ DENEYİMLERİ İLE DEPRESYON ARASINDAKİ İLİŞKİDE RUMİNASYON DEĞİŞKENİNİN ROLÜ: KLİNİK SOSYAL HİZMET PERSPEKTİFİNDEN BİR DERLEME	1
---	---

YÜKSEL GİZEM KAYA, BÜŞRA GÜRBÜZ

YAŞLI YAKININA BAKIM VEREN ERKEKLERİN BAKIM SÜRECİNDE AİLE İÇİ ROL DÖNÜŞÜMÜ DENEYİMLERİNİN İNCELENMESİ	47
--	----

ZELİHA BÜŞRA ÇAKAN, HANDE ŞAHİN

THE STRUCTURAL MAP OF DIGITAL VIOLENCE: DARK WEB, INCEL CULTURE, AND GENDER-BASED RISKS IN TÜRKİYE	105
--	-----

EMİNE EBRU BOZÇELİK

BÖLÜM 1

ÇOCUKLUK ÇAĞI OLUMSUZ DENEYİMLERİ İLE DEPRESYON ARASINDAKİ İLİŞKİDE RUMİNASYON DEĞİŞKENİNİN ROLÜ: KLİNİK SOSYAL HİZMET PERSPEKTİFİNDEN BİR DERLEME

Yüksel Gizem KAYA¹
Büşra GÜRBÜZ²

Giriş

Çocukluk dönemi, bireyin biyopsikososyal gelişiminin temellerinin atıldığı, kişilik yapılanmasının şekillendiği ve yaşam boyu sürecek bilişsel, duygusal ve davranışsal örüntülerin oluştuğu kritik bir gelişim evresidir. Bu dönemde karşılaşılan olumsuz yaşantılar, bireyin yalnızca çocukluk dönemindeki iyilik halini değil, yetişkinlik dönemindeki ruh sağlığını da önemli ölçüde etkileyebilmektedir. Son yıllarda alanyazında sıklıkla ele alınan çocukluk çağı olumsuz deneyimleri bireyin bilişsel, duygusal ve sosyal gelişimini olumsuz etkileyerek ilerleyen yaşam

¹ Lisans Öğrencisi, KTO Karatay Üniversitesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Orcid: 0009-0000-9003-5140

² Arş. Gör. Dr., KTO Karatay Üniversitesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Orcid: 0000-0001-8738-2213

dönemlerinde çeşitli psikopatolojilerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Bu deneyimler, bireyin güven duygusunu, benlik algısını, duygu düzenleme becerilerini ve kişilerarası ilişkilerini olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Atak & Karal, 2022; Güler & Gümüş, 2024; Aras et al., 2023). Ekolojik yaklaşım çerçevesinde değerlendirildiğinde ise, ruh sağlığı sonuçları yalnızca bireysel risk faktörlerinin değil, okul iklimi, akran desteği ve sosyal çevre gibi koruyucu çevresel unsurların da etkisi altında gelişmektedir (Kara et al., 2025). Bu durum, çocukluk döneminde yaşanan olumsuz deneyimlerin birey üzerindeki etkilerinin çok boyutlu ve ekolojik bir çerçevede değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır.

Çocukluk çağı olumsuz deneyimlerinin ilişkili olduğu ruh sağlığı sorunlarının başında depresyon gelmektedir. Dünya genelinde yaygın görülen bir duygudurum bozukluğu olan depresyon; çökkün duygu durum, ilgi ve haz kaybı, umutsuzluk, enerji azalması ve işlevsellikte bozulma ile karakterize edilmektedir (APA, 2013; WHO, 2021). Yapılan araştırmalar, çocukluk döneminde ihmal ve istismar gibi travmatik yaşantılara maruz kalan bireylerin yetişkinlik döneminde depresif belirtiler geliştirme riskinin anlamlı düzeyde arttığını göstermektedir (Alpak et al., 2013; Battal et al., 2016; Aydın, 2018; Koç, 2019; Uludağ, 2023). Erken dönemde yaşanan olumsuz deneyimlerin bireyin benlik değerini, öz yeterlilik algısını ve duygu düzenleme kapasitesini zedelediği; bu durumun ise depresyon gelişiminde önemli bir risk faktörü oluşturduğu belirtilmektedir.

Çocukluk çağı olumsuz deneyimleri ile depresyon arasındaki ilişkinin yalnızca doğrudan bir etkileşimden ibaret olmadığı, bu ilişkiyi açıklayabilecek çeşitli bilişsel ve duygusal mekanizmaların bulunduğu düşünülmektedir. Son yıllarda bu mekanizmalardan biri olarak ruminasyon kavramı ön plana çıkmıştır. Ruminasyon; bireyin yaşadığı olumsuz olaylar, duygular veya sorunlar üzerine tekrarlayıcı, istemsiz ve çözüm üretmeyen bir

biçimde düşünmeye devam etmesi olarak tanımlanmaktadır (Watkins & Roberts, 2020; Kovacs et al., 2020). Özellikle çocukluk döneminde travmatik yaşantılara maruz kalan bireylerin, bu deneyimleri zihinsel olarak tekrar tekrar işlemeye eğilimli oldukları ve bu eğilimin psikolojik uyum süreçlerini olumsuz etkilediği bildirilmektedir (Uğurlu, 2017; Hurşitoğlu & Tuman, 2022; Uludağ, 2023).

Klinik sosyal hizmet perspektifinden değerlendirildiğinde ise çocukluk çağı olumsuz deneyimleri yalnızca bireysel düzeyde ele alınabilecek psikolojik sorunlar değil, aynı zamanda aile, çevre ve toplumsal sistemlerle ilişkili çok boyutlu sosyal sorun alanlarıdır. Klinik sosyal hizmet yaklaşımı bireyi çevresi içinde değerlendirmekte; erken dönem travmatik yaşantıların bireyin ruhsal işlevselliği üzerindeki etkilerini biyolojik, psikolojik ve sosyal boyutlarıyla incelemektedir. Bu doğrultuda çocukluk çağı olumsuz deneyimlerinin depresyon üzerindeki etkilerinin ve bu süreçte ruminasyonun rolünün anlaşılması, risk altındaki bireylerin belirlenmesi, koruyucu-önleyici müdahalelerin geliştirilmesi ve travma odaklı klinik sosyal hizmet uygulamalarının güçlendirilmesi açısından önem taşımaktadır.

Bu derleme çalışmasının amacı, çocukluk çağı olumsuz deneyimleri ile depresyon arasındaki ilişkiyi mevcut literatür doğrultusunda incelemek, bu ilişkide ruminasyonun rolünü değerlendirmek ve elde edilen sonuçları klinik sosyal hizmet perspektifinden tartışmaktır. Bu doğrultuda, çocukluk çağı olumsuz deneyimlerinin bireyler üzerinde meydana getirmiş olduğu olumsuz otomatik düşünce örüntülerinin depresyona giden yolda nasıl bir eşlikçi olduğunun anlaşılması ve bu üç değişkenin sosyal hizmet gözünden analizinin yapılması amaçlanmaktadır. Çocukluk döneminde yaşanan olumsuz deneyimlerin uzun vadeli etkileri dikkate alındığında, bu deneyimlerin erken dönemde fark edilmesi ve çözümüne yönelik stratejilerin geliştirilmesi önem taşırken,

ruminasyon gibi bilişsel süreçlerin bu olumsuz yaşantıların etkisini sürdürerek baş etme mekanizmalarını zayıflatabildiği düşünülmektedir. Bu yönüyle araştırmanın önemi, değişkenleri ayrı ayrı değerlendirmek yerine aralarındaki karşılıklı etkileşimi ve çok boyutlu yapıyı bütüncül olarak incelemesinden kaynaklanmakta; özellikle ruminasyonun geçmiş olumsuz deneyimlerin etkisini sürdürmesindeki rolünü ortaya koyması çalışmanın özgün katkısını oluşturmaktadır.

Çocukluk Çağı Olumsuz Deneyimleri Kavramı

Çocukluk çağı olumsuz deneyimleri kavramı oldukça geniş bir kapsama sahiptir. İlgili alanyazında çocukluk çağı olumsuz deneyimleri travma kavramı ile ilişkilendirilmiş olup genelde çocukluk çağı travmaları olarak yer almaktadır. Bu kapsamda ilk olarak travma kavramını incelemek doğru bir yaklaşım olacaktır. Travma kavramı; DSM-5’de bireylerin gerçek bir ölüm tehdidi ile karşı karşıya kalması, yaralanma yaşaması, tanıdığı veya tanımadığı başka bir kişinin ölümü, vücut bütünlüğünü tehdit eden bir olay yaşaması veya şahitlik etmesi, şiddet, doğrudan veya dolaylı olarak yaşanan buna benzer olaylar karşısında kişinin yoğun bir biçimde korku, endişe, kaygı gibi hislerin yaşanması durumudur (American Psychiatric Association, 2013; Malas & Sünbül, 2025; Arslantaş & Mert, 2022; Canbulut & Dursun, 2024; Ayar & Celbiş, 2023; Aysan et al., 2023; Köktaş, 2025; Şen, 2026; Atak & Karal, 2022; Denizel Güven & Kağnıcı, 2018; Ayhan & Kolburan, 2023).

Travma kavramı temelde, bireyin yalnızca fiziksel açıdan değil ruhsal anlamda da yoğun bir biçimde etkilendiği, sarsıcı ve inciten olayları tabir ederken kullanılmaktadır. Travma gibi çok boyutlu bir olgunun çocukluk çağında meydana geliyor olması da çocukluk çağı travmaları ya da olumsuz deneyimleri olarak kendini göstermektedir. Buna paralel olarak çocukluk çağı travmaları ise;

bireyin 0-18 yaş aralığındayken benliğine ve kişisel gelişimine zarar verecek düzeyde bir muameleye maruz kalarak fiziksel, psikolojik, duygusal veya cinsel olarak kötü eylemleri yaşaması olarak tanımlanabilmektedir (Atak & Karal, 2022; Güler & Gümüş, 2024; Aras et al., 2023; Karal, 2023; Akın & Onnar, 2025; Akpınar & Gümüş Demir, 2022; Güneri Y y n, 2016; Abukan, 2020; Barkın Seyfeli & şener, 2022; Derin et al., 2020). Bu durumda bakıldığında çocukluk  ağı olumsuz deneyimleri travma kavramının çocukluk dönemi ile sınırlandırılmış halini oluşturmaktadır. Çocukluk  ağında meydana gelen olumsuz deneyim veya travmalar ise çeşitli şekilde kendini gösterebilmektedir. Bunlar sırasıyla tanımda da belirtildiği üzere fiziksel ihmal, duygusal ihmal, cinsel istismar, fiziksel istismar, duygusal istismar olarak sıralanabilmektedir.

İhmal Kavramı

Çocukluk  ağında meydana gelen olguların başında gelen ihmal kavramı; temelde çocuğun gelişim düzeyine uygun gereksinim ve ihtiyaçlarının yeterince karşılanmaması olarak tanımlanmaktadır ( ok et al., 2022; Bozkurt, 2024; Tüccar, 2023; Yılmaz & Karaaziz, 2023; Bakır & Kapucu, 2017; Ardahan et al., 2016; Aktay, 2020; B ber & Taylan, 2023;  zkan, 2024; Gören & Tıraşçı, 2007; Fallon et al., 2020; Stjepanovic, 2024; Dubowitz et al., 1993; Ayhan et al., 2021). İhmal kavramını istismar kavramından ayıran en temel fark ise aktif bir süreçten ibaret olmamasıdır. Çünkü istismar fiili olarak aktif bir durumu ifade ederken ihmal kavramı daha pasif ve uzun süreli bir durumu ifade etmektedir.  ocuk açısından ise çocuğun beslenmesine, giyimine, sağlık takibine, yaşına ve gelişim düzeyine uygun ihtiyaçlarının karşılanmamasına kadar tüm gereksinimlerin ebeveyn ya da bakım veren tarafından çocuğa sunulmaması, ilgi gösterilmemesi olarak tanımlanmaktadır ( zpolat, 2023). Bu doğrultuda ihmal kavramı, görünür bir biçimde istismar kadar aktif bir zarar verme eylemi

içermese dahi, çocuğun ihtiyaç duyduğu gelişimsel ihtiyaçlarının karşılanmaması nedeni ile uzun vadede önemli psikolojik sonuçlar doğurabilmektedir. İhmale maruz kalan çocuklarda özellikle duygusal anlamda yoksunluk örüntüleri, güvensizlik ve kendini değerli hissetmeme gibi durumlar gelişmekte ve bu durum da yaşamın diğer evrelerinde daha büyük ve ciddi psikopatolojik rahatsızlıklara zemin oluşturmaktadır. Dolayısıyla ihmal olgusu, zaman geçtikçe belirginleşen ancak çoğu durumda erken dönemde fark edilmesi güç olan önemli bir çocukluk çağı olumsuz deneyimdir.

İstismar Kavramı

İstismar kavramı, yukarıda belirtildiği üzere ihmal kavramından daha farklı bir boyutta ele alınan bir olgu olup bir kişi tarafından çocuğa bilerek veya bilmeyerek yöneltilen ve çocuğun psikolojik, fizyolojik, zihinsel sağlık durumunu yıkıcı bir biçimde sarsan davranışlar olarak tanımlanmaktadır (Biçer et al., 2004; Acehan et al., 2013; Turhan et al., 2006; Gören & Tıraşçı, 2007; Açık & Deveci, 2003; Uğurlu, 2022; Özcan, 2023; Koyun et al., 2025; Bayar & Doğan, 2024; Alimpic, 2025; Sarawad, 2022; Giardino et al., 2018). Bu şekilde bakıldığında istismar olgusunun ihmale göre daha aktif bir süreç olduğu ve çocuğa verilen zararın daha hızlı olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda istismar olgusu, ihmalden daha belirgin bir biçimde çocuğun hem fiziksel hem de bilişsel bütünlüğünü ciddi manada bozan, etkilerini daha yıkıcı ve hızlı bir biçimde gösteren, çocuğun yalnızca gelişimsel sürecini değil gelecek yaşamında kuracağı tüm ilişki örüntülerini ve geliştirilen benlik algısını bozan önemli bir kavramdır.

Çocukluk çağı olumsuz deneyimleri kavramının altında değerlendirilen ve bir istismar çeşidi olan fiziksel istismar; cinsel istismar ve duygusal istismara nazaren ayırt etme ve fark etme açısından daha somut deliller ile kendini gösteren ve genelde

morluk, kesik, yanık, yaralanma gibi kavramlarla karakterize edilmiş bir istismar türü olarak karşımıza çıkmakta olup bilinçli ve kasıtlı bir şekilde bedensel bütünlüğe zarar verme, travma yaratmaya çalışma, ızdırap çektirme fiillerini kapsamaktadır (Bülbül, 2023; Alınelik et al., 2023; Baskak, 2023; Özçevik Subaşı, 2023; Balta et al., 2022; Demir et al., 2024; Erbaş et al., 2022; Erkut & Gözen, 2019; Polat, 2020; Acemioğlu & Malgaz Güçlü, 2020; Avşar et al., 2014; Erükçü Akbaş, 2014; Dubowitz & Bennett, 2007; Martinkevich et al., 2020). Aynı zamanda istismar çeşitleri göz önüne alındığında fiziksel istismar kavramı en sık görülen tür olarak karşımıza çıkmaktadır. Öte yandan fiziksel istismarın yalnızca bedensel bütünlüğüne zarar verdiğini düşünmek oldukça eksik bir bakış açısı olacaktır. Çünkü çocuğa uygulanan fiziksel istismarın sonucunda çocuk yalnızca vücuduna değil aynı zamanda psikolojik iyilik haline de önemli ölçüde darbe almaktadır. Fiziksel istismar mağduru bir çocukta bu bakış açısı ile içe kapanma, öz güvende azalma, değersizlik hissi, depresyon gibi psikolojik etkiler de gözlemlenmektedir.

Cinsel istismar kavramı, DSM-5’de kısaca çocuğa yöneltilen cinsel bir sömürü olarak ifade edilmektedir. Daha ayrıntılı incelendiğinde anne ve baba veya çocuğun bakım sorumluluğunu üstlenen biri tarafından, cinsel anlamda haz almak için çocuğu herhangi bir cinsel fiile dahil etmek olarak tanımlanmaktadır (Peker, 2017; Yenerer Çakmut, 2016; Atlı et al., 2020; Aktepe, 2009; Güneş, 2017; Öztanrıöver & Bugay Sökmez, 2022; Akçe & Doğan, 2020; Aslan, 2020; Barut, 2021; Ayaz et al., 2013; Polat & Şeker, 2024; Kaymak, 2025; Erükçü Akbaş, 2014; McGlynn & Rackley, 2017; Hope & Sgroi, 2021). Öte yandan cinsel istismar veya cinsel şiddet olarak tanımlanan bu kavram cinsel ihmal ile karıştırılmamalıdır. Cinsel ihmal kavramı, çocukların kendilerine uygulanan cinsel kötü eyleme karşı korunmayı sağlayamaması veya çocuğa ilgi gösterilmemesi,

çocuğun cinsel anlamda gelişimine yeterince önem verilmemesi anlamına gelmektedir (Atlı et al., 2020). Bu doğrultuda cinsel istismar kavramı çözümlenirken yalnızca temasın olması beklenemez bu noktada bu işin ticaretini yapmak, fuhuş, taciz, tecavüz, pedofili, ensest, teşhircilik, röntgencilik, dokunma eylemleri, rahatsız edici cinsel içerikli konuşmalar, cinsel eylemleri izlemeye teşvik etme gibi unsurlar da cinsel istismar kapsamında değerlendirilmektedir (Güneş, 2017). Cinsel istismar kavramı tartışılırken unutulmaması gereken önemli kavramlardan biri de aile içi cinsel istismar olarak literatürde var olan ensest kavramıdır. Ensest kavramı, cinsel istismarın alt boyutu olarak kabul gören ve çocuğun yakın çevresinden anne, baba, bakım sorumluluğunu üstlenen kişi, yakın akraba, üvey akraba gibi kişiler tarafından çocuğun cinsel fiile dahil edilmesi olarak tanımlanmaktadır (Yaldızcı & Zorlu, 2025; Karakaya, 2024; Aykut & Soner, 2017; Abalı, 2011; Atlı et al., 2020). Ensest olgusu, çocuğa karşı güvenli alan dahilinde yakın çevreden gelen bir istismar olduğu için fark edebilme açısından çok daha zorlu olmaktadır. Çünkü çocuk özellikle yakın çevreden gelen bu durumu algılayamamakta, normal olmadığını anlayana kadar normal bir sevgi gösterisi sanmakta veya algılasa dahi kendini suçlu hissetme davranışı sergilemeye daha yatkın olmaktadır. Bu doğrultuda hali hazırda cinsel istismar olgusunun anlaşılması oldukça zor olduğundan ensest olgusunun anlaşılması ve anlaşıldıktan sonra gerekli önlemlerin alınabilmesi daha zor bir süreç olmaktadır.

Duygusal istismar kavramı ise, diğer istismar çeşitlerinin bir sonucu veya nedeni olarak kabul edilen diğer istismar türlerini de içine alan önemli bir kavramdır. Temelde; çocukların benlik saygılarını ve öz yeterlilik inançlarını geliştirmeye ket vuran aynı zamanda sosyal ilişkiler kurmasına da önemli ölçüde engel getiren sürekli ve yıkıcı nitelikteki tutum ve davranışlar bütünü olmakla birlikte zihinsel bir hasar olarak tanımlanmaktadır (Baskak, 2023;

Arslan & Balkıs, 2016; Bilaç & Kütük, 2017; Bulut & Karaman, 2018; Akış & Öztürk, 2021; Kağnıcı, 2020; Bilgen & Karasu, 2017; Çakmak Talan & Nar, 2022; Çubuk & Erol, 2022; Akpınar, 2024; Erükçü Akbaş, 2014; Dinleyici & Dağlı, 2016; Rees & Park, 2009). Temelinde psikolojik anlamda uygulanan kötü muamale başlığı altında çocuğu reddetme veya görmezden gelme, çocuğun isteklerine karşın reddedici tavır sergileme ya da zarar verme davranışları gösterme, çocuğu sosyal hayattan uzaklaştırma, çocuğu sömürücü davranışlar göstererek amacına uygun yönlendirmeler yapma, çocuğun manevi ihtiyaçlarına karşın isteksiz olma ve karşılık vermeme ve çocuğun her türlü gereksinimini görmezden gelerek ihmalkar tutum takınma olarak tanımlanabilmektedir.

Ekonomik istismar kavramı ise; çocuğun ekonomik anlamda varlıklarını edinmeye çalışma, kullanmak isteme, bu alandaki özgürlüğünü ele almak isteme ve kendi kendine yetme potansiyeline karşı risk teşkil eden istismar çeşididir. Esasında Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde çocuk olarak tanımlanan kişilerin çalışması ve çalıştırılması yasak olmasına rağmen çalışan çocukların oldukça yoğun bir orana sahip olduğu göz önüne alındığında temelde çocuğun bedensel, fiziksel, zihinsel sağlığını ve gelişimini riske eden, çocuk haklarını ihlal eden işlerde, ağır koşullarda ücretsiz veya oldukça düşük ücretlere çalışmasıdır(Duyan et al., 2023; Aktay, 2020; Çiçek & Kalaycı, 2013; Kısa & Uysal Toraman, 2022; İnandı et al., 2016). Diğer istismarlara kıyasla ekonomik istismarda çocuğun ekonomik değer ile paralel görülmesi, çalışılan işin uygun olup olmadığının gözetilmeden kazanca odaklanılması durumları göze çarpmaktadır. Bu noktada, ekonomik istismarda ebeveyn ya da bakım sorumluluğunu üstlenen kişi veya kişilerin çocuğa para gözüyle bakarak geçimlerini idame ettirmeye çalışmaları çocukların psikososyal gelişimlerini erken yaşlarda riske atmaktadır.

Depresyon Kavramı

Depresyon kavramı; psikoloji literatüründe oldukça üzerine yoğunlaşmış ve çalışılmış önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Hatta geçmiş zamanlarda bile Hipokrat tarafından melankoli olarak tanımlandığı ve Antik Yunan'da da benzer biçimde tanımlandığı bilinmektedir (Özen & Taşdemir, 2022; Aslan et al., 2023). Temelde umutsuzluk ve çökkünlük tabiri ile karakterize edilen depresyon olgusu, tek uçlu bir bozukluk olup kişinin derin bir melankoli, umutsuzluk, enerji düşüklüğü ve hiçbir şeyden haz alamaması ile kendini gösteren psikolojik bozuklukların genelinde olduğu gibi kişinin sosyal anlamda fonksiyonelliğini kaybetmesine neden olan oldukça kritik bir duygudurum bozukluğudur (APA, 2013; WHO, 2021; Dilbaz & Seher, 1993; Kürtüncü & Ocakçı, 2004; Ağören, 2020; Göktaş & Buldukoğlu, 2023; Babayiğit & Öztürkler AS, 2023; Özen & Taşdemir, 2022; Duman & Şibka, 2022; Erdiñç Türk et al., 2025; Yeşilkanat, 2018; Dündar & Soyaltın, 2024; Aslan et al., 2023; Arslan, 2021; Kafes, 2021).

Depresyon bozukluğunda günümüzde değin yapılan çalışmalar hala nedenine dair tam bir açıklama getirememektedir. Genetik faktörler, stres, ekolojik çevre, bilişsel etkenler, vücut yapısı gibi birçok etkenin rol oynadığı ancak hangisinin tam anlamı ile neden olduğu bilinmemektedir (Karaaziz, 2023). Bu şekilde bakıldığında depresyon kavramının çok boyutlu bir yapıda olduğu göz önüne alındığında, bu duygudurum bozukluğunun ortaya çıkış sürecinde tek bir nedenin varlığından söz ederek bu olguyu açıklamaya çalışmak mümkün değildir. Bireyin yaşam deneyimleri, tecrübeleri, zihinsel düzeyi, ekolojik çevresi vb. tüm faktörler bütüncül bir şekilde bu süreci şekillendirmede rol oynamaktadır. Bu noktada, erken dönemde meydana gelen olumsuz yaşantıların ve bu yaşantılara karşı geliştirilen baş etme stratejilerinin depresyonun gelişiminde belirleyici olduğu düşünülmektedir. Bu

durumda, çocukluk çağında yaşanan deneyimlerin ve ruminatif düşünce yapısının birlikte ele alınması bu çalışma özelinde depresyon olgusunu anlamlandırmada kritik rol oynamaktadır.

Ruminasyon Kavramı

İnsan, diğer tüm canlılardan akıl ve irade yönüyle ayrılmaktadır. Biz insanlar; akıl yürütebilme, doğru ve yanlış arasında karar verebilme gibi birçok gelişmiş özelliğe sahip olduğumuz için var oluştan itibaren sürekli bir düşünme ile iç içeyizdir. Bu düşünme stili elbette her zamanda, kültürde değişkenlik gösterse de değişmeyen tek şey insanın düşünebilen bir varlık olduğudur. Bu şekilde bakıldığında düşünmek bir insan için oldukça doğal bir eylemdir. Buna karşın düşünme fiilinin normalin dışında bir biçimde, sürekli bir biçimde gerçekleşmesi ruminasyon kavramını ortaya çıkarmıştır. Bu doğrultuda ruminasyon kavramı düz bir şekilde tanımlanacak olursa zihinsel geniş getirme olarak literatürde tanımlanmaktadır. Geniş manada bakılacak olursa ise negatif bir eylemden dolayı meydana gelen bir olguyu veya gelecek, şu an hakkında olan ya da olabilecek olayları sürekli ve tekrarlayıcı bir biçimde otomatik olarak düşünme eylemidir (Aydın & Can, 2022; Gül et al., 2024; Demir, 2025; Aka, 2024; Turan Karatepe, 2022; Türk, 2022; Cenkseven Önder & Keskin, 2025; Mahmut Önalın, 2022; Çapar Salık, 2022; Çavunt, 2025; Suna, 2023; Çelik, 2023; Arslan, 2021; Gölcüklü Kahraman, 2024; Watkins & Roberts, 2020; Kovacs et al., 2020).

Ruminasyon kavramı yukarıda da görüldüğü üzere insan zihnini sürekli meşgul eden düşünce silsilesi olarak tanımlanmaktadır. Bakıldığında bireylerin özellikle geçmiş hakkında sürekli düşünmesi, keşkeler ile yaşamına devam etmesi, geleceği planlama noktasında aralıksız düşünceler geliştirmesi, ana odaklanıp anı yaşamayı kaçırmaması kişinin zamanla huzursuz bir duygu durumuna bürünmesine neden olacaktır. Çünkü normal

olmayan bir biçimde sürekli bir şekilde düşünme hali zaman içerisinde komplike bir hal alacak olup kişinin günlük yaşamından başlayarak hayatının her alanında sosyal işlevselliğini bozacak bir boyuta ulaşacaktır.

Çocukluk Çağı ve Ruminasyon Arasındaki İlişki

Çocukluk çağı olumsuz deneyimleri ve depresyon ilişkisinin incelendiği bu çalışmada, depresyona giden yolda önemli bir etken olarak görülen ruminasyon olgusunu incelemek faydalı olacaktır. Yukarda da bahsedildiği üzere ruminasyon, kişinin özellikle geçmişte yaşanan bir olayı istemsizce defalarca düşünerek kafasında tekrar etmesi olayıdır. Kişi bunu yaparken tam anlamda bilinçli olmadığı için sosyal işlevselliği de farkında olmadan bozulmaktadır. Günümüzde hali hazırda psikolojik tanı koyabilmenin en önemli koşulu olan sosyal işlevselliğin bozulması hali bu durumdaki bireyler açısından önemli bir risk faktörüdür (Uludağ, 2023).

Çocukluk çağında yaşanan travmalar ve ruminasyon arasındaki ilişki incelendiğinde aralarında karşılıklı etkileşime dayalı anlamlı bir ilişkiden bahsedilebilmektedir. Çocukluk çağında yaşanan her bir deneyim yaşamın belki de ilk deneyimleri olduğu için güvenli ve sağlıklı bir şekilde bu dönemi atlatabilmek oldukça önemlidir. Buna karşın çocukluk çağında meydana gelen olumsuz deneyimler, kişinin gelişim düzeyini her anlamda riske etmekte ve zaman içerisinde ruminatif bir biçimde düşünme şeklinin benimsenmesine neden olmaktadır (Uğurlu, 2017). Çocukluk çağında travmaya maruz kalan bireyler için yaşanan olayı geride bırakmak ve yaşamlarına normal şekilde devam etmek çoğu zaman güçtür. Bu nedenle çocukluk çağı olumsuz deneyimleri ile ruminatif düşünce stili arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır.

İlgili literatür incelendiğinde çocukluk çağı olumsuz deneyimleri ve ruminasyon kavramı arasındaki ilişkiye dair birçok

Çalışma bulunmaktadır. İlk olarak Uludağ (2023) yapmış olduğu çalışmasında, çocukluk ağı olumsuz deneyimleri ve ruminasyon arasında pozitif yönlü bir ilişki saptamış olup istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın bulunduğunu, optimum seviyenin üzerinde stres duyarlılığının ve kendi yaşamında az kontrol hissetmenin çocukluk ağı ile ilişkili olduğunu, bu şekildeki insanların ruminatif düşünce tarzını normal bireylere göre daha fazla benimsediğini, bu tarz deneyimleri olan bireylerin psikopatolojik rahatsızlıklara karşı daha riskli bir konumda bulunduklarını ve tüm bu süreçlerde sorunun çözümlenebilmesi adına çocukluk çağına önem verilmesi gerektiğini saptamıştır. Bir başka çalışma olarak Uğurlu (2017) alışmasında, çocukluk çağında tramvaya maruz kalmış bireylerde ruminasyon olgusunun kritik bir rolünün bulunduğunu, bu kritik rolde ise depresyon ve diğer rahatsızlıklara yönelik semptom kümelenmesinde aracılık rolünün bulunduğunu, özellikle kadınlarda bu farklılığın erkeklere oranla daha yüksek olduğunu ifade etmiştir. Hurşitoğlu & Tuman (2022) alışmalarında, çocukluk ağı travmalarının bireylerin duygu düzenleme becerilerini olumsuz yönde etkilediğini, duygusal istismar puanlamasında kendini suçlama, ruminatif düşünce ve felaket senaryoları kurgulama ile çocukluk ağı olumsuz deneyimleri arasında pozitif anlamlılık olduğunu, yine cinsel istismar ve fiziksel istismar alt puanlamasında da aynı anlamlılığın bulunduğunu, tüm bu değişkenlerin de bipolar bozukluğa zemin hazırladığını saptamıştır.

Kahraman (2024) erken dönemde geliştirilen olumsuz şemalar ve yeme bozukluklarını incelediği çalışmasında, çocukluk çağında meydana gelen olumsuz durumların niversite ğrencilerinde duygu düzenleme becerileri ile birlikte olumsuz otomatik düşüncelerini tetiklediğini ve travmatik deneyimler arttıkça işlevsel sorunların arttığını, bu travmaların duygusal yeme ve dışsal yeme davranışlarını arttırdığını saptamıştır. Tatar (2019)

yapmış olduğu çalışmasında; çocukluk çağında tramvaya maruz kalmış bireylerin bu deneyimlere bağı olarak kaygılarında artış ve kendini cezalandırma isteklerinin fazla olduğunu ve bunun olma nedeninin istemsiz ruminatif düşünceler olduğunu, kadınların bu düşünceleri erkeklere göre daha yoğun ve derin yaşadığını, yine sosyodemografik değişkenlerin de bu durumu oldukça etkilediğini saptamıştır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, çocukluk çağı olumsuz deneyimlerinin bireylerde ruminatif düşünce silsilesini arttırdığı ve bu durumun da psikolojik sorunları beraberinde getirdiğı yapılan çalışmalar ışığında net bir biçimde gözlemlenmektedir. Özellikle erken dönemde yaşanan travmatik deneyimlerin bireyde bilişsel anlamda sağlıklı bir biçimde işlenememesi ve tekrar tekrar zihinde canlandırılması gözle görülür bir biçimde bireylerin duygu düzenleme becerisini zayıflatmakta ve psikolojik anlamda hassaslık düzeyini arttırmaktadır.

Çocukluk Çağı Deneyimleri ve Depresyon Arasındaki İlişki

Çocukluk çağında meydana gelen olumsuz yaşam deneyimleri ve ilerleyen yaşam evrelerinde meydana gelen duygudurum bozukluklarında güçlü bağlar olduğu bilinmektedir. Bu durumun sebebi ise, çocukluk çağında bireyler birçok olguyu öğrenip pekiştirdiğı için yaşanan travmaları hatırlamama ihtimali oldukça düşük olmaktadır. Unutulmayan ve sürekli hatırlanan bir travma da uzun vadede duygudurum bozukluğu yaşanmasına sebep olmakta ve hatta birden fazla duygudurum bozukluğu geliştirilmesine sebep olmaktadır. Geliştirilen duygudurum bozukluklarının başında ise depresyon gelmektedir. Depresyon olgusu, çökkünlük hali olarak literatürde oldukça çalışılmış ve nedeninin hala tam bilinmediğı çok boyutlu bir bozukluktur. Buna karşın çocukluk çağında meydana gelen olumsuz yaşam deneyimlerinin uzun süre içerisinde depresyon riskini arttırdığı da oldukça bilinen bir gerçektir (Avcı et al., 2018; Işıklı & Şenkal, 2015). Örneğin, çocukluk çağında istismara maruz kalmış bir

çocukta aynı dönem içerisinde içe kapanma, öz güvende azalma, benlik saygısında düşüş, öz saygıda azalma, öz yeterlilik inancında düşüş yaşama gibi daha birçok faktör meydana gelebilir ve bu da doğrudan depresyonun yordayıcısı olabilmektedir (Arslan, 2021). Hatta bu duruma ek olarak hem ihmal hem istismara maruz kalan çocuklarda kısa ve uzun vadede depresyon yaşama riski yaşamayan çocuklara göre oldukça yüksek bir ihtimaldir. Öte yandan çocukluk çağında travma yaşamış ve o dönem depresyonu tam anlamı ile yaşamayan çocuklarda bile ileriki yaşam dönemlerinde depresyon yaşama ihtimali hala çok yüksek bir ihtimaldir (Uludağ, 2023).

Alanyazında yapılan ve halen yapılmaya devam eden birçok çalışmada, çocukluk çağı ve depresyon arasında güçlü ilişkiler saptanmıştır. Battal et al. (2016) yapmış oldukları çalışmalarında anksiyete ve depresyon arasındaki ilişkiyi incelemiş olup; dissosiasyon ve depresyon ilişkisinin çocukluk çağında meydana gelen istismar olgusu ile arttığını, cinsel istismar maruziyeti haricinde diğer istismar türlerinde anksiyete ve dissosiasyon arasında bağımsız anlamlı bir ilişki olduğunu saptamışlardır. Yapılan bir başka çalışmada da çocukluk çağı travmaları ile birlikte ilk kriz yaşının erken olması ile birlikte, depresif belirti ve kronik depresyon arasında yüksek bir ilişki bulunduğunu saptamışlardır (Alpak et al., 2013).

Ay & Kılınçel (2021) çalışmalarında; depresyon hastalarında sağlıklı bireylere kıyasla çocukluk çağı travmalarının cinsel istismar haricinde yüksek oranda ilişki içerisinde olduğunu, depresyon hastalarında farkındalık, kabul etme, açıklık, baş etme stratejisi geliştirebilme, dürtüsellik gibi duygu düzenleme güçlüğüne yüksek oranda sahip olduklarını saptamışlardır. Şenkal & Işıklı (2015) yapmış oldukları çalışmalarında; üniversite öğrencilerinde çocukluk çağı travmaları ile depresif belirtiler arasındaki ilişkide aleksitimi değişkeninin aracı rolünde olduğunu bulmuşlardır. Yine yapılmış bir başka çalışmada çocukluk çağında

travma yaşıyan bireylerin sağlık hizmetlerini sıklıkla kullanmadığı, çocukluk çağında kötüye kullanım ve ihmalinin düzenli kontrolden ziyade daha olumsuz sonuçlara neden olduğunu, şizofreni hastalarında çocukluk çağı travmaları arasında yüksek düzeyde pozitif ilişki olduğunu, çocukluk çağında yaşanan ihmalin intihar riskini arttırdığını saptamıştır (Ertürk, 2014). Aydın (2018) yapmış olduğu çalışmasında, kadın ve erkek yetişkinlerin çocukluk çağında travmatik yaşantılarında cinsel istismar alt boyutunda anlamlı bir farklılık olduğunu ve bu farkın kadınlarda daha yüksek olduğunu, ihmal ve istismar ölçeklerinde eğitim durumuna göre farklılaşmanın olduğunu ve bu durumun akademik düşüşe neden olabileceğini, boşanmış bireylerin çocukluk çağı travmalarının evli ve bekar olanlara kıyasla daha yüksek olduğunu, çocukluk çağında anne veya babadan ayrı kalma durumu ile birlikte çocukluk çağı travmalarının cinsel istismar alt boyutu haricinde yüksek olduğunu, depresyon ile çocukluk çağı travmaları arasında ihmal ve istismar türlerinin tamamı ile orta düzeyde ve pozitif ilişki bulunduğunu, çocukluk çağında yaşanan travmaların yetişkinlik dönemindeki psikiyatrik bozukluklara zemin hazırladığını, travma sonrası yaşamda çaresizlik ve umutsuzluk duygularının baskın hale gelerek depresyon riskini arttırdığını saptamıştır. Koç (2019) çalışmasında, depresyon belirtileri ve çocukluk çağı travmatik deneyimleri arasında pozitif yönde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunduğunu saptamıştır. Tüm bu çalışmalara ek olarak alanyazında daha birçok çalışma depresyon ve çocukluk çağı travmaları arasında anlamlı bir ilişki saptamıştır (Chapman et al., 2004; Heim & Nemeroff, 2001; Merricka et al., 2017; Uludağ, 2023). Çocukluk çağı deneyimleri, bireyin duygusal ve bilişsel gelişiminde önemli bir belirleyici olup depresyonla yakından ilişkilidir. Bu nedenle erken dönem uyumsuz şemaların fark edilmesi ve gerekli müdahalelerin zamanında yapılması büyük önem taşımaktadır.

Depresyon ve Ruminasyon Arasındaki İlişki

Depresyon ve ruminasyon olgusu arasındaki ilişki incelendiğinde, bu iki değişken arasında karşılıklı ve döngüsel bir etkileşim olduğu görülmektedir. Alanyazında depresyon ve ruminasyon ikilisi arasında birçok çalışma gerçekleştirilmiştir ve çoğunda yüksek düzeyde bir anlamlılık tespit edilmiştir. Yıldız ve Eldeleklioğlu (2019) üniversite öğrencilerine yönelik yapmış oldukları çalışmalarında, depresyon ve ruminasyon değişkeni arasında problem çözme becerisi, bu beceriye yönelik duyulan güven ve yaklaşma-kaçınma alt boyutlarında anlamlı bir ilişki olduğunu, özellikle ruminasyon ve problem çözme becerisinin depresyon düzeyini güçlü bir biçimde yordadığını, temelde öğrencilerde ruminasyon düzeyi arttıkça depresyon düzeyinin aynı oranda arttığını saptamışlardır. Yapılan bir başka çalışmada ise ruminasyon olgusunun yalnızca takıntılı düşünme düzeyindeki artış değil aynı zamanda hem depresif belirtilerde artış hem de somatik ve sürekli kaygı düzeyinde bir artışa neden olduğunu, derin bir düşünmenin kaygı ve depresyon belirtilerini açıklamada rolünün bulunduğunu bulmuştur (Yılmaz, 2015a).

Uludağ(2023) yapmış olduğu çalışmada, ruminasyon ve depresyon değişkenleri arasındaki ilişkide pozitif yönlü istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunduğunu, olumsuz duygular geliştiren bireylerin içine kapanması ile birlikte depresyon riskinin yüksek olduğunu, yine kişi bu düşüncelere sıkı sıkıya bağlıysa intihar riskinin yüksek olduğunu saptamıştır. Yılmaz (2016b) çalışmada, depresyona yaklaşımda güncel olarak tercih edilen üst biliş modeli doğrultusunda bir araştırma gerçekleştirmiş ve ruminasyona yönelik olumlu inanışlara sahip bireylerin bu düşünceyi uygulamaya dair inancının arttığını, artan ruminasyonun da zamanla olumsuz otomatik düşüncelere neden olduğunu ve bunun da depresif belirtilerde artışa neden olduğunu saptamıştır. Önalın (2022) çalışmada, depresyon düzeyi yüksek olan

bireylerin yaşamış oldukları çökkün duruma ruminatif bir tepki sergilediğini ve olumsuz otomatik düşünce döngüsünde daha fazla takılı kaldıklarını tespit etmiştir. Yine alanyazında depresyon ve ruminasyon değişkenleri arasında anlamlılık tespit eden birçok çalışma bulunmaktadır (Cenkseven Önder & Utkan, 2018). Bu bağlamda, depresyon ve ruminasyon değişkenleri arasındaki ilişki incelendiğinde, bu iki değişkenin birbirini adeta bir çarkın dişlileri gibi etkilediği, karşılıklı bir döngü içerisinde bulundukları görülmektedir. Özellikle ruminatif bir düşünce yapısının depresif belirtileri arttırdığı bilinirken aynı zamanda depresif belirtilerin de ruminatif düşünce örüntüsünü beslediği karşılıklı bir kısır döngüden bahsedebilmekteyiz. Bu karşılıklı etkileşim, bireyin bu kısır döngü içerisinden çıkmasını zorlaştırmakta ve psikolojik iyi oluş halinin ve iyilik halinin bozularak sosyal işlevselliğin yitirilmesine neden olmaktadır.

Kuramsal Çerçeve

Çocukluk çağı olumsuz deneyimleri, depresyon ve ruminasyon üçlüsüne bakıldığında araştırmanın kuramsal bakış açısını iki kuram açısından ifade etmek doğru olacaktır. İlk olarak çocukluk çağı travmalarını anlamlandırmak açısından bağlanma kuramı ile ve destekleyici kuram olarak ruminasyonu daha net açıklamak adına tepki biçimler kuramı tercih edilecektir.

Bağlanma kuramı; John Bowlby (1973) tarafından ortaya atılan ve literatürde oldukça kabul gören önemli bir kuramdır. Kuramın temelinde; bebeğe bakım veren kişi tarafından dış dünyayı daha iyi anlamlandırabilmesi adına ve kendini güvende hissedebilmesi için gereksinim duyduğu ortamın sağlanması pekiştirilmektedir (Tüzün & Sayar, 2006; Çalışır, 2009; Bodur et al., 2005; Yıkıcı, 2023; Slade & Holmes, 2019). Bowlby'e göre bebek doğduğu andan itibaren ilk on iki aylık süreç içerisinde bakım veren kişiye dair yoğun bir bağ kurma isteği

geliştirmektedir. Çeşitli dinamikler ile bağlanma açıklansa da bebeğin anneye karşı yoğun bir istekle bağ geliştirmek istediği ve olmadığında stres olduğu savunulmaktadır (Oğur et al., 2020).

Bowlby aynı zamanda çocuk psikiyatristi olduğu için de bu konu üzerinde önemli çalışmalar gerçekleştirmiştir. Bebeklerin anne ile kurdukları bağı daha iyi anlayabilmek adına kuşlar ile çalışmalar yapmış ve bu çalışmaları anne-bebek ilişkisine uyarlamıştır. Yaptığı çalışmaların sonucunda da çocukların bakım veren kişiden ilk defa ayrı kaldıklarında genelde ağlama ve korku tepkileri verdiğini ve tekrardan ayrılık yaşamamak için uzun süreli ağlama tepkisi verdiklerini kaydetmiştir (Bowlby, 2012). Bowlby (1958); bebeğin doğumuyla beraber ilk 8-12 hafta arasında bakım verenin tutum ve davranışlarına göre hareketler sergilediğini, bağlanmanın genelde ilk altı ay içerisinde meydana geldiğini, altıncı ay itibarıyla bağlanmaya yönelik ilgisinin artış gösterdiğini, altı ve yirmi dört aylık zaman süresince bağlanmanın en yoğun biçimde meydana geldiğini, tüm bu sürece kadar istenilen ve beklenen ilgi bebeğe gelmediğinde bebeğin yoğun bir huzursuzluk hissi yaşadığını, tam tersi verildiğinde ise rahatlama yaşadığını ifade etmiştir (Bowlby, 1973). Yani temelde kurama göre bağlanma; 0-6 ay içerisinde yönlendirme ve örüntü aşaması, 6 ay-3 yaş içerisinde hedef belirleme aşaması ve 3 yaş sonrası ile birlikte karşılıklı ilişki oluşturma aşamasıdır (Batman & Demirel, 2023; Boz et al., 2025). Bağlanma kuramına göre, çocukluk çağı olumsuz deneyimleri bireyin erken dönemde geliştirdiği bağlanma stiliyle yakından ilişkilidir. Güvensiz bağlanma geliştiren bireylerin ihmal ve istismara maruz kalma olasılığı daha yüksek olmakta, bu durum ilerleyen yaşamlarında ruminatif düşünce biçimleri ve depresyon gibi psikolojik sorunların ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Buna karşılık güvenli bağlanma, bireyin psikolojik sağlamlığını destekleyen koruyucu bir faktör olarak öne çıkmaktadır.

Bağlanma kuramı; çocukluk çağı olumsuz deneyimlerine ışık tutarken ruminasyonu açıklama noktasında yetersiz kalabileceği için bu değişkenin de ilişkideki yerini belirlemek adına tepki biçimleri kuramını incelemek faydalı olacaktır. Temelde tepki biçimleri kuramı Nolen- Hoeksema ve arkadaşları tarafından geliştirilen; ruminasyon kavramını kişiyi depresyona sürükleyen ve kişinin düşünce içeriğinden çok duygu ve içsel sıkıntılarına karşı geliştirdiği bir süreç olarak tanımlamaktadır (Karatepe, 2010; Gencer & Sarı, 2023; Sarıçam, 2014; Gölcüklü Kahraman, 2024; Oral, 2016; Demir, 2025; Çapar Salık, 2022; Dalbaşı & Kısa, 2022; Ünal, 2020).

Karatepe (2010) çalışmasında tepki biçimleri teorisi perspektifi ile ruminasyonun nasıl depresyonu kronikleştirdiğini dört başlıkta ele almaktadır. Bu başlıklar; olumsuz otomatik düşünme, karşılaşılan sorunda baş etme stratejilerinde meydana gelen azalma, davranışsal bozulmalar ve sosyal destekte azalmadır. Olumsuz otomatik düşünce, ruminatif düşüncelerin depresif ruh halini arttırarak umutsuzluğu arttırması; baş etme stratejilerinde azalma, genel olarak ümitsiz bir ruh haline büründükleri için herhangi bir problem ile karşılaşıldığında çözüme dair istek bulundurmama; davranışsal bozulmalar, her şeye dair duyulan bir işlevsiz ruh halini benimseme ve son olarak sosyal destekte azalma ise ruminatif düşünce yapısı geliştirmiş bireylerde oldukça göze çarpan bir şekilde sosyal ilişki azalmasıdır (Sarıçam, 2014). Dolayısıyla bağlanma kuramı ve tepki biçimleri kuramı birlikte değerlendirildiğinde, çocukluk çağı olumsuz deneyimlerinin güvensiz bağlanma ile ilişkili olduğu, bu deneyimlerin ise ruminatif düşünce biçimlerini artırarak depresyon riskini yükseltebileceği görülmektedir. Bu bağlamda bağlanma kuramı olumsuz deneyimlerin kökenini, tepki biçimleri kuramı ise bu deneyimlerin ruminasyon yoluyla depresyona nasıl dönüştüğünü açıklamaktadır.

Sosyal Hizmet Perspektifi ile Literatür Derlemesinin Analizi

Sosyal hizmet disiplini; temelde insan hakları mesleği olarak adlandırılan ve toplumda çeşitli nedenler ile dezavantajlı konuma gelmiş bireylerin içinde bulundukları zorlukların üstesinden gelebilmeleri için onlara yardımcı olan, gereksinim ve ihtiyaçları doğrultusunda toplumsal kaynakları kullanarak harekete geçiren, insanların biricik olmalarından dolayı insan onuru ve değerine uygun bir yaşam sürebilmeleri adına iyilik hallerini yükseltmelerini amaçlayan mesleki bir disiplindir (Çoban, 2017; Danış, 2007; Bingöl, 2015; Çamur & Güldalı, 2024; Arslantatar, 2022; Kutlu, 2023; Yanardağ, 2020; Aslantürk & Saruç, 2018).

Çocukluk çağı olumsuz deneyimleri, ruminasyon ve depresyon arasındaki birbirini tetikleyen döngüsel bir ilişki bulunduğu görülmektedir. Bu ilişkinin sosyal hizmet perspektifi ile değerlendirilmesi, sorunun yalnızca bireyin içsel psikolojik dinamikleri ile sınırlı kalmayıp; mesleğin temel çalışma alanını oluşturan aile, toplum ve ekolojik çevre bağlamında ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Sosyal hizmet perspektifinin söz konusu üç değişkeni birlikte incelemesindeki temel gaye; mevcut etkileşimi bütüncül bir yaklaşım ile çok boyutlu olarak ve koruyucu unsurlar ışığında analiz etmektir.

Bakıldığında çocukluk çağında bireylerin yaşamış olduğu olumsuz deneyimler çoğunlukla kontrolleri dışında gelişen ve özellikle sistemsel ya da yapısal özellikler ile ilişkili bir şekilde meydana gelmektedir. Bu sistemsel sorunlar çeşitli şekilde oluşsa da temelde yoksulluk, aile içi iletişim sorunları, ebeveynlerin yükümlülüklerini yerine getirememesi, sosyal destek eksikliği, toplumsal anlamda eşitsizliğe maruz kalma gibi sıralanabilmektedir. Bu sorunlar, çocukluk çağında meydana geldiği zaman ihmal ve istismara maruz kalma riskini oldukça arttırmaktadır (Ateşsönmez et al., 2026). Bu riskin oluştuğu an itibari ile de sosyal hizmet, yalnızca mikro müdahaleler ile sınırlı kalmayıp aynı zamanda bu risklere sebep olan sorunların arka

planını inceleyerek mezzo ve makro düzeyde çalışmalar yürütmektedir. Çünkü çocukluk çağı travmalarının önlenmesi, büyük ölçüde sosyal sosyal politika ve koruyucu- önleyici politikalar ile mümkün olabilmektedir (Altunkaya & Orak, 2025).

Sosyal hizmet perspektifinden ruminasyon, bireyin geçmişte yaşadığı olumsuz deneyimleri anlamlandırma biçimiyle yakından ilişkilidir. Bu noktada sosyal hizmet, bireyin güçlü yönlerini ve mevcut kaynaklarını harekete geçirerek baş etme becerilerini güçlendirmeyi, sosyal destek ağlarını etkinleştirmeyi ve psikolojik iyilik halini artırmayı amaçlamaktadır. Sosyal hizmet disiplini ile depresyon olgusu arasında ise oldukça güçlü bir etkileşim bulunmaktadır. Depresyon ile mücadele eden bireylerde genellikle sosyal destek ağlarının zayıfladığı, sosyal işlevselliğin olumsuz etkilendiği, enerjinin tükendiği, bitkinlik hissinin hakim olduğu, öz güvenin azaldığı ve öz yeterlilik algısının düştüğü gözlemlenmektedir (APA, 2013; Kafes, 2021). Bu doğrultuda sosyal hizmet; sosyal hizmet; depresyonu sadece patolojik bir durum olarak değil bireyin yaşam koşulları, temel ihtiyaçları ve arka plandaki çok boyutlu etkenleri kapsayan çevresi içinde birey yaklaşımı ile ekolojik bir perspektiften ele almaktadır (Oral & Tuncay, 2012). Depresyon gibi çok boyutlu patolojik olguları tek bir perspektiften ele alarak değerlendirme yapmak, kalıcı çözüm yollarına ulaşmayı güçleştirmektedir. Sosyal hizmet disiplini, bu kısıtın bilincinde olarak sadece bireyin kendisine değil okul, aile, arkadaş çevresi ve komşuluk ilişkileri gibi sosyal destek sistemlerine odaklanarak mezzo ve makro düzeyde müdahaleler gerçekleştirmektedir. Özellikle depresyonun etiyojisi incelendiğinde bireysel etkenlerin yanı sıra toplumsal yapıdan kaynaklanan eşitsizliklerin de süreci doğrudan etkilediği görülmektedir (Kaya, 2007). Bu nedenle, müdahale stratejilerini yalnızca bireysel düzeye indirgemek, kısa vadede semptomatik bir iyileşme sağlasa da uzun vadede kalıcı bir çözüm sunmakta

yetersiz kalmaktadır. Bu doğrultuda sosyal hizmet disiplinin temelinde yer alan ekolojik yaklaşım, depresyon olgusunu çok boyutlu bir perspektif ile ele alarak, hem mevcut sorunun çözümünde hem de risklerin önlenmesinde stratejik bir önem taşımaktadır.

Sosyal hizmet disiplininin perspektifi ile bu üç değişken arasındaki ilişki incelendiğinde ise temele güçlendirme yaklaşımını alabilmekteyiz. Güçlendirme yaklaşımı; bireylerin yaşamlarında hali hazırda yaşamış oldukları ve onları derinden etkileyen olaylar karşısında benliklerinde meydana gelen yetersizlik ve güçsüzlük duygusunun en aza indirgenerek güçlü yönlerinin ortaya çıkarılmasını, var olan sorunlarına karşı eleştirel bir yaklaşım benimsemelerini ve bunun sayesinde kendilerini ve haklarını öğrenip savunma stratejisi belirlemelerini odağına alarak kişiye self determinasyon hakkı sunan önemli bir yaklaşımdır(Erbay, 2019; Kahraman Güloğlu, 2022; Yalçın, 2021; Abay & Yelboğa, 2024; Apak, 2018; Aslan & Sırma, 2024; Doğan & Yücer, 2025). Temelde bu yaklaşım, bireyin kendinde olan içsel ve dışsal özelliklerini fark ederek var olan bu özellikleri nasıl etkin bir biçimde kullanacağını ve kendi yaşamı üzerinde oto kontrolü ele almasını sağlamayı amaçlamaktadır. Yapılan çalışma özelinde ise, çocukluk çağında travmaya maruz kalmış bireylerde sık bir biçimde görülen değersizlik, yetersizlik ve kendi yaşamında kontrolü hissedememe duygusu oldukça baskın olduğu için bu durumlar ruminatif düşünce tarzını beslemekte ve depresif belirti gösterme riskini arttırmaktadır. Bu noktada yapılması gereken sosyal hizmet müdahalelerinde güçlendirme yaklaşımının temele alınarak, bireyin hissetmiş olduğu zayıf yönlerin değil de var olan güçlü yönlerinin ortaya çıkarılmasına odaklanılması, kişinin yaşama karşı yeniden umut dolu bir bakış açısının geliştirilmesi ve öz yeterlilik algısının yeniden inşa edilmesi büyük önem taşımaktadır.

Bu yaklaşıma karşın çalışmada sosyal hizmet müdahalelerinde ele alınması gereken bir diğer yaklaşım da bilişsel davranışçı terapi olacaktır. Bilişsel davranışçı terapi müdahale süreçlerinde uzmanlar tarafından oldukça sık tercih edilen önemli bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır. Temelde, fonksiyonel olmayan düşüncelere karşın bu düşünceleri yok etmeye odaklı bir terapi sürecidir. Daha geniş bir tanım yapılacak olursa bilişsel davranışçı terapi yaklaşımı; Aaron T. Beck ve Albert Ellis tarafından geliştirilmiş ve kişide meydana gelen işlevselliği olmayan düşüncelerini, otomatik ruminatif düşüncelerini ve bilişsel çarpıtmalarına odaklanarak bunların yerine sağlıklı düşünce tarzını inşa etmeyi amaçlayan bir terapi yaklaşımıdır (Koçyiğit, 2025; Kök, 2024; Yam, 2023; Türedi, 2022; Küçükkaraca & Pak, 2023; Aslan & Türk, 2022; Karaaziz & Kılıç, 2025).

Çocukluk çağında maruz kalınan olumsuz yaşantılar, bireylerin erken dönem bilişsel şemaları üzerinde kalıcı ve olumsuz etkiler bırakmaktadır. Özellikle ihmal ve istismar gibi travmatik deneyimler, temel güven duygusunu zedeleyerek bireyde değersizlik ve yetersizlik inançlarını pekiştirmektedir. Erken dönemde şekillenen bu şemalar, bireylerin sonraki yaşam evrelerinde karşılaştıkları olayları algılama ve anlamlandırma süreçlerini doğrudan biçimlendirmektedir (Uludağ, 2023). Bilişsel davranışçı terapi perspektifinden bakıldığında, işlevsel olmayan bu düşünce kalıplarının ruminatif düşünce tarzı ile beslendiği ve mevcut duygu durumu daha kötüleştirdiği görülmektedir (Gupta & Kumari, 2023). Bu süreçte birey, ruminatif düşünceleri zihninde sürekli yineleyerek alternatif ve uyumlu düşünce mekanizmalarının gelişimini engellemektedir. Zaman içerisinde bilişsel esnekliğin azalması ile birlikte birey, bu olumsuz düşünce döngüsü içinde hapsolmakta; bu durum nihayetinde depresyon gibi patolojik süreçlere evrilmektedir. Bilişsel davranışçı terapi yaklaşımı, bu ilişkinin bilişsel düzeyde nasıl yapılandığını ve psikopatolojiye

hangi noktada dönüştüğünü çözümlemek açısından kritik bir müdahale çerçevesi sunmaktadır(Çömlekçi Korkmaz & Kumova, 2026). Müdahale sürecinde çocukluk çağı olumsuz deneyimleri ile ruminasyon arasındaki karşılıklı etkileşim analiz edilerek, işlevsel olmayan düşünce kalıplarının tanımlanması, yerine daha sağlıklı ve adaptif düşünce biçimlerinin yerleştirilmesini hedeflenmektedir.

Literatür bulguları çocukluk çağı olumsuz deneyimleri, ruminasyon ve depresyon arasındaki ilişkinin yaşam boyu süren karmaşık bir psikososyal süreç olduğunu göstermektedir. Klinik sosyal hizmet perspektifinden değerlendirildiğinde, çocukluk döneminde yaşanan ihmal ve istismar gibi travmatik deneyimler bireyin bilişsel, duygusal ve davranışsal işleyişini etkileyerek ruminatif düşünce örüntülerinin gelişmesine ve depresif belirtilerin ortaya çıkmasına zemin hazırlayabilmektedir. Bu nedenle, bireylerin yalnızca mevcut semptomları üzerinden değil, geçmiş travmatik yaşantıları, bağlanma örüntüleri, baş etme becerileri ve sosyal çevreleri birlikte değerlendirilmelidir. Klinik sosyal hizmet uygulamalarında travma bilgilili yaklaşım, güçlendirme perspektifi ve bilişsel davranışçı müdahaleler aracılığıyla ruminatif düşüncelerin azaltılması, işlevsel baş etme becerilerinin geliştirilmesi ve psikolojik iyilik halinin desteklenmesi, depresyonun önlenmesi ve tedavisinde önemli bir rol oynamaktadır.

Sonuç ve Değerlendirme

Bu literatür derleme çalışmasında, çocukluk çağı olumsuz deneyimleri, depresyon ve ruminasyon değişkenleri arasındaki ilişki bütüncül bir perspektif ile ele alınmıştır. İncelenen alanyazın çalışmaları doğrultusunda, çocukluk döneminde yaşanan ihmal, istismar ve benzeri travmatik deneyimlerin bireyin psikolojik iyi oluş hali üzerinde uzun vadeli, yıkıcı ve derin izler bıraktığı görülmektedir. Bu etkiler, yalnızca çocukluk döneminde yaşanıp

orada kalmamakta aksine ergenlik, genç yetişkinlik, erişkinlik dönemlerine kadar devam ederek daha riskli bir boyutta kendini gösterebilmektedir.

Çocukluk çağı olumsuz deneyimlerinin, bireylerin var olan benlik algısı, öz güven ve duygu düzenleme becerileri üzerinde olumsuz etkiler bıraktığı, bu durumun da depresyon gibi ciddi duygu durum bozukluklarına zemin hazırladığı anlaşılmaktadır. Özellikle erken dönemlerde güvenli bir şekilde bağlanma geliştiremeyen bireylerde yaşamın ilerleyen evrelerinde daha hassas ve kırılgan bir psikoloji benimsedikleri ve yaşanan stresli durumlarda daha savunmasız ve hazırlıksız oldukları göze çarpmaktadır. Bu bağlamda da bağlanma kuramı, çocukluk deneyimlerinin bireyin psikolojik yapısını nasıl yönlendirdiği ve şekillendirdiğini yordama noktasında önemli katkı sunmaktadır.

Buna karşın ruminasyon, çocukluk çağına meydana gelen olumsuz deneyimler ve depresyon arasındaki ilişkiyi yordama noktasında aracı ve açıklayıcı bir rol üstlenmektedir. Bireylerin geçmiş yaşantılarında yaşamış oldukları olumsuz deneyimleri sürekli, aralıksız ve tekrar tekrar düşünmesi yaşanan deneyimin etkisinin indirgenmesini engellemekte ve depresif belirtilerin sürekliliğini arttırmaktadır. Bu durumu yukarıda bahsedilen tepki biçimleri kuramı çerçevesinde ele aldığımızda, ruminatif bir düşünce tarzının depresyonun hem ortaya çıkmasına hem de kronik bir hale gelmesinde kritik bir rol oynadığını söyleyebilmekteyiz.

Sonuç olarak, çocukluk çağı olumsuz deneyimleri, ruminasyon ve depresyon arasında çok yönlü ve dinamik bir ilişki olduğu ilgili literatür çalışmaları incelendiğinde oldukça göze çarpmaktadır. Çocukluk çağı olumsuz deneyimlerinin depresyon üzerindeki etkilerinin azaltılabilmesi için klinik sosyal hizmet uygulamalarında önleyici, koruyucu ve güçlendirici müdahalelere ağırlık verilmesi önerilmektedir. Öncelikle çocukluk döneminde ihmal ve istismar gibi olumsuz deneyimlere maruz kalma riski

bulunan çocukların erken dönemde belirlenebilmesi amacıyla okul, aile, sağlık ve sosyal hizmet kurumları arasında disiplinler arası iş birliğinin güçlendirilmesi önem taşımaktadır. Erken tanılama ve risk değerlendirme süreçlerinin yaygınlaştırılması, olumsuz deneyimlerin uzun vadeli ruh sağlığı sonuçlarının önlenmesine katkı sağlayabilir.

Kaynakça

- Abalı, N.(2011). Halk anlatılarında ensest. İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, Ankara. Yüksek lisans tezi.
- Abay, A.R., Yelboğa, N.(2024). Güçlendirme yaklaşımı perspektifiyle yakınıni kaybeden bireylerin yas deneyimleri ve sosyal hizmetin yas danışmanlığı görevi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 24(3), 1083-1110.
- Abukan, B.(2020). Çocukluk çağı travmalarının koruyucu aile içinde sağaltımı üzerine bir değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*. 31(1), 241-260.
- Acehan, S., Ay, M.O., Avcı, A., Bilen, A., Gülen, M., İçme, F.(2013). Çocuk istismarı ve ihmalinin değerlendirilmesi. *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi*. 22(4), 591-614.
- Acemioğlu, R., Malgaz Güçlü, D.(2020). Erken çocukluk döneminde yaşanan fiziksel istismar: Nitel bir çalışma. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*. 4(4), 97-111.
- Açık, Y., Deveci, S.E.(2003). Çocuk istismarının nedenlerinin incelenmesi. *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi*. 12(4).
- Ağören, G.C.(2020). Depresyon ve modern düşüncenin eril dikotomileri. *Fe Dergi*. 12(2), 1-14.
- Aka, M.(2024). Zihinsel yankıların iki yüzü: Tefekkür ve ruminasyon arasındaki çizgi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*. 13(5), 2214-2236.
- Akçe, İ., Doğan, H.(2020). Cinsel istismara maruz kalmış çocuklar üzerine bir değerlendirme. *Turkish Journal of Social Work*. 4(1), 12-20.
- Akın, N., Onnar, N.(2025). Çocukluk çağı travmaları ve kendilik algısının psikolojik iyi oluş üstündeki etkisi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomik Araştırmaları Dergisi*. 12(2), 181-195.
- Akış, A.D., Öztürk, E.(2021). Patolojik narsizm: Duygusal istismar ve gaslighting perspektifinden kapsamlı bir değerlendirme. *Artuklu İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*. 6(2) 1-31.

- Akpınar, B., Gümüş Demir, Z.(2022). Üniversite öğrencilerinde çocukluk çağı travmaları, aleksitimi ve duygu düzenleme güçlüğü arasındaki ilişkinin incelenmesi. *International Journal of Social Sciences*. 6(26).
- Akpınar, B.N.(2024). Yetişkinlerde algılanan duygusal istismar ile psikolojik sağlamlık arasındaki ilişki. *PQDT- Global*.
- Aktay, M.(2020). İstismar ve ihmalin çocuk üzerindeki etkileri ve tedavisi. *Gelişim ve Psikoloji Dergisi*. 1(2), 169-184.
- Aktepe, E.(2009). Çocukluk çağı cinsel istismarı. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*. 1(2), 95-119.
- Alimpic, B.(2025). Protecting children from abuse and neglect-pediatric approach. <https://doi.org/10.46793/pp250213004a>
- Alnıdelik, Y., Demirli, A., Toy, A.B., Eghbal Moghanlou, A.(2023). Antrenör destek mi köstek mi? Güreş antrenörlerinin müsabaka içerisinde sporcularına yönelik ihmal ve istismar davranışları üzerine bir gözlem çalışması. *J.ROL Sport Sciences*. 68-87.
- Alpak, G., Bülbül, F., Çakır, Ü., Karabatak, O., Ülkü, C., Üre, İ.(2013). Yineleyen ve ilk atak depresyonda çocukluk çağı ruhsal travmalarının yeri. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*. 14(2), 93-99.
- Altunkaya, U., Orak, H.İ.(2025). Çocukluk çağı travmalarının benlik saygısına etkisi. *Yaşam Becerileri Psikoloji Dergisi*. 9(2), 181-201.
- American Psychiatry Association (2013). Diagnostic and stastical manual of mental disorders(5. Basım). 265-266. <https://www.psychiatry.org/10.1177/2167702620957315>
- Apak, H.(2018). Güçlendirme ve maneviyat duyarlı sosyal hizmet. *The Journal of Academic Science Studies*. 67, 399-411.
- Aras, N.Y., Şahin, E., Topkaya, N.(2023). Yetişkin bireylerde cinsiyet, çocukluk çağı travmaları, yaşamda anlam, öz şefkat ve psikolojik sağlamlık arasındaki ilişkinin incelenmesi. *İçtimaiyat*. 7(1), 168-183.

- Ardahan, E., Özgüven Öztornacı, B., Yıldırım Sarı, H.(2016). Çocuk ihmal ve istismarına ilişkin son 10 yılda yapılan sistematik derlemeler. *TAF Preventive Medicine Bulletin*. 15(6), 501-511.
- Arslan, G., Balkıs, M.(2016). Ergenlerde duygusal istismar, problemli davranışlar, öz yeterlilik ve psikolojik sağlık arasındaki ilişki. *Sakarya University Journal of Education*. 6(1), 8-22.
- Arslan,Ö.(2021). Majör depresif bozukluk hastalarında işlevsellğin, çocukluk çağı travmalarının, ruminasyonun, işlevsel olmayan tutumların, umutsuzluğun ve nörotisizmin ilişkisi. *Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi*. Uzmanlık tezi.
- Arslantaş, H., Mert, E.(2022). Yuli filminin travma, büyüme ve yaratıcılık açısından incelenmesi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar Dergisi*. 14(2), 255-263.
- Arslantatar, İ.(2022). Yoksulluğa duyarlı sosyal hizmet paradigması: Eleştirel teori ve baskı karşıtı yaklaşım temelinde bir değerlendirme. *Uluslararası Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*. 2(2), 221-240.
- Arslantürk, H., Saruç, S.(2018). Sosyal hizmet uzmanlarının mesleki bağlılık düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. 12(1), 24-3.
<https://doi.org/10.21763/tjfmpe.399922>
- Aslan, A., Sırma, A.(2024). Sosyal hizmette güçlendirme yaklaşımının göç çalışmaları alanında değerlendirilmesi. *Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet Çalışmaları Dergisi*. 5(2), 185-207.
- Aslan, G.G.(2020). Çocuğa yönelik cinsel istismarın açığa vurulma süreci hakkında bir derleme. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*.31(4), 1886-1912.
- Aslan, M., Karakuş, Ş., Oğuzhan, Y.S.(2023). Depresyonun bağlamsal performans üzerine etkisinde iş yerinde mutluluğun aracılık rolü. *Journal of Human and Work*. 10(1), 41-49.

- Aslan, Ş., Türk, F.(2022). Bilişsel esneklik ve psikolojik esneklik kavramlarının karşılaştırılması. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar Dergisi*. 14(1), 119-130.
- Atak, H., Karal, E.(2022). Çocukluk çağı ruhsal travmaları üzerine kavramsal bir çalışma. *Muş Alparslan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 2(1), 82-103.
- Ateşsönmez, B., Aydoğdu, B.E., Tolan, Ö.(2026). Sosyal hizmet alanında çalışan meslek elemanlarında çocukluk çağı travmaları, öz şefkat ve psikolojik sağlamlık arasındaki ilişkiler. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 35.
- Atlı, A., İbiloğlu, A.O., Oto, R., Özkan, M.(2020). Ensest ve çocukluk çağı cinsel istismarı. *İçinde Tamam L., editör. Şiddet ve Travmaya Psikiyatrik Bakış*. Ankara, Akademisyen Kitabevi, 99-117.
- Avcı, S., Kıvrak, Y., Taşdelen, Y., Yağcı İ.(2018). İntihar girişiminde bulunanlarda D tipi kişilik, çocukluk çağı travmaları, depresyon, anksiyete ve dürtüsellik. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*. 19(6), 551-558.
- Avşar, A., Keten, A., Karanfil, R.(2014). Çocuklukta fiziksel istismar sonucu ölüm: Olgu sunumu. *Adli Tıp Dergisi*. 28(3), 287-293.
- Ayar, E., Celbiş, O.(2023). Savaş, terör, travma ve dissosiyasyon. *Savaş Psikolojisi(Ed. E. Öztürk)*. 104-112.
- Ayaz, A., İmren, S.G., Rodopman Arman, A., Yusufoglu, C.(2013). Cinsel istismara uğrayan çocuk ve ergenlerde klinik özellikler ve intihar girişimi ile ilişkili risk etmenleri. *Marmara Medical Journal*. 26(1), 11-16.
- Aydın, E.(2018). Çocukluk çağı travmatik yaşantılarının psikolojik sağlamlık ve depresyon belirtileri üzerine etkisi. *Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Yüksek lisans tezi.

- Aydın, N.C., Can, M.(2022). Eylemsiz düşünceler sarmalına kapılmak: Ruminasyon. *Örgütsel Davranış Çalışmaları Dergisi*. 2(1), 57-69.
- Ayhan, A., Beyazıt, U., Köseoğlu, V.(2021). Medical neglect towards children: Causes, impacts, prevention. *Türkiye Klinikleri Journal of Health Sciences*. 6(3). <https://doi.org/10.5336/healthsci.2020-78583>
- Ayhan, H., Kolburan, Ş.G.(2023). Savaş travması ve psikopatoloji: Dissosiyatif bozukluklar ve travma sonrası stres bozukluğu. *Türkiye Klinikleri Psychology Special Topics*. 8(1), 72-81.
- Aykut, S., Soner, S.(2017). Dissosiyatif kimlik bozukluğu temelinde sosyal bir sorun: Enstest ve sosyal hizmet. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*. 1(2), 129-141.
- Aysan, F., Ogan, S., Öz Soysal, F.S.(2023). Travma ve krize müdahale yaklaşımları: Kuramsal bir bakış. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*. 14(2), 1431-1457.
- Babayiğit, A., Öztürkler AS, M.(2023). Bilinçli farkındalığın(mindfulness) depresyon ve ruminasyon ile ilişkisi. *Uygulamalı Bilimler Dergisi*. 8(3), 531-544.
- Bakır, E., Kapucu, S.(2017). Çocuk ihmali ve istismarının Türkiye’de yapılan araştırmalara yansımaları: Bir literatür incelemesi. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*. 4(2), 13-24.
- Balta, O., Bilgiç, E., Burtaç Eren, M., Öztürk, T., Zengin, E.Ç.(2022). Fiziksel çocuk istismarı şüpheli olgunun klinik yönetimi: Pediatrik ortopedik travma perspektifi. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*. 14(1), 10-23.
- Barkın Seyfeli, E., Şener, Ö.(2022). Yetişkinlerde madde bağımlılığı ile çocukluk çağı travmaları ve bağlanma stilleri arasındaki ilişki. *Bağımlılık Dergisi*. 23(4), 473-482.
- Barut, B.(2021). Cinsel istismar mağdurlarına yaklaşım ve terapötik süreç. *Journal of International Social Research*. 14(76).

- Baskak, İ.(2023). Çocuğa yönelik duygusal istismar. *Uluslararası Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*. 3(1), 61-72.
- Batman, H., Demirel, A.C.(2023). Bağlanma kuramı ve sosyal hizmet. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*. 7(3), 682-692.
- Battal, S., Erberk Özen, N., Gül, A., Gül, H.(2016). Çocukluk çağı travmaları zemininde depresyon, anksiyete ve dissosiasyon semptomları ilişkisinin araştırılması. *Journal of Mood Disorders(JMOOD)*.
- Bayar, Ö., Doğan, T.(2024). Çocuk istismarı ve ihmali sonrası psikolojik sağlamlık: Koruyucu faktörlere dair sistematik bir inceleme. *Studies in Psychology*. 44(1), 1-33.
- Biçer, Ü., Gökalp, A.S., Kara, B.(2004). Çocuk istismarı. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*. 47(2), 140-151.
- Bilaç, Ö., Kütük, M.Ö.(2017). Çocuklarda ve adölesanlarda duygusal istismar ve ihmal. *Türkiye Klinikleri Dergisi*. 3(3), 181-187.
- Bilgen, F.G., Karasu, F.(2017). Anneleri tarafından çocuklara uygulanan duygusal ve fiziksel istismar/ihmal davranışları. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 7(13), 22-34.
- Bingöl, O.(2015). Genel bağlarıyla sosyal hizmet ve toplum. *Mavi Atlas*. 69-77.
- Bodur, Ş., İşeri, E., Soysal, A.Ş., Şenol, S.(2005). Bebeklik dönemindeki bağlanma sürecine genel bir bakış. *Klinik Psikiyatri*. 8(2), 88-99.
- Bowlby, J.(1958). The nature of the child's tie to his mother. *The International Journal of Psychoanalysis*. 39, 350-373.
- Bowlby, J.(1973). Attachment and loss: Vol 2: Separation, Anxiety and anger. New York, Basic Books.
- Bowlby, J., Bowlby, R.(2012). The making and breaking of affectional bonds. Routledge..

- Bozkurt, Ö.(2024). İhmal ve müşterek faillik. *Trabzon Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 2(1), 62-86.
- Bugay Sökmez, A., Öztanrıöver, S.(2022). Gerçek cinsel istismar ve asılsız cinsel istismarın ayrımı. *Adli Tıp Dergisi*. 36(3), 83-95.
- Buldukoğlu, K., Göktaş, A.(2023). Depresyon, psikiyatrik bakım ve model kullanımı: Depresyonun roy uyum modeline göre analizi ve hemşirelik süreci. *Hemşirelik Bilim Dergisi*. 6(1), 55-70.
- Bulut, S., Karaman, H.B.(2018). Engelli bireylerin cinsel, fiziksel ve duygusal istismarı. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*. 19(2), 277-301.
- Büber, Ö., Taylan, H.H.(2023). Çocuk ihmal ve istismarında ebeveynlerinin farkındalık düzeyleri. *Sosyal Sağlık Dergisi*. 3(1), 89-111.
- Bülbül, K.(2023). Çocukluk çağı fiziksel istismarı. *Çocuk İstismarı ve İhmali: Tanımlar, Belirtiler, Tedavi ve Önleme Stratejileri*. 42.
- Canbulut, N., Dursun, A.(2024). Travma sürecinde yeni ve sistemli bir model: Duygu odaklı travma modeli. *Milli Eğitim Dergisi*. 53(242), 1153-1178.
- Cenkseven Önder, F., Keskin, A.(2025). Mutlak gerçek ihtiyacı ile ruminasyon arasındaki ilişkide bilinçli farkındalık ve psikolojik sağlamlığın seri aracılık rolü. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 13(1), 87-115.
- Cenkseven Önder, F., Utkan, Ç.(2018). Bilinçli farkındalık ve algılanan stres ilişkisinde ruminasyon ve olumsuz duygu düzenlemenin aracı rolü. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 14(3), 1004-1019.
- Chapman, D.P., Whitfield, C.L., Felitti, V.J., Dube, S.R., Edwards, V.J., Anda, R.F.(2004). Adverse childhood experiences and the risk of depressive disorders in adulthood. *Journal of Affect Disorders*. 82(2), 217-225.

- Çakmak Talan, Ö., Nar, S.D.(2022). Üniversite öğrencilerinde algılanan duygusal istismar ile psikolojik sağlamlık ve bilinçli farkındalık arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*. 6(1), 356-377.
- Çalışır, M.(2009). Yetişkin bağlanma kuramı ve duygulanım düzenleme stratejilerinin depresyon ile ilişkisi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar Dergisi*. 1(3), 240-255.
- Çamur, G., Güldalı, O.(2024). Sosyal hizmet araştırması üzerine yeniden düşünmek: Eleştirel bir değerlendirme. *Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet Çalışmaları Dergisi*. 5(2), 129-142.
- Çapar Salık, B.Ç.(2022). Üniversite öğrencilerinde belirsizliğe tahammülsüzlük ve mükemmelliyetçiliğin ruminasyon düzeyleri ile ilişkisinin incelenmesi. *Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü*. Yüksek lisans tezi.
- Çavunt, E.(2025). Öz eleştirel ruminasyon ve bilinçli farkındalıklı ebeveynlik arasındaki ilişkide duygu düzenleme becerilerinin aracılık rolü. *İstanbul Aydın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü*. Yüksek lisans tezi.
- Çelik, E.(2023). Öz eleştirel ruminasyon, yaşantısal kaçınma, duygu düzenleme güçlüğü ve psikolojik belirtiler arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *PQDT-Global*.
- Çiçek, E., Kalaycı, S.(2013). Çocuk haklarının ihlali ve çocuğun ekonomik istismarı. *Sosyal Hizmet Sempozyumu*.
- Çoban, R.(2017). Sosyal adalet, eşitlik ve sosyal hizmet. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*. 6(4), 252-260.
- Çok, F., Kazak, M., Özdemir, E.A., Özsert, F.(2022). Üniversite öğrencilerinin duygusal ihmal kavramına ilişkin metaforik algıları. *Çocuk ve Gelişim Dergisi*. 5(10), 69-85.
- Çömlekçi Korkmaz, K.N., Kumova, F.(2026). Değersizlik temel inancı ve öz eleştirel ruminasyon ilişkisinde narsistik ve borderline kişilik bozukluğu eğilimlerinin aracı rolü. *Journal of Clinical Psychology Research*.

- Çubuk, S., Erol, D.(2022). Erken çocukluk döneminde çocuk youtube içerik üreticilerinin yayınladığı videoların çocuğun duygusal istismarı açısından incelenmesi. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*. 5(2), 453-474.
- Dalbaşı, R.İ., Kısa,C.(2022). Algılanan stres düzeyi ve ruminasyon arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Aydın İnsan ve Toplum Dergisi*. 8(1).
- Danış, M.Z.(2007). Sosyal hizmet mesleği ve disiplninde sosyal politikanın yeri ve önemi. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*. 18(2), 51-64.
- Demir, F.(2025). Zihinler geviş getirir mi? ‘Düşünce labirenti’ kavramı ile ruminasyonun yeniden tanımlanmasına yönelik bir öneri. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 34(2), 966-982.
- Demir, Z.G.Y., Yılmaz, M., Yılmaz,S.(2024). Çocuk istismarı: Ruh sağlığına etkileri ve psikiyatri hemşiresinin sorumlulukları. *Turkish Journal of Child& Adolescent Mental Health/Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*. 31(1).
- Denizel Güven, E., Kağnıcı, D.Y.(2018). Yetişkinlerde travma sonrası gelişmenin yordanması: Soma maden kazası örneği. *Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Doktora tezi.
- Derin, G., Okudan, M., Öztürk, E.(2020). Üniversite öğrencilerinde çocukluk çağı travmaları ile savunma mekanizmaları ve kendine zarar verme davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Türkiye Klinikleri Journal of Forensic Medicine& Forensic Sciences/ Tğrkiye Klinikleri Adli Tıp ve Adli Bilimler Dergisi*. 17(1).
- Dilbaz, N., Seher, G.(1993). Umutsuzluk kavramı: Depresyon ve intiharda önemi. *Kriz Dergisi*. 1(3).
- Dinleyici, M., Dağlı, F.Ş.(2016). Duygusal ihmal, istismar ve çocuk hekiminin rolü. *Osmangazi Tıp Dergisi*. 38(2), 18-27.

- Doğan, E., Yücer, H.M.(2025). Koruyucu/önleyici sosyal hizmette güçlendirme temelli bir yaklaşım: Yeşil sosyal hizmet. *Sürdürülebilir Çevre Dergisi*. 4(2), 124-137.
- Dubowitz, H., Bennett, S.(2007). Physical abuse and neglect of children. 1891-1899. [https://doi.org/10.1016/s0140-6736\(07\)60856-3](https://doi.org/10.1016/s0140-6736(07)60856-3)
- Dubowitz, H., Black, M., Zuravin, S., Starr, R.(1993). A conceptual definition of child neglect. 20(1). 26-8. <https://doi.org/10.1177/0093854893020001003>
- Duman, H., Şibka, D.(2022). Yetişkinlerde bazı demografik değişkenler ile mutluluk korkusu, aleksitimi, depresyon ve kişilik özellikleri arasındaki ilişkiler. *International Journal of Economics Administrative and Social Sciences*. 5(1), 40-56.
- Duyan, V., Kalaycı, E., Serpen, A.S., Özdemir, H.F.(2023). Ekonomik istismar ölçeğinin Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*. 10(4), 369-383.
- Dündar, S., Soyalm, M.(2024). Depresyon, anksiyete ve stres düzeylerinin akademik başarıya etkisi: Üniversite öğrencilerine yönelik bir araştırma. *Ekinoks Ekonomi İşletme ve Siyasal Çalışmalar Dergisi*. 11(2), 36-45.
- Erbaş, M., Erbay, B., Balcı, Y.(2022). Yaşamsal tehlikeye neden olan fiziksel çocuk istismarı olgusu tanımlama ve raporlamanın önemi. *Adli Tıp Dergisi*. 36(1), 33-36.
- Erbay, E.(2019). Güç ve güçlendirme kavramları bağlamında sosyal hizmet uygulaması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*. 19(42), 41-64.
- Erdoğan Türk, M., Sert, B., Özşarı, S.Z., Tekneci, M.(2025). Hipnoterapinin depresyon tedavisindeki etkinliği: Sistemik bir derleme. *Türkiye Bütüncül Psikoterapi Dergisi*. 8(16), 43-59.

- Erkut, Z., Gözen, D.(2019). Hemşirelerin gözünden fiziksel istismar: İpucu bulguları nasıl tanırız? *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*. 16(1), 54-59.
- Ertürk, A.A.(2014). Çocukluk çağı travmaları, travma sonrası stres bozukluğu, depresyon ve disosiyatif yaşantıların şizofreninin klinik özellikleri üzerindeki etkileri. *Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi*. Uzmanlık Tezi.
- Erükçü Akbaş, G.(2014). Farklı sosyoekonomik düzeydeki ergenlerin çocukluk dönemi istismar yaşantıları: Ankara Altındağ ve Çankaya örneği. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*. 25(2), 75-96.
- Fallon, B., Trocme, N., Van Mert, M.(2020). Child Maltreatment: Neglect. *Encyclopedia of Quality of Life and Well- Being Research*. https://doi.org/10.1007/978-94-007-0753-5_3514
- Gencer, M.B., Sarı, S.(2023). Ruminasyon ve endişenin şema mod modelindeki yeri: Bir derleme. *FSM İlmi Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*. 349-367.
- Giardino, A., Lyn, M., Giardino, E.(2018). A practical guide to the evaluation of child physical abuse and neglect. https://doi.org/10.1007/978-1-4419-0702-8_1
- Gölcüklü Kahraman, T.(2024). Üniversite öğrencilerinde bilişsel esneklik ve eşik altı depresyon belirtileri arasındaki ilişkide ruminasyonun aracı rolü. *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Yüksek lisans tezi.
- Gören, S., Tıraşçı, Y.(2007). Çocuk istismarı ve ihmali. *Dicle Tıp Dergisi*. 34(1), 70-74.
- Gupta, A., Kumari, S.(2023). Depresif bozukluklarda bilişsel davranışçı terapinin bilişüstü inançlar üzerindeki etkisi. *Türk Psikiyatri Dergisi*. 34(2).
- Gül, E., Özdemir, M., Yılmaz, B.H., Yetim, D., Üzer, Y.(2024). Sporcularda ruminasyon ile bilişsel esneklik arasındaki ilişki. *Yalova Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*. 3(1), 127-139.

- Güler, K., Gümüş, Z.(2024). Erken dönem uyumsuz şemaların yordayıcısı olarak çocukluk çağı travmalarının incelenmesi. *The Journal of Academic Social Science*. 81(81), 379-398.
- Güneri Yöyen, E.(2016). Çocukluk çağı travması ve benlik saygısı. *International Journal of Social Sciences and Education Research*.
- Güneş, A.(2017). Cinsel istismar olgusu ve mahremiyet eğitimi. *İnsan ve Toplum Dergisi*. 7(2), 45-69.
- Heim, C., Nemeroff, C.B.(2001). The role of childhood trauma in the neurobiology of mood and anxiety disorders: Preclinical and clinical studies. *Biological Psychiatry*. 49(12), 1023-1039.
- Hope, A., Sgroi, S.(2021). Child sexual abuse prevention: What parents need to know. *Pediatric Patient Education*. <https://doi.org/10.1542/peo-document017>
- Hurşitoğlu, O., Tuman, T.C.(2022). Bipolar bozukluk hastalarında çocukluk çağı travması ile bilişsel duygu düzenleme ile başa çıkma tutumları arasındaki ilişki. *Sağlık Bilimlerinde Değer Dergisi*. 12(1), 43-51.
- Işıklı, S., Şenkal, İ.(2015). Çocukluk çağı travmalarının bağlanma biçiminin belirtileri ile ilişkisi: Aleksitiminin aracı rolü. *Türk Psikiyatri Dergisi*. 26(4), 261-67.
- İnandı, T., Sangün, Ö., Turhan, E.(2006). Birinci basamakta çocuk istismarı ve önlenmesi. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*. 15(9), 153-157.
- Kafes, A.Y.(2021). Depresyon ve anksiyete bozuklukları üzerine bir bakış. *Humanistic Perspective*. 3(1), 186-194. <https://doi.org/10.47793/hp.867111>
- Kağnıcı, E.(2021). Ergenlerde internet bağımlılığı ile algılanan duygusal istismar ve iyi oluş arasındaki yordayıcı ilişkiler. *PQDT-Global*.

- Kahraman Güloğlu, F.(2022). Güçlendirme yaklaşımı çerçevesinde engelli kadınlar için sosyal içermeye olumlu stratejiler. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*. 11(1), 143-156.
- Kahraman, S.(2024). Üniversite öğrencilerinde yeme tutumları ile erken dönem uyumsuz şemalar ve çocukluk çağı travmaları ilişkisinde otomatik düşünceler ve duygu düzenleme güçlüklerinin aracı rolünün incelenmesi. *Aydın İnsan ve Toplum Dergisi*. 10(1), 49-83.
- Kara, R., Üner Asil, E., Karayağız Muslu, G., & Aygün, Ö. (2025). Investigating the Effect of School Climate on Adolescents' Psychological Resilience and Healthy Lifestyle Beliefs. *Clinical and Experimental Health Sciences*, 15(1), 203-209. <https://doi.org/10.33808/clinexphealthsci.1587455>
- Karaaziz, M.(2023). Psikodinamik kurama göre majör depresyon bozukluğunda vaka sunumu. *Journal of Pure Social Sciences(PURESOC)- PAK Sosyal Bilimler Dergisi*. 4(6), 48-61.
- Karaaziz, M., Kılıç, D.(2025). Psikoz ve bilişsel davranışçı terapi üzerine bir derleme. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*. 11(25), 461-490.
- Karaaziz, M., Yılmaz, Ş.N.(2023). Şiddet ve saldırgan davranışta çocukluk çağı travmalarının rolü. *MEYAD Akademi*. 4(1), 80-94.
- Karakaya, H.(2024). Aile içi istismarda(Enstest) çocuklarının gölgesinde kadınlar. *Kent Akademisi*. 17(6), 2605-2631.
- Karal, E.(2023). Ergenlik dönemindeki bireylerin çocukluk çağı travmaları ile öznel iyi oluşları arasındaki ilişki. *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*. 7(1), 48-63.
- Karatepe, H.T.(2010). Ruminatif düşünme biçimi ölçeğinin Türkçe'ye uyarlaması, geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *T.C. Sağlık Bakanlığı Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi. Psikiyatri Uzmanlık Tezi*.

- Kaya, B.(2007). Depresyon: Sosyoekonomik ve kültürel pencereden bakış. *Klinik Psikiyatri*. 10(6),11-20.
- Kaymak, A.(2025). Çocuk istismarını konu alan uluslararası kamu spotu reklamları üzerine göstergebilimsel bir inceleme. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*. 13(1), 57-85.
- Kısa, Ö., Uysal Toraman, A.(2022). COVID-19 salgınının çocuklar üzerindeki olası etkileri: İstismar ve ihmâl boyutu. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*. 15(1), 68-77.
- Koçyiğit, E.G.(2025). Pozitif bilişsel davranışçı terapi: Kuramsal temeller, müdahale yöntemleri ve klinik uygulamalar. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Alanında Uluslararası Derleme, Araştırma ve Çalışmaları(Editör: Yılmaz, M.)*, 13.
- Kovacs, L., Takacs, Z., Toth, Z., Simon, E., Schmelowzsky, A., Kökönyi, G.(2020). Rumination in major depressive and bipolar disorder- a meta analysis. *Journal of Affective Disorders*. 1131-1141.
<https://doi.org/10.1016/j.jad.2020.07.131>
- Koyun, M., Tural Büyük, E., Uzşen, H.(2025). Çocuk istismarı ve ihmâlinin belirti ve risklerinin tanılanmasına yönelik vaka tartışması yöntemi ile verilen eğitimin etkisi: Yarı deneysel bir araştırma. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*. 41(1), 88-94.
- Kök, H.(2024). Klinik sosyal hizmet uygulamasında bilişsel davranışçı yaklaşım. *Fırat University Journal of Social Sciences*. 34(2), 817-831.
- Köktaş, M.S.(2025). Travma sonrası stres bozukluğu ile ilgili akademik tezlerin bibliyografik bir derlemesi. *Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet Çalışmaları Dergisi*. 6(1), 35-52.
- Kutlu, Ö.(2023). Yaşlılarda sosyal hizmet uygulamalarında etik sorunlar.*Gerantolojik Sosyal Hizmet Kitabı*. 205-222.

- Küçükkaraca, N., Pak, H.(2023). İnternet bağımlılığı tedavisinde bilişsel davranışçı grup terapileri. *Bağımlılık Dergisi*. 24(4), 528-538.
- Kürtüncü, M., Ocakçı, A.(2004). Çocuk yuvasında yaşayan 9-13 yaş grubu çocuklarda depresyon ve benlik kavramı düzeylerinin belirlenmesi. *Journal of Education Sciences& Practices*. 3(5).
- Mahmut Önalın, K.(2022). Bilişsel esneklik, ruminasyon ve bilinçli farkındalık değişkenlerinin depresyon üzerindeki etkisinin incelenmesi. *İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü*. Yüksek lisans tezi.
- Malas, E.M., Sünbül, E.C.(2025). Travma sonrası büyümeyi etkileyen faktörler. *Academic Review of Humanities and Social Sciences*. 8(2), 109-126.
- Martinkevich, P., Larsen, L., Graesholt-Knudsen, T., Hesthaven, G., Hellfritzch, M., Petersen, K., Moller-Madsen, B., Rölting, J.(2020). Physical child abuse demands increased awareness during health and socioeconomic crises like COVID-19. *Acta Orthopaedica*. 91(5).
<https://doi.org/10.1080/17453674.2020.1782012>
- Mcglynn, C., Rackley, E.(2017). Image – based sexual abuse. *Oxford Journal of Legal Studies*. 37(3).
<https://doi.org/10.1093/ojls/ggw033>
- Merricka, M.T., Ports, K.A., Forda, D.C., Afifib, T.O., Gershoff, E.T., Grogan Kaylor, A.(2017). Unpacking the impact of adverse childhood experiences on adult mental health. *Child Abuse and Neglect*. 69, 10-19.
- Oğur, E., Öztürk, E., Türel, F.İ.(2020). Psikotarih ve bağlanma kuramı. *Öztürk, E.(editör), Psikotarih* . 1, 63-71.
- Oral, T.(2016). Üniversite öğrencilerinin affetme düzeylerinin öz anlayış, kişiler arası hataya ilişkin ruminasyon ve kişilik özellikleri açısından incelenmesi. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*. Doktora Tezi.

- Oral, M., Tuncay, T.(2012). Ruh sağlığı alanında sosyal hizmet uzmanlarının rol ve sorumlulukları. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*. 23(2), 93-114.
- Özcan, G.(2023). Çocuk hakları ihlali ve çocuk istismarı açısından çocuk youtube kanalları. *Disiplinlerarası Çocuk Hakları Araştırmaları Dergisi*. 3(5), 64-72.
- Özçevik Subaşı, D.(2023). Engelli çocukların istismar ve ihmali: Tanılamada hemşirenin rolü. *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi*. 21(2), 29-39.
- Özen, Y., Taşdemir, O.(2022). Anormal kavramına ruh sağlığı üzerinden bir bakış. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar Dergisi*. 14(2), 174-184.
- Özkan, G.(2024). Ekolojik sistem yaklaşımı açısından çocuk ihmal ve istismarında bireysel, ailesel ve çevresel risk faktörlerinin değerlendirilmesi. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*. 4(8), 217-240.
- Özpolat, A.O.(2023). Çocuk ihmal ve istismarının politikalarla ilişkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 28(1), 141-153.
- Peker, E.(2017). Çocukluk çağı travmaları, yetişkinlik döneminde bağlanma biçimi ve öz anlayış arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *İstanbul Arel Üniversitesi*.
- Polat, M.O., Şeker, M.E.(2024). Çocuğa yönelik cinsel istismar ve şiddet: Yardım hatları uygulamaları. *Disiplinlerarası Çocuk Hakları Araştırma Dergisi*. 4(1), 64-78.
- Polat, O.(2020). Fiziksel istismar ve dayak. *O Benim de Çocuğum Dergisi*. 8-23.
- Rees, C., Park, T.(2009). Understanding emotional abuse. *Archives of Disease in Childhood*. 95, 59-67.
<https://doi.org/10.1136/adc.2008.143156>
- Sarawad, S.(2022). Child abuse- a review article. *International Journal of Advances in Nursing Management*.
<https://doi.org/10.52711/2454-2652.2022.00021>

- Sarıçam, H.(2014). Çözüm odaklı kısa süreli yaklaşıma dayalı bir müdahale programının ruminasyon üzerindeki etkisi. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*. Doktora Tezi.
- Slade, A., Holmes, J.(2019). Attachment and psychotherapy. *Current Opinion in Psychology*. 152-156. <https://doi.org/10.1016/j.sopsyc.2018.06.008>
- Stjepanovic, M.(2024). Detection of medical neglect an prevention. 10, 1-2. <https://doi.org/10.46793/PP240227020S>
- Suna, E.(2023). 18-45 yaş arası yetişkinlerde mükemmeliyetçilik, öz eleştirel ruminasyon ve olumsuz otomatik düşüncelerin yetersizlik duygusu ile ilişkilerinin incelenmesi. *Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi*. Yüksek lisans tezi.
- Şen, Ö.(2026). Travma sonrası stres bozukluğunda ayırıcı tanı. *Türkiye Bütüncül Psikoterapi Dergisi*. 9(17), 25-32.
- Tatar, A.(2019). Yetişkinlerin çocukluk çağı travma durumları ile istenmeyen düşünceler ile baş etme yöntemleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *PQDT-Global*.
- Turan Karatepe, H.(2022). Kritik analitik düşünmeye tuzak kuran iki sinsi kardeş: Ruminasyon ve endişe. *Academic Perspective Procedia*. 5(1), 289-293.
- Turhan, E., İnandı, T., Sangün, Ö.(2006). Birinci basamakta çocuk istismarı ve önlenmesi. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*. 15(9), 153-157.
- Tüccar, E.(2023). Çocuklarda ihmal ve istismar. *Efe Akademi Yayınları*.
- Türedi, S.(2022). Bedensel belirti bozukluğunun bilişsel davranışçı terapisi. *Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü*. Yüksek Lisans Dönem Projesi.
- Türk, E.(2022). Yaşamın anlamının öncülleri olarak öz şefkat ve ruminasyon: Lise öğrencileri üzerine ilişkisel bir araştırma. *İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü*. Yüksek lisans tezi.

- Tüzün, O., Sayar, K.(2006). Bağlanma kuramı ve psikopatoloji. *Düşünen Adam*. 19(1), 24-39.
- Uğurlu, S.(2017). Geç ergenlik döneminde depresyon tanısı almış bireylerin çocukluk çağı travması, pozitif ve negatif düşünce tekrarı inanışları açısından değerlendirilmesi. *PQDT-Global*.
- Uğurlu, Z.(2022). Toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin çocuğa yansımaları: Çocuk istismarı. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*. 6(2), 160-174.
- Uludağ, E.(2023). Depresyonun yordayıcıları olarak çocukluk olumsuz yaşam olayları, ruminasyon, belirsizliğe tahammülsüzlük ve psikolojik katılık. *PQDT-Global*.
- Ünal, M.(2020). Çözüm odaklı psikolojik danışma yaklaşımına dayalı grupla psikolojik danışmanın ruminasyon ve öğrenilmiş çaresizlik üzerindeki etkisi. *PQDT-Global*.
- Watkins, E.R., Roberts, H.(2020). Reflecting on rumination: Consequences, causes, mechanisms and treatment of rumination. *Behaviour Research and Therapy*. <https://doi.org/10.1016/j.brat.2020.103573>
- World Health Organization(WHO).(2021). Suicide worldwide in 2019.
- Yalçın, M.(2021). Sosyal hizmet bakış açısıyla yoksul kadınları güçlendirme. *Karabük Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 1(1), 1-11.
- Yaldızcı, M., Zorlu, E.(2025). Cinsel istismar ve ensest bağlamında ‘Atlı Karınca’ filminin doküman analizi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar Dergisi*. 17(3), 468-480.
- Yam, F.C.(2023). Postmodern danışma kuramlarında öyküsel terapinin bilişsel davranışçı terapi ve psikanalitik terapi ile karşılaştırılması. *Humanistic Perspective*. 5(1), 708-722.
- Yanardağ, M.(2020). Sosyal hizmet mesleki uygulamalarında müracaatçılara karşı etik sorumluluklar ve etik karar verme süreci. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*. 31(3), 1201-1226. <https://doi.org/10.33417/tsh.773749>

- Yenerer akmut, .(2016). Cinsel Şiddet mağduru ocuk kavramı ve Türk Ceza Kanunu'nun çocuğa yönelik cinsel Şiddet düzenlemelerine genel bakış. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*. 22(1), 35-52.
- Yeşilkanat, G.(2018). Aleksitimi, duygusal denge ve depresyonun kırılğanlığa etkisinin incelenmesi. *Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Yüksek lisans tezi.
- Yıkıcı, N.B.(2023). Bağlanma kuramı perspektifinden yetişkinlik döneminde eş seçiminin incelenmesi. *Premium E-Journal of Social Sciences(PEJOSS)*. 7(37), 1814-1828.
- Yıldız,M., Eldeleklioğlu, J.(2019). Üniversite ğrencilerinin depresyon düzeylerinin ruminasyon ve problem çözme becerileri ile ilişkisi. *KALEM Uluslararası Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*. 9(1).
- Yılmaz, A.E.(2015a). Endişe ve ruminasyonun kaygı ve depresyon belirtileri üzerindeki rolü. *Türk Psikiyatri Dergisi*. 26(2), 107-115.
- Yılmaz, A.E.(2016b). Depresyonun st bilişsel modelinin Türkiye'deki bir niversite ğrencisi örnekleminde incelenmesi. *Türk Psikiyatri Dergisi*. 27(2), 100-109.

BÖLÜM 2

YAŞLI YAKININA BAKIM VEREN ERKEKLERİN BAKIM SÜRECİNDE AİLE İÇİ ROL DÖNÜŞÜMÜ DENEYİMLERİNİN İNCELENMESİ

ZELİHA BÜŞRA ÇAKAN¹
HANDE ŞAHİN²

Giriş

Tüm dünyada meydana gelen bilimsel, ekonomik ve teknolojik gelişmelerin bir sonucu olarak sağlık hizmetlerindeki gelişmeler, iyi beslenme, erken ölümlerin önlenmesi ve doğum oranlarındaki düşüşün bir sonucu olarak yaşam süresinin uzaması, "yaşlı" nüfusun niceliksel olarak artmasına sebep olmuştur. Yaşlı nüfustaki hızlı artış ve uzun ömür beklentisi, pek çok Batılı ülkede olduğu gibi, gelişmekte olan ülkelerde de bağımlı yaşlı insan sayısını artırmıştır. (Lecovich, 2008). Yaşlı nüfus büyüdükçe, artan

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Kırıkkale Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Kırıkkale, zbusra044@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0005-4474-2190>

² Prof. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Kırıkkale, handesahin@kku.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0012-0294>

sayıda yaşı insanın kendine bakmasını engelleyen sağlık sorunları ortaya çıkmıştır (Grunfeld, Glossop, McDowell & Danbrook, 1997).

Geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri, tarihsel süreç boyunca bakım verme davranışını büyük ölçüde kadın kimliğiyle ve kamusal alanın alternatifi olan hane içi alanla ilişkilendirmiştir. Kültürel normlar ve toplumsal beklentiler, kadınları doğal birer "bakım verici" olarak konumlandırırken, erkekleri ise hanenin geçimini sağlayan "ekonomik aktör" rolüne hapsedmiştir (Kandiyoti, 1988). Ancak küresel ölçekte yaşanan demografik dönüşümler, ortalama yaşam süresinin uzaması ve doğurganlık oranlarının düşmesi gibi etkenler, yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki payını hızla artırmıştır (TUİK, 2024). Bu yaşlanma eğilimi, kronik hastalıkları ve uzun dönemli bakım ihtiyaçlarını beraberinde getirerek hane halkı üzerindeki bakım yükünü katlamıştır. Kadınların iş gücüne katılım oranlarının artması ve geleneksel geniş aile yapısından çekirdek aileye geçiş gibi yapısal değişimler, bakım krizini derinleştirmiş ve geleneksel olarak kadınların omuzlarında olan bu sorumluluğun erkekler tarafından da üstlenilmesini zorunlu kılmıştır (Arber & Ginn, 1995).

Yaşlı yakınına bakım veren erkeklerin sayısındaki bu artış, erkeklerin sadece ekonomik sağlayıcı olmaktan çıkıp hane içindeki enformel bakım süreçlerinin de merkezine yerleşmelerine yol açmaktadır. Bu durum, erkek bakım verenlerin kendi iç dünyalarında, evliliklerinde, ebeveynlik ilişkilerinde ve genel olarak aile dinamiklerinde köklü bir "aile içi rol dönüşümü" yaşamalarına neden olmaktadır (Kramer, 2000). Yüzyıllardır süregelen "güçlü, rasyonel ve duygulardan arınmış" hegemonik erkeklik imajı (Connell, 2005), yaşlı bir yakınının altını temizlemek, yemeğini yedirmek, ilaç takibini yapmak ve duygusal destek sağlamak gibi yoğun empati ve fiziksel temas gerektiren bakım pratikleriyle karşı karşıya kaldığında ciddi bir gerilim hattı

retmektedir. Erkekler, bir yandan toplumsal olarak kendilerinden beklenen eril rolleri sürdürmeye çalışırken, diğerk yandan hane içinde "bakıcı" kimliğini inşa etmek durumunda kalmaktadırlar (Russell, 2007).

Bu rol dönüşümü pratik düzeyde kalmamakta, aile içi hiyerarşiyi ve sınırları da yeniden şekillendirmektedir. Örneğin, kendi babasına veya annesine bakım veren bir erkeğin deneyimi, ocuk-ebeveyn ilişkisindeki otorite dengesini tersine çevirmekte; birey, bir zamanlar otorite figürü olan ebeveyninin koruyucusu ve karar vericisi konumuna gelmektedir (Walker ve ark., 1995). Benzer şekilde, eşine bakım veren erkekler için de partnerlik ilişkisi yerini bağımlılık ilişkisine bırakmaktadır. Yazında yapılan çalışmalar, erkeklerin bu süreci çoğunlukla bir "görev veya borç ödeme" motivasyonuyla rasyonalize etmeye çalıştıklarını, ancak duygusal emek aşamasına geldiklerinde ciddi bir sıkışmışlık ve yalnızlık hissettiklerini göstermektedir (Campbell & Carroll, 1995). Türkiye gibi aile bağlarının ve geleneksel değerlerin güçlü olduğu toplumlarda ise bu dönüşüm, kamusal alanda "hayırlı evlat" olarak takdir toplama ile hane içinde "kadın işi" olarak görülen pratikleri yapmanın getirdiği gizli bir mahcubiyet arasında salınmaktadır (Kalaycıoğlu & Rittersberger-Tılıç, 2000).

Uluslararası literatürde erkek bakım verenlerin deneyimleri, bakım yükü, stres seviyeleri ve baş etme mekanizmaları açısından giderek daha fazla yer bulsa da (Pinquart & Sörensen, 2006), Türkiye'deki akademik yazında konunun toplumsal cinsiyet ve aile içi rol dönüşümü ekseninde derinlemesine incelendiği çalışmalar henüz sınırlı düzeydedir. Mevcut çalışmaların büyük kısmı kadın bakım verenlerin yaşadığı tükenmişliğe odaklanmakta, erkeklerin bu süreçte geçirdiği kimliksel ve yapısal kırılmaları göz ardı etmektedir.

Bu doğrultuda, çalışmanın temel amacı yaşlı yakınına bakım veren erkeklerin, bakım sürecinde deneyimledikleri aile içi rol dönüşümlerini, bu dönüşümlerle nasıl baş ettiklerini ve toplumsal cinsiyet rollerinin bu süreçteki etkilerini derinlemesine incelemektir. Bu alışma, erkeklerin bakım verme pratiklerini görünür kılarak hem toplumsal cinsiyet yazınına katkı sunmayı hem de yaşlı bakım politikalarının geliştirilmesinde erkek bakım verenlerin özgün ihtiyaçlarının gözetilmesine yönelik bir zemin hazırlamayı hedeflemektedir.

Kavramsal Çerçeve : Yaşlı Bakımı ve Aile

Nüfus yaşlanması, birçok toplum için önemli bir sorun olarak görölmektedir. Yaşlılık en temelinde bakım sorunları ile birlikte anılmaktadır. Toplumsal bakım kaynakları; yaşlının kendisinin finanse ederek aldığı bakım hizmeti; eşi, çocukları, gelini gibi aile içinde yakınları tarafından sağlanan ücretsiz bakım hizmeti ve kurumsal olarak yürütölen konfor ve sağlık hizmetlerinin sunulduğu resmi ve ücretli olan bakım hizmetleri şeklinde sınıflandırmaya tabi tutulmuştur. Pratikte ise yaşlı bakım hizmetleri kurumlar ya da aileler tarafından sağlanmaktadır (Adak, 2003; Öztop, Şener & Güven, 2008).

Hem ölkemizde hem de dünyanın pek çok ölkesinde, değışen toplumsal yapıya rağmen geleneksel aile ilişkileri hâlâ varlığını sürdürmekte ve yaşlı bireylerin bakım sorumluluğu büyük oranda aile bireyleri tarafından yerine getirilmektedir. Aile içerisinde bakım verenlerin çoğunluğunu da kadınlar oluşturmaktadır.

Yaşlının bakım ihtiyacının ev ortamında aile üyeleri tarafından karşılanması, ailenin yaşam tarzında ve işlevlerinde önemli değışimlerin yaşanmasına yol açmaktadır. Nitekim bakım vermeden dolayı eşler arasında problemler meydana gelebilmekte, aile bireylerinde rol çatışması olabilmekte, aile bireyleri birlikte

vakit geçirememekte ve birbirlerini ihmal edebilmektedir (Öztop, Şener & Güven, 2008: 45; Sweeting, 1991; Ekici, 2019).

Bakım süreci, bakım verenlerin yeni sorumluluklar yüklenmesine ve hayatlarının önemli ölçüde değişmesine neden olabilir. Bu nedenle, bakım verenlerin fiziksel ve mental sağlığının yanı sıra aile ve sosyal yaşantıları bakım rolünden kaynaklanan sorunlar nedeniyle olumsuz etkilenir (Schulz & Sherwood, 2008). Nitekim yapılan çalışmalarda bakım veren bireylerin özgürlüklerinin kısıtlandığı, iş ve meslek kayıpları yaşadığı, rollerin karıştığı, sosyal ilişkilerinin bozulduğu, fiziksel ve mental açıdan sağlıklarının bozulduğu saptanmıştır.

Erkeklerin Bakım Verme Deneyimi

Bakım alanında kadınların baskın konumu devam etmekle birlikte toplumsal değişimler erkeklerin yaşlıların bakımını öncekinden daha sık üstlenmelerine yol açmıştır (Lopez-Anuarbe & Kohli, 2019). Buna rağmen, çoğu araştırma bu eğilimi dikkate almamakta ve kadın bakıcılara yönelik geleneksel odağını sürdürmeye devam etmektedir (Con, 2013; Kırışık & Korkmaz Yaylagül, 2020). Feminist araştırma ve tartışmalar aile içinde ve toplumda aile bakımı ile ilgili cinsiyetçi varsayımları sorgulamalarıyla bakıma farklı bir boyut kazandırmışlardır. Toplumsal normatif cinsiyetçi yargıların sorgulanması erkeklerin de aile içinde “bakım veren” bireyler olabildiğini göstermiştir (Arber & Ginn, 1995; Elliott, 2016; Kramer & Thompson, 2001).

Erkek bakıcılar ve bakıcılık üzerine yapılan erken araştırmalar, erkek bakıcıların bakıma ücretli iş deneyimleri yoluyla nasıl katıldıklarını gösterme ve bunun kadın bakıcıların kullanma eğiliminde olduğu “sevgi” ve “karşılıklılık” kavramlarından ziyade evlilik yeminlerinin yerine getirilmesine yönelik “görev” duygularına atıfta bulunan açıklamalar getirmiştir (Chang & White-Means, 1991; Russell, 2007). Sonraki çalışmalar

özellikle bakımın erkeklerin kimliklerini, evlilik veya aile ilişkilerinde değişen roller neticesinde kendilerini nasıl tanımladıklarını göstermektedir (Mott, Schmidt & MacWilliams, 2019; Elliott, 2016). Araştırmalarda erkek bakıcıların kendilerini bir bakıcı olarak tanımlamak yerine bakım verdikleri kişinin oğlu veya eşi olarak tanımlamayı tercih ettikleri ve bakıma bir görev olarak yaklaştıkları görülmüştür.

Bununla birlikte yaşlı bakımına ilişkin hâkim söylemin evdeki çocukları ya da kadınları sorumlu tutan normatif bir yaklaşımla ilişkili olduğu gözlenmektedir. (Çömez Polat & Kaya Örk, 2021)

Aile İçi Rol Dönüşümü

Yaşlının bakım ihtiyacının ev ortamında aile üyeleri tarafından karşılanması, ailenin yaşam tarzında ve işlevlerinde önemli değişimlerin yaşanmasına yol açmaktadır. Nitekim bakım vermeden dolayı eşler arasında problemler meydana gelebilmekte (Öztop, Şener & Güven, 2008), aile bireylerinde rol çatışması olabilmekte (Sweeting, 1991), aile bireyleri birlikte vakit geçirememekte ve birbirlerini ihmal edebilmektedir (Ekici, 2019).

Bekar bakım verenlerin evlilik birlikteliği ile yeni aile kuramadıkları, diğer aile üyelerinin bakım sürecine destek olmamalarına bağlı olarak bakım veren ailenin yaşadığı zorlukların arttığı, ailedeki çocukların olumlu-olumsuz etkilere maruz kaldıkları, bakım verenin çocuk ve yaşlı bakımı arasında sıkışmışlık yaşayabildiği ortaya çıkarılmıştır. Öte yandan ailelerde bakım verme kaynaklı ilişkisel sorunların yaşandığı, bazı aile üyelerinin iletişimlerinin tamamen sonlandığı, eşler arasında çatışmaların meydana geldiği, yaşlı ve bakım veren arasındaki ilişkinin de bakım verme sürecine bağlı olarak şekillendiği tespit edilmiştir. Dolayısıyla bakım vermenin aileyi dönüştürdüğü, aile yapısında farklılıklar meydana getirdiği, bireylerin kişilik

özelliklerinin değişmesine neden olduğu, aile bireyleri arasındaki ilişkinin bozulmasına yahut daha sağlam olmasına yol açtığı belirtilmektedir (Çakır & Yaman, 2022).

Bakım verenlerin sosyal çevreyle olan ilişkilerinde azalma ya da bozulması olması bakım verenlerde yalnızlık duygusunun yaşanmasına neden olmaktadır. Ayrıca bakım veren kadınların tükenmişlik ve çaresizlik duyguları içinde oldukları, kendisine ve ailesine yetemediklerini, eşleri ve çocukları ile sorun yaşadıkları belirtilmektedir (Özütürker & Özütürker, 2023).

Toplumsal Cinsiyet Roller ve Bakım

Bakım alanında kadınların baskın konumu devam etmekle birlikte toplumsal değişimler erkeklerin yaşlıların bakımını öncekinden daha sık üstlenmelerine yol açmıştır (Lopez-Anuarbe & Kohli, 2019). Buna rağmen, çoğu araştırma bu eğilimi dikkate almamakta ve kadın bakıcılara yönelik geleneksel odağını sürdürmeye devam etmektedir (Con, 2013; Kırıışık & Korkmaz Yaylagöl, 2020). 1970'lerde ev işi ve yeniden üretim tartışmalarıyla birlikte önce ev işi daha sonra da bakım, kadın işi olarak tanımlanmıştır. 1980'lerde ücretsiz gayri resmi bakıcılar olarak kadınlarla ilgili çok sayıda çalışma yapılmıştır (Stoller, 1983; Brody, Johnsen, Fulcomer & Lang, 1983). Bu çalışmalar, kayıt dışı ücretsiz bakımın yaygınlığını ve genellikle psikolojik açıdan yıpratıcı olarak deneyimlenen bakım işlerinin büyük bir kısmından kadınların sorumlu olduğunu göstermiştir.

Evde bakım sürecinde tüm dünyada erkeğe göre bakım rolünün kadına atfedildiği görülmektedir (Abel & Nelson, 1990). Bakım veren olarak kadının seçilmesi ise onun şefkatli ve istekli olmasına bağlanmaktadır (Siriopoulos, Brown & Wright, 1999). Buna göre özel alanda bireylerin sağlığından evdeki kadın sorumludur (Şahin Kaya, 2011). Kadın, hastaya bakar, hasta

olmayacak şekilde özel alanı denetler ve düzenler ayrıca hastanın iyileşmesi için gerekli olan sorumluluğu yüklenir (Karakuş Umar, 2021).

Çoğu AB ülkesinde kamusal politika, resmi uzun vadeli bakım hizmeti düzeyini düşük tutmaktadır (Coface-Eu. 2021). Dolayısıyla bakım hizmetleri hususunda aile bireyleri -özellikle kadınlar- tampon görevi görmektedir. Bu durumda, “aile bakıcıları” kavramı ortaya çıkmaktadır.

Bununla birlikte yaşlı bakımına ilişkin hâkim söylemin evdeki çocukları ya da kadınları sorumlu tutan normatif bir yaklaşımla ilişkili olduğu gözlenmektedir. Kadınların sayıca fazla olduğu ortamda yaşlıların bakımının evde yapılması gerekliliğine vurgu yapılsa bile, bu durumun daha çok kültürel normlar ve toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında açıklandığı gözlenmiştir. Geleneksel bakış açısına sahip toplumlarda yaşlı bakımının daha çok evdeki bekâr kadınlar ya da gelinler tarafından yapıldığına ilişkin genel görüş mevcuttur ve toplumsal cinsiyet rollerine atıf yapan bu durum kültürel normlarla desteklenmektedir (Evansand Thomas, 2009; Mumcu, 2013).

Aile İçi Rol ve Rol Dönüşümü

Yaşlının bakım ihtiyaçlarının ev ortamında aile üyeleri tarafından karşılanması, ailenin yaşam tarzında ve işlevlerinde önemli değişimlerin yaşanmasına yol açmaktadır. Nitekim bakım vermeden dolayı eşler arasında problemler meydana gelebilmekte (Öztop, Şener & Güven, 2008), aile bireylerinde rol çatışması olabilmekte (Sweeting, 1991), aile bireyleri birlikte vakit geçirememekte ve birbirlerini ihmal edebilmektedir (Ekici, 2019).

Bakım verenler, yaşlılar ile rollerinde değişimlere neden olmaktadır. Sosyal çevreyle olan ilişkilerde azalma ya da bozulması

olması bakım verenlerde yalnızlık duygusunun yaşanmasına neden olmuştur. Erkek bakıcıların kendilerini bir bakıcı olarak tanımlamak yerine bakım verdikleri kişinin oğlu veya eşi olarak tanımlamayı tercih ettikleri ve bakıma bir görev olarak yaklaştıkları görülmüştür. Çalışmalar özellikle bakımın erkeklerin kimliklerini, evlilik veya aile ilişkilerinde değişen roller neticesinde kendilerini nasıl tanımladıklarını göstermektedir (Mott, Schmidt & MacWilliams, 2019; Elliott, 2016).

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırma, yaşlılarına bakım veren erkeklerin bakım deneyimlerinin zaman, süre ve yoğunluğa bağlı olarak nasıl şekillendiğini ve değiştiğini görmeyi amaçlamaktadır. Buna göre; araştırmada aile içinde yaşlı bireylere bakım veren kocalar ve oğulları içeren erkeklerin bakım deneyimleri incelenmiştir. Araştırma kapsamında “kocalar ve oğulların bakım verme koşulları nasıl biçimlenir ve bakım deneyimleri farklılaşmakta mıdır?” sorusuna yanıt aranmaktadır. (Stephens, Burholt & Keating, 2018)

Nicel araştırmalar erkek bakıcıların ayrıntılı bakım deneyimlerine ulaşmada kısıtlı kalmaktadır. Bu nedenle Türkiye’de erkekleri bakıma neyin motive ettiği, bakımın nasıl anlaşıldığı ve organize edildiği konusunda daha fazla araştırmaya ihtiyaç vardır. Araştırmalarda erkek bakıcıların yeterince yer almaması onlar hakkındaki görüşü daraltmaktadır. Kadın ve erkek bakıcılar arasındaki benzerlik ya da farklılıkları bilmek bakıcı bağlamının ve bakımın gelişimi için önemlidir. Özellikle yaşlı bakımı alanında büyüyen bir erkek bakıcı grubu vardır ve gelecekte erkek bakıcıların hem resmi hem de gayri resmi bakım alanında daha fazla yer bulacağı tahmin edilmektedir (Calasanti & Bowen, 2006; Russell, 2007; Carers-UK & Age-UK, 2015).

Problem Durumu

Yaşlı nüfusun hızlı bir şekilde artması bakım alanına olan gereksinimi bireysel ve toplumsal açıdan arttırmıştır. Yaşlıların bakıcıları olarak aile üyelerinin sağladığı bakım hem politikada hem de toplumsal düzeyde ele alınan önemli bir araştırma alanıdır (Agree & Glaser, 2009).

Bakım süreci, bakım verenlerin yeni sorumluluklar yüklenmesine ve hayatlarının önemli ölçüde değişmesine neden olabilir. Bu nedenle, bakım verenlerin fiziksel ve mental sağlığının yanı sıra aile ve sosyal yaşantıları bakım rolünden kaynaklanan sorunlar nedeniyle olumsuz etkilenir (Schulz & Sherwood, 2008).

Yaşlının bakım ihtiyacının ev ortamında aile üyeleri tarafından karşılanması, ailenin yaşam tarzında ve işlevlerinde önemli değişimlerin yaşanmasına yol açmaktadır. Nitekim bakım vermeden dolayı eşler arasında problemler meydana gelebilmekte, aile bireylerinde rol çatışması olabilmekte, aile bireyleri birlikte vakit geçirememekte ve birbirlerini ihmal edebilmektedir (Öztop, Şener & Güven, 2008; Sweeting, 1991; Ekici, 2019).

Bakım alanında kadınların baskın konumu devam etmekle birlikte toplumsal değişimler erkeklerin yaşlıların bakımını öncekinden daha sık üstlenmelerine yol açmıştır (Lopez-Anuarbe & Kohli, 2019). Buna rağmen, çoğu araştırma bu eğilimi dikkate almamakta ve kadın bakıcılara yönelik geleneksel odağını sürdürmeye devam etmektedir (Con, 2013; Kırıışık & Korkmaz Yaylagül, 2020). Yapılan literatür taramasında Türkiye’de aile bakımına yönelik araştırmalarda sadece erkek bakıcıları konu alan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle Türkiye’de erkekleri bakıma neyin motive ettiği ve bakımın nasıl anlaşıldığı ve organize edildiği konusunda daha fazla araştırmaya ihtiyaç vardır.

Araştırma Soruları

1. Yaşlı yakınına bakım veren erkeklerin bakım verme deneyimleri nasıldır?

2. Bakım sürecinde erkeklerin aile içi rollerinde ne tür değişimler yaşanmaktadır?

3. Erkekler bakım sürecinde yaşadıkları aile içi rol dönüşümünü nasıl anlamlandırmaktadır?

Araştırmanın Sınırlılıkları

Yaşlı yakınına bakım veren erkeklerin bakım sürecinde aile içi rol dönüşümü deneyimlerinin incelenmesi ile sınırlıdır. Araştırmanın verileri, yarı yapılandırılmış nitel görüşme formu aracılığıyla elde edilen katılımcı ifadeleri ile sınırlıdır. Araştırma yalnızca erkek bakım verenleri kapsadığından kadın bakım verenlerin deneyimlerini içermemektedir. Ayrıca elde edilen bulgular, araştırmaya katılan çalışma grubunun görüşleri ile sınırlı olup daha geniş evrene genellenemez.

Yöntem

Çalışma; nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik (olgubilim) araştırma deseni temel alınarak yürütülmüştür. Fenomenolojik desen, katılımcıların deneyimledikleri bir olguyu nasıl algıladıklarını, bu deneyimlere nasıl anlam yüklediklerini ve söz konusu anlamların ortak yönlerini sistematik bir biçimde ortaya koymayı amaçlamaktadır (Creswell, 2014) Yaşlı yakınına bakım veren erkeklerin bakım sürecinde aile içi rol dönüşümü deneyimlerini derinlemesine incelemek amaçlandığından, bu araştırmada fenomenolojik desen tercih edilmiştir. Bu yaklaşım, deneyim ve anlam temelli verilerin bütüncül biçimde anlaşılmasına olanak sağlamaktadır. Araştırma, yaşlı yakınına bakım veren

erkeklerle sınırlıdır. Veriler, amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme ile belirlenen katılımcılarla gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmelerden elde edilmiştir. Bu nedenle araştırma bulguları tüm evrene genellenemez. Ayrıca bulgular, katılımcıların görüşme sırasında paylaştıkları ifadeler ve araştırmanın yürütüldüğü zaman dilimi ile sınırlıdır.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, yaşlı yakınına bakım veren erkek bireyler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme ile belirlenen katılımcılar oluşturmaktadır. Bu doğrultuda araştırmaya, bir yaşlı yakınına aktif olarak bakım veren erkek bireyler dahil edilmiştir. Katılımcıların bakım verme deneyimine sahip olmaları, araştırmanın amacı doğrultusunda temel ölçüt olarak belirlenmiştir. Nitel araştırmalarda amaç, evreni temsil etmekten çok belirli bir olguyu derinlemesine incelemek olduğundan, araştırma belirlenen katılımcılar ile sınırlandırılmıştır.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış nitel görüşme formu kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmeler, araştırmacıya belirli bir çerçeve sunarken katılımcıların deneyimlerini kendi ifadeleriyle aktarmalarına olanak tanınması nedeniyle nitel araştırmalarda sıklıkla tercih edilmektedir. Görüşme formu, ilgili literatür doğrultusunda hazırlanmış ve yaşlı yakınına bakım veren erkeklerin bakım sürecindeki deneyimlerini, aile içi rol dönüşümüne ilişkin algılarını ve bu sürece yükledikleri anlamları ortaya koymaya yönelik açık uçlu sorulardan oluşturulmuştur. Araştırmanın çalışma grubunu yaşlı yakınına

bakım veren 14 erkek katılımcı oluşturmaktadır. Katılımcılar, nitel araştırmalarda sıklıkla kullanılan amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme ile belirlenmiş; araştırmaya dâhil edilme ölçütü, katılımcıların yaşlı bir yakınına aktif olarak bakım veriyor olmalarıdır. Veri toplama süreci, katılımcıların bilgilendirilmiş onamlarının alınmasının ardından yürütülmüş; görüşmeler katılımcıların tercihleri doğrultusunda uygun bir ortamda gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler sırasında katılımcıların izin vermesi hâlinde not tutulmuş; veri toplama süreci veri uygunluğuna ulaşılana kadar sürdürülmüştür.

Verilerin Analizi

Araştırmadan elde edilen veriler içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. İçerik analizi, benzer verilerin belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirilerek yorumlanmasına olanak sağlamaktadır. Bu doğrultuda görüşmelerden elde edilen veriler önce yazılı metne dönüştürülmüş, ardından dikkatle okunarak anlamlı ifadeler kodlanmıştır. Kodlama sürecinin ardından benzer kodlar bir araya getirilmiş ve araştırmanın amacı doğrultusunda tema ve alt temalar oluşturulmuştur. Elde edilen bulgular, yaşlı yakınına bakım veren erkeklerin bakım sürecindeki deneyimleri ve aile içi rol dönüşümüne ilişkin algıları çerçevesinde yorumlanmıştır.

Etik İlkeler

Araştırma sürecinde etik ilkelere uygun hareket edilmiştir. Katılımcılara araştırmanın amacı hakkında gerekli açıklamalar yapılmış ve araştırmaya gönüllü olarak katılımları sağlanmıştır. Görüşme öncesinde katılımcılardan bilgilendirilmiş onam alınmıştır. Katılımcıların kimlik bilgileri gizli tutulmuş, elde edilen

veriler yalnızca bilimsel amaçla kullanılmıştır. Ayrıca katılımcıların istedikleri zaman araştırmadan çekilebilecekleri belirtilmiştir.

BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde, yaşlı yakınına bakım veren erkeklerin bakım sürecinde aile içi rol dönüşümüne ilişkin deneyimlerini incelemek amacıyla gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmelerden elde edilen veriler sunulmaktadır. Bulgular, katılımcıların doğrudan ifadeleriyle desteklenerek betimlenmiş ve yorumlanmıştır.

Tablo-1: KATILIMCILARIN DEMOGRAFİK BİLGİLERİ

od	Yaş	Medeni Durumu	Eğitim Düzeyi	Çalışma Durumu	Gelir Düzeyi	Bakım Verilen Kişiyle Yakınlık Düzeyi	Daha Önceki Bakım Deneyimi	Bakım Verilen Süre	Bakım Verilme Sıklığı	Bakım Sürecinde Yardım Alan Kişi(ler)
K 1	63	Evli	Üniversite/ Lisans	Emekli	Orta	Baba	Yok	7 yıl	Her gün	Tek
K 2	53	Evli	Üniversite/ Önlisans	Emekli	Orta	Anne	Var. Baba	5 yıl	Her gün	Eş ve Çocuklar
K 3	63	Evli	Üniversite/ Önlisans	Emekli	Orta	Anne	Yok	3 yıl	3 Ayda bir	Kardeş
K 4	43	Bekar	Üniversite/ Lisans	Çalışıyor	Yüksek	Anne	Yok	15 yıl	Her gün	Tek
K 5	50	Evli	Lise	Çalışıyor	Yüksek	Anne	Var. Baba	4 yıl	Her gün	Eş ve Çocuklar
K 6	25	Bekar	Üniversite/ Lisans	Çalışmıyor	Düşük	Anne anne	Yok	4 yıl	Her gün	Aile
K 7	26	Bekar	Üniversite/ Önlisans	Çalışıyor	Yüksek	Baba anne	Yok	5 yıl	Her gün	Aile
K 8	53	Evli	Lise	Çalışıyor	Orta	Anne	Var. Baba	4 yıl	Her gün	Eş ve Çocuklar
K 9	45	Evli	Üniversite/ Önlisans	Çalışıyor	Orta	Baba	Yok	6 yıl	Her gün	Eş ve Çocuklar
K 10	57	Evli	Lise	Çalışıyor	Orta	Anne	Yok	3 yıl	Her gün	Eş ve Çocuklar
K 11	54	Evli	Lise	Çalışıyor	Orta	Anne	Var. Dede	8 yıl	Her gün	Eş ve Çocuklar
K 12	26	Bekar	Üniversite/ Önlisans	Çalışıyor	Yüksek	Baba anne	Var. Dede	7 yıl	Her gün	Aile
K 13	24	Bekar	Üniversite/ Lisans	Çalışmıyor	Orta	Anne anne	Yok	5 yıl	Her gün	Aile
K 14	65	Evli	Üniversite/ Önlisans	Emekli	Orta	Anne	Yok	1.5 yıl	6 Ayda Bir	Eş ve Çocuklar

Tablo 1 incelendiğinde, araştırmaya katılan yaşlı yakınına bakım veren erkeklerin demografik özellikler açısından hem benzerlikler hem de bazı farklılıklar gösterdiği görülmektedir. Araştırmaya toplam 14 erkek katılımcı dâhil edilmiştir. Katılımcıların yaşları 24 ile 65 arasında değişmektedir. Medeni durum açısından katılımcıların çoğunluğunun evli, daha sınırlı bir kısmının ise bekâr olduğu görülmektedir. Eğitim durumu bakımından katılımcıların ağırlıklı olarak lise, önlisans ve lisans düzeyinde yoğunlaştığı anlaşılmaktadır. Çalışma durumları incelendiğinde ise katılımcıların çalışan, emekli ve çalışmayan bireylerden oluştuğu görülmektedir. Gelir durumu açısından

katılımcıların büyük bölümünün orta gelir düzeyinde yer aldığı, bunun yanında yüksek ve daha sınırlı olarak düşük gelir grubunda bulunan katılımcıların da olduğu dikkat çekmektedir.

Bakım verilen kişiyle yakınlık derecesi açısından katılımcıların en çok anneye bakım verdiği, bunun ardından baba, annene ve babaanneye bakım veren katılımcıların geldiği görülmektedir. Daha önce bakım deneyimi bakımından, katılımcıların bir kısmının daha önce de özellikle baba ya da dede bakımına ilişkin deneyime sahip olduğu, bir kısmının ise daha önce herhangi bir bakım deneyimi yaşamadığı anlaşılmaktadır. Bakım verilen kişiyle aynı evde yaşama durumu incelendiğinde, katılımcıların büyük çoğunluğunun bakım verdiği kişiyle aynı evde yaşadığı, daha az sayıda katılımcının ise ayrı evde yaşadığı görülmektedir.

Bakım verme süresi 1,5 yıl ile 15 yıl arasında değişmekte olup, bakım verme sıklığının büyük ölçüde her gün olduğu dikkat çekmektedir. Bunun yanında daha sınırlı olarak 3 ayda bir ve 6 ayda bir bakım verme durumlarının da bulunduğu görülmektedir. Ayrıca bakım sürecinin bazı katılımcılar tarafından tek başına, bazı katılımcılar tarafından ise eş, çocuklar, kardeş ya da aile üyeleriyle birlikte yürütüldüğü anlaşılmaktadır. Bu bulgular, bakım verme deneyiminin katılımcılar açısından çoğunlukla uzun süreli, yoğun ve aile desteğiyle sürdürülen bir süreç olduğunu göstermektedir.

Tablo-2: Tema ve Alt Kategori

<i>Tema</i>	<i>Alt Kategori</i>
<i>Tema 1: Bakım Sürecinin Başlangıcı ve Yaşam Düzenindeki Değişim</i>	<i>1. Bakım Sürecinin Ortaya Çıkışı</i> <i>2. Günlük Yaşam ve Rollerin</i>

	<i>Değişmesi</i>
<i>Tema 2: Aile İlişkileri ve Sorumluluk Yükü</i>	<i>1. Aile İçi İlişkilerde Değişim</i> <i>2. Bakım Yükünün Paylaşımı / Paylaşılmaması</i>
<i>Tema 3: Bakım Vermede Zorlanma Alanları</i>	<i>1. Fiziksel ve Duygusal Zorlanmalar</i> <i>2. Maddi ve Sosyal Güçlükler</i>
<i>Tema 4: Erkeklik Rolü ve Bakım Verme Deneyimi</i>	<i>1. Erkek Olarak Bakım Vermeye İlişkin Algılar</i> <i>2. Mahremiyet, Sorumluluk ve Yük Deneyimi</i>
<i>Tema 5: Baş Etme Biçimleri ve Sürece Yüklenen Anlam</i>	<i>1. Destek ve Baş Etme Yolları</i> <i>2. Sürecin Anlamı, Sabır ve Sorumluluk</i>

Tablo 2’de, verilerin analizi sonucunda elde edilen ana temalar ve bu temalara bağlı alt kategoriler sunulmaktadır. Tablo, katılımcı ifadelerinden hareketle oluşturulan tematik yapıyı göstermekte olup, araştırma kapsamında belirlenen temalar ve alt kategoriler bir bütün hâlinde özetlenmektedir. Her bir tema ve alt kategori, katılımcı anlatıları doğrultusunda ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Tema 1: Bakım Sürecinin Başlangıcı ve Yaşam Düzenindeki Değişim

Bakım verme sürecinin çoğunlukla yaşı yakın sağık durumunda meydana gelen ani ya da giderek ağırlaşan sorunlarla başladığını göstermektedir. Katılımcı anlatılarında bakım sürecinin; yaşa bağı çoklu organ yetmezliğı, kanser, Alzheimer, felç, beyin kanaması, düşme, kaza sonrası hareket kaybı, demans ve kronik hastalıklara bağı işlev kaybı gibi nedenlerle ortaya çıktığı görölmektedir. Bu yönüyle bulgular, hastalıklar ilerledikçe fiziksel, duygusal ve bilişsel belirtilerin bakım sağılama ihtiyacını ortaya çıkarabildiğı ve bu sorumluluğun çoğunlukla aile üyeleri tarafından üstlenildiğı yönündeki çalışmalarla uyumludur. Ayrıca bu sorumluluğun genellikle eş veya çocuklara yüklendiğı ve aile içi sorumluluk olarak algılandığı da belirtilmektedir.

Katılımcı anlatıları, bakım sürecinin bazı durumlarda ani bir sağık krizi sonrasında başladığını, bazı durumlarda ise zamanla ağırlaşan sağık sorunları nedeniyle sürekli bakım gerektiren bir yapıya dönüştüğünü göstermektedir. Yoğun bakım sonrası eve geçişle başlayan bakım, zaman içinde yalnızca fiziksel destek değıl; aynı zamanda sürekli gözetim, takip ve sorumluluk gerektiren bir sürece dönüşmektedir. Bu durum, evde bakım sürecinde yaşı bireyin bakım ihtiyaçlarının ev ortamında karşılanmasının aile yaşamında önemli değışimler meydana getirdiğine ilişkin bulgularla örtüşmektedir.

Tema kapsamında öne çıkan bir diğerk bulgu, bakım verme sürecinin yalnızca yaşı bireyin ihtiyaçlarını değıl, bakım veren erkeğın günlük yaşam düzenini de önemli ölçüde değıştirmesidir. Katılımcılar, bakım süreci başlamadan önce kendilerini çalışan, ailesine zaman ayırabilen, sosyal yaşamını sürdüren ve günlük sorumluluklarını olağan akış içinde yerine getiren bireyler olarak tanımlarken; bakım verme süreciyle birlikte iş yaşamlarının, aile içindeki rollerinin ve kişisel düzenlerinin değıştüğünü ifade etmişlerdir. Görüşmelerde iş bırakma, emekli olma, şehir değıştirme, iş saatlerini bakım verilen kişinin ihtiyaçlarına göre

ayarlama ve gündelik yaşamı bakım ekseninde yeniden kurma gibi değişimler dikkat çekmektedir. Bu bulgu, bakım sürecinin bakım verenlerin yeni sorumluluklar yüklenmesine ve hayatlarının önemli ölçüde değişmesine neden olabildiğini belirten çalışmalarla uyumludur. Bakım verenlerin daha önce yapmak zorunda olmadıkları günlük yaşam faaliyetleriyle başa çıkmak zorunda kaldıkları, bu nedenle fiziksel ve mental sağlıklarının yanı sıra aile ve sosyal yaşantılarının da olumsuz etkilenebildiği belirtilmektedir.

Katılımcı anlatılarında aile içindeki rol değişiminin en çok sorumluluk artışı üzerinden deneyimlendiği görülmektedir. Bazı katılımcılar bakım sürecinin ardından aile içinde daha merkezi, daha fazla yük taşıyan ve daha çok karar vermek zorunda kalan kişi haline geldiklerini ifade etmiştir. Bazı katılımcılar ise bakım yükünün aile üyeleriyle paylaşılması nedeniyle bu değişimi daha sınırlı yaşadıklarını belirtmiştir. Bu yönüyle bakım sürecinin, aile içindeki rol ve işleyişi yeniden düzenleyen bir deneyim olduğu anlaşılmaktadır. Yaşlıya evde bakım verilmesinin aile yaşam tarzında ve işlevlerinde önemli değişimlere yol açtığı; eşler arasında problemler, rol çatışmaları ve aile bireylerinin birbirini ihmal etmesi gibi sonuçlar doğurabildiği ifade edilmektedir (Öztop, Şener & Güven, 2008; Sweeting, 1991; Ekici, 2019).

Öte yandan erkek bakım verenlere odaklanan çalışmada, erkek bakıcıların kendilerini bir bakıcı olarak tanımlamak yerine bakım verdikleri kişinin oğlu veya eşi olarak tanımlamayı tercih ettikleri ve bakıma bir görev olarak yaklaştıkları belirtilmektedir. Katılımcı anlatılarında da bakım sürecinin çoğu zaman “mecburiyet”, “görev”, “zorunluluk” ve “sorumluluk” ekseninde anlamlandırıldığı görülmektedir. Bu durum, bakım verme deneyiminin erkek katılımcılar açısından yalnızca pratik bir bakım süreci değil, aynı zamanda aile içindeki konumlarını ve kimliklerini yeniden tanımlayan bir süreç olduğunu göstermektedir.

1. Bakım Sürecinin Ortaya Çıkışı

Bakım sürecinin çoğunlukla ani gelişen hastalıklar, düşme, felç, kaza, yaşlılık sürecinin belirginleşmesi ya da zamanla ağırlaşan sağlık sorunlarıyla ortaya çıktığını göstermektedir. “*Yaşlı yakınıma bakım verme süreci, yaşa bağlı çoklu organ yetmezliği yaşaması ve ardından yoğun bakımda kalmasıyla başlamıştır. Hastane sürecinden sonra eve geçilmesiyle birlikte bakım süreci ev ortamında devam etmiştir.*” (K1) ifadesi, bakımın hastane sonrası evde sürdürülen bir sürece dönüştüğünü göstermektedir. Benzer biçimde “*Yaşlı yakınıma bakım verme süreci, yaklaşık 7 yıl önce babamın kansere yakalanmasıyla başladı.*” (K2) ifadesi, bakım sürecinin ağır bir hastalıkla başladığını ortaya koymaktadır. “*Bakım verme süreci, babamın geçirdiği felç sonrasında başladı.*” (K9) ve “*Bakım verme sürecim, annemin ileri derecede şeker hastalığına bağlı sağlık sorunlarının artmasıyla başladı.*” (K10) ifadeleri de bakımın sağlık sorunlarının ağırlaşmasıyla ortaya çıktığını göstermektedir.

Bazı katılımcılar bakım sürecinin çok ani ve hazırlıksız bir biçimde başladığını vurgulamaktadır. “*Yaşlı yakınıma bakım verme süreci, annemin depremden sonra yaşadığı korkunun etkisiyle beyin kanaması geçirmesi ve felç kalması sonucu çok hızlı ve ani bir şekilde başladı.*” (K3) ifadesi, bakım sorumluluğunun beklenmedik bir sağlık krizi sonrasında ortaya çıktığını göstermektedir. Benzer şekilde “*Annem evde yalnız olduğu bir sırada düşerek kalça kemiğini kırdı. Ameliyat sonrasında yürüteçle yürüyebilecek duruma gelene kadar ona yardımcı olmamız gerekti ve bakım süreci bu şekilde başladı.*” (K5), “*Anneannem evde yalnız olduğu bir sırada düşerek kalça kemiğini kırdı. Ameliyat sonrasında yürüteçle yürüyebilecek duruma gelene kadar ona yardımcı olmamız gerekti ve bakım süreci bu şekilde başladı.*” (K6) ve

“Özellikle düşüp dizini ve kalçasını kırmasından sonra günlük yaşamını sürdürmesinde ciddi aksaklıklar oluştu ve bakım verme sürecimiz bu şekilde başladı.” (K11) ifadeleri de bakımın ani gelişen fiziksel bir sağlık sorunu sonrasında başladığını göstermektedir.

Katılımcı anlatılarında bakım sürecinin yalnızca tek bir olayla değil, zamanla ağırlaşan sorunlarla da şekillendiği görülmektedir. “15 yıl önce artık annemin bana taşınması ile süreç başladı. Annem ilk zamanlar bakıma ihtiyacı olan biri değildi.” (K4) ifadesi, bakımın zaman içinde giderek belirginleşen bir yapıya dönüştüğünü göstermektedir. Benzer biçimde “Babaannemin düşmesi sonucu kemiklerinin kırılmasıyla bakım verme sürecimiz başladı. Zamanla Alzheimer belirtileri ortaya çıktı.” (K7), “Annemin kaza geçirmesi sonucu sırtının büyük bölümüne ve dizlerine platin takılmasıyla bakım verme süreci başladı.” (K8), “Annemin yaklaşık 8 yıl önce yaşlılık süreci başladı ve zamanla kendi bakımını yapamayacak duruma geldi.” (K11) ve “Babaannemin yaklaşık 7 yıl önce yaşlılık süreci belirginleşmeye başladı. Zamanla kendi bakımını tek başına yapamayacak duruma geldi.” (K12) ifadeleri de bakım sürecinin giderek yoğunlaşan ve sürekli bakım gerektiren bir yapıya dönüştüğünü ortaya koymaktadır.

Bazı katılımcılarda ise bakım sürecinin başlangıcı, yalnızca fiziksel hastalık ya da düşme ile değil, yaşlının yalnız kalması ya da başka bakım seçeneğinin bulunmaması ile de ilişkilendirilmektedir. “Anneannemin bakım verme süreci, dedemin vefatından sonra başladı. Dedemin ölümünün ardından anneannem yalnız kalmasın diye onu yanımıza aldık ve birlikte yaşamaya başladık.” (K13) ifadesi, bakım sürecinin aile içindeki yaşam düzeninin yeniden kurulmasıyla başladığını göstermektedir. Benzer biçimde “Yaklaşık 1,5 yıldır anneme bakıyorum. Annem yatalak olduktan sonra bu süreç başladı. Bakacak başka kimse olmadığı için bakımını biz

üstlenmek zorunda kaldık.” (K14) ifadesi de bakım sorumluluğunun zorunluluk temelinde ortaya çıktığını göstermektedir.

2. Günlük Yaşam ve Rollerin Değişmesi

Bakım verme sürecinin başlamasıyla birlikte günlük yaşam düzeninin ve aile içindeki rollerin belirgin biçimde değiştiğini göstermektedir. *“Bu süreç başlamadan önce aile içindeki rolümü, çalışan, ailesine zaman ayırabilen ve düzenli bir aile ile sosyal yaşama sahip biri olarak tanımlardım.”* (K1) ifadesi, bakım öncesinde daha dengeli ve düzenli bir yaşam sürdürüldüğünü ortaya koymaktadır. Benzer biçimde *“Bu süreç başlamadan önce aile içindeki rolümü yalnızca kendi çekirdek aileme yönelik sorumluluklar çerçevesinde tanımlıyordum.”* (K3), *“Aile içindeki rolüm yalnızca işe gidip gelmekten ibaretti. Bekâr biriyim ve çok fazla sorumluluğum yoktu.”* (K7), *“Bu süreç başlamadan önce aile içindeki rolümü daha çok çalışan, evin maddi sorumluluğunu taşıyan ve kendi çekirdek ailesine odaklanan biri olarak tanımlardım.”* (K9), *“Bu süreç başlamadan önce aile içindeki rolümü daha çok çalışan, evin ekonomik yükünü taşıyan ve kendi çekirdek ailesiyle ilgilenen biri olarak tanımlardım.”* (K10) ve *“Bu süreç başlamadan önce aile içinde daha çok eşimle, çocuklarımla ve evin genel düzeniyle ilgilenen biriydim.”* (K14) ifadeleri de bakım öncesi dönemde sorumlulukların daha sınırlı ve yönetilebilir olduğunu göstermektedir.

Bakım verme süreci başladıktan sonra ise katılımcılar günlük yaşamlarının bakım ihtiyacına göre yeniden şekillendiğini ifade etmektedir. *“Bakım vermeye başladıktan sonra aile içindeki rolümde belirgin değişiklikler oldu.”* (K1) ifadesi, bu değişimi doğrudan ortaya koymaktadır. Benzer biçimde *“Bakım vermeye başladıktan sonra aile içindeki rolümde önemli değişiklikler oldu.”*

(K2), “Bakım vermeye başladıktan sonraki süreç benim için tamamen altüst oldu.” (K3), “Bakım vermeye başladıktan sonra aile içindeki rolüm çok değişti.” (K7), “Bakım vermeye başladıktan sonra aile içindeki rolümde çok büyük bir değişim oldu.” (K8), “Bakım vermeye başladıktan sonra aile içindeki rolüm çok belirgin şekilde değişti.” (K9) ve “Bakım vermeye başladıktan sonra aile içindeki rolüm ciddi şekilde değişti.” (K10) ifadeleri de bakım sürecinin günlük yaşam ve roller üzerinde güçlü bir değişim yarattığını göstermektedir.

Katılımcılar, bu değişimi çoğu zaman sorumluluk artışı ve yaşam düzeninin bozulması üzerinden tanımlamaktadır. “Sorumluluklarım ve düşünmem gereken konular belirgin şekilde arttı.” (K2), “Bir anda sorumluluklarım arttı ve her şeyin benim üzerime kaldığını hissetmeye başladım.” (K3), “Bütün sorumluluklar bana kaldı.” (K4), “Sorumluluklarım birdenbire arttı. Sanki çocuğuma bakıyormuşum gibi hissettim. Birdenbire büyüdüm.” (K7), “Kısacası sorumluluklarım birdenbire çok arttı ve aile içindeki konumum daha ağır bir yük taşıyan kişi haline geldi.” (K8) ve “Bu süreçte kendimi aile içinde daha çok yük taşıyan ve sürekli düşünmek zorunda olan kişi gibi hissettim.” (K10) ifadeleri, bakım verme süreciyle birlikte aile içinde daha merkezi, daha fazla yük taşıyan bir konuma geçildiğini göstermektedir.

Bazı katılımcılar bakım sürecinin iş yaşamı ve günlük planlar üzerindeki etkisini özellikle vurgulamaktadır. “Emeklilik sonrasında da serbest meslekle ilgilenmeye devam ediyordum. Ancak babamın durumunun ciddileşmesiyle birlikte işimi bırakmak zorunda kaldım.” (K1), “İşimde aksaklıklar oldu geç gelmem erken gelmem gereken durumlar oldu.” (K4), “İş yerinden bile erken çıkmam gereken zamanlar oldu.” (K7), “Annemin bakımını sürdürebilmek için emekli olmak zorunda kaldım.” (K8), “Zamanımın büyük bir bölümü annemin ihtiyaçlarına göre

şekillenmeye başladı. İşten çıkış saatim, hafta sonu planlarım ve hatta kısa süreli ev dışı işlerim bile annemin durumuna göre ayarlanır oldu.” (K10), “İşimden ayrıldım; şu an fabrikada çalışıyorum ve mesai saatlerimi ona göre ayarlıyorum.” (K11) ve “Yaklaşık 6 yıl boyunca düzenli bir işe giremedim. Eğitim hayatımda da bunun etkisini yaşadım; şehir dışında okumak yerine kendi şehrimde üniversite okumak zorunda kaldım.” (K12) ifadeleri, bakım sürecinin çalışma hayatını, eğitim planlarını ve günlük yaşam akışını doğrudan etkilediğini ortaya koymaktadır.

Katılımcı cevaplarında bakım sürecinin yalnızca bireysel değil, aile içindeki diğer ilişkileri ve yaşam düzenini de değiştirdiği görülmektedir. *“Bu süreç yalnızca benim değil, eşimin ve kızımın da düzenini etkiledi.” (K1), “Bu durum hem düzenimi hem de aile içindeki konumumu önemli ölçüde değiştirdi.” (K3), “Bu süreç, yalnızca anneme karşı değil, kendi aileme karşı da sorumluluklarımı artırdı.” (K8), “Eşim ve çocuklarımla olan ilişkimde de ister istemez değişiklikler oldu; çünkü zamanımın ve enerjimin önemli bir kısmı artık babamın bakımına gidiyordu.” (K9), “Evdeki düzen büyük ölçüde değişti.” (K13) ve “Annemin bakımını üstlendikten sonra aile içindeki rolüm daha zor ve daha yıpratıcı bir hale geldi.” (K14) ifadeleri de bakım verme sürecinin aile içindeki yerleşik düzeni yeniden şekillendirdiğini göstermektedir.*

Bununla birlikte bazı katılımcılar bakım sürecinin aile içindeki rolü çok büyük ölçüde değiştirmediğini de belirtmektedir. *“Aslında aile içindeki rolümde çok büyük bir değişiklik olmadı. Çünkü ailemdeki herkes anneme karşı belirli sorumluluklar üstlendi.” (K5) ve “Aslında aile içindeki rolümde çok büyük bir değişiklik olmadı. Çünkü ailedeki diğer kişiler de anneanneme karşı belirli sorumluluklar üstlendi.” (K6) ifadeleri, bazı durumlarda bakım sorumluluğunun paylaşılması nedeniyle rol değişiminin daha sınırlı yaşandığını göstermektedir.*

Tema 2: Aile İlişkileri ve Sorumluluk Yüğü

Yaşlı yakınına bakım veren erkeklerin bakım sürecinin aile ilişkilerine nasıl yansıdığını ve bakım yükünü nasıl deneyimlediklerini ortaya koymaktadır. Katılımcı anlatıları, bakım sürecinin aile üyeleri arasındaki ilişkilerde değişimlere yol açtığını; destek, çatışma, yük paylaşımı ya da yükün tek kişide toplanması gibi farklı deneyimlerin öne çıktığını göstermektedir. Ayrıca bakım sorumluluğunun yalnızca bakım verilen kişiyle sınırlı kalmadığı, aile içindeki diğer roller ve ilişkiler üzerinde de belirleyici olduğu anlaşılmaktadır.

1. Aile İçi İlişkilerde Değişim

Aile içi ilişkiler üzerinde hem zorlayıcı hem de dönüştürücü etkiler oluşturduğunu göstermektedir. “Bu süreç aile üyeleriyle ilişkilerimi önemli ölçüde etkiledi. Özellikle zamanımın büyük bir kısmını babamın bakımına ayırmak zorunda kaldığım için eşim ve kızım ile geçirdiğim zaman azaldı. Bu durum zaman zaman aramızda gerginliklere neden oldu.” (K1) ifadesi, bakım yükünün eş ve çocuklarla kurulan ilişkiyi doğrudan etkilediğini göstermektedir. Benzer biçimde “Bu süreç aile üyeleriyle ilişkilerimi oldukça olumsuz etkiledi. Özellikle eşim bu durumu hiçbir zaman tam olarak kabul etmedi ve istemedi. Onun isteksizliği aile içi ilişkilerimize de belirgin biçimde yansıdı.” (K3) ifadesi de bakım sürecinin aile içinde kabul görmemesinin ilişkilere olumsuz yansıdığını ortaya koymaktadır.

Katılımcıların bir kısmı, bakım süreci nedeniyle aile üyeleri tarafından ihmal edilme, kırgınlık ya da baskı hissettiklerini dile getirmektedir. “Aile üyelerim, ilgimin ve sorumluluklarımın büyük bölümünün bakım sürecine yöneldiğini düşündükleri için

kendilerini ihmal edilmiş hissedebildiler.” (K1) ifadesi, bakım verenin sorumluluğu arttıkça aile içindeki diğer ilişkilerin geri planda kalabildiğini göstermektedir. Benzer şekilde “Yani kardeşlerim beni çok yıprattı bu beni etkiledi. 4 kardeşiz ve sadece ben bakıyorum.” (K4), “Kardeşlerimle de zaman zaman bakımın paylaşımı konusunda fikir ayrılıkları yaşadık. Herkes destek olmak istiyordu ama günlük bakımın ağırlığı çoğu zaman aynı kişide kalıyordu. Bu da ilişkilerde zaman zaman kırgınlık oluşturdu.” (K9) ve “Destek olmak istediklerini söylediler ama uygulamada sorumluluğun daha büyük kısmı yine benim üzerimde kaldı. Bu da bazı dönemlerde kırgınlığa yol açtı.” (K10) ifadeleri, bakım yükünün paylaşılmamasının aile içi ilişkilerde gerilim oluşturduğunu göstermektedir.

Bazı katılımcılar ise bakım sürecinin aile içindeki dayanışmayı ve anlayışı artırdığını belirtmektedir. “Yükümü paylaşmaya, psikolojik ve maddi olarak desteklenmeye ihtiyacım arttı. Bu durum, diğer aile üyelerinin zaman zaman toparlayıcı ve tamponlayıcı bir rol üstlenmesine sebep oldu. Ailem manevi olarak destekledi. Yanımda oldu bu konuda itiraz edemem.” (K2) ifadesi, bakım sürecinde aile desteğinin koruyucu bir rol üstlenebildiğini göstermektedir. Benzer biçimde “Birbirimize karşı anlayışlı olmaya çalıştığımız için bu sürecin aile ilişkilerimizi genel anlamda olumlu etkilediğini söyleyebilirim.” (K5), “Birbirimize karşı anlayışlı olmaya çalıştığımız için bu sürecin aile ilişkilerimizi genel anlamda olumlu etkilediğini söyleyebilirim.” (K6), “Bu süreç aile üyeleriyle ilişkilerimizi hem zorladı hem de bazı açılardan daha güçlü hale getirdi. Birbirimize destek olduk ve aslında aile olarak birbirimize ne kadar bağlı olduğumuzu daha fazla gördük.” (K8) ifadeleri, bakım deneyiminin bazı ailelerde bağları güçlendiren bir yön taşıdığını ortaya koymaktadır.

Katılımcıların ifadeleri üzerine aile içi ilişkilerde değişimin bazen karmaşık ve ikili bir yapı taşıdığı da görülmektedir. “Bu

süreç aile üyeleriyle ilişkilerimi hem yakınlaştırdı hem de zaman zaman zorladı.” (K9) ifadesi, bakım sürecinin aynı anda hem dayanışmayı hem de yıpranmayı barındırabildiğini göstermektedir. Benzer şekilde “Bu süreç aile üyeleriyle ilişkilerimi karmaşık bir şekilde etkiledi.” (K10) ifadesi de aile ilişkilerindeki değişimin tek yönlü olmadığını ortaya koymaktadır. “Bu süreçte zaman zaman eşim ile annem arasında kaldım.” (K11) ifadesi ise bakım verenin yalnızca bakım yükünü değil, aile içindeki duygusal gerilimi de taşımak zorunda kalabildiğini göstermektedir.

Bazı katılımcılar ifadeleride bakım sürecinin aile içi ilişkilerde açık çatışma ve huzursuzluk oluşturduğunu vurgulamaktadır. “Bu süreç aile ilişkilerini oldukça olumsuz etkiledi. Eşim ve çocuklarım annemi sevmiyorlar.” (K14) ifadesi, geçmiş aile yaşantılarının da bakım sürecine yansıdığını göstermektedir. Yine “Bu yüzden evde sık sık kaos ve huzursuzluk yaşanıyor.” (K14) ifadesi, bakım sürecinin yalnızca bakım veren ile yaşlı arasındaki ilişkiyi değil, evdeki genel ilişki iklimini de etkilediğini ortaya koymaktadır. Benzer biçimde “Bu süreç aile içindeki ilişkilerimizi de etkiledi.” (K12) ve “Bu süreç aile ilişkilerini de etkiledi.” (K13) ifadeleri de bakımın aile düzeni üzerinde genel bir değişim yarattığını göstermektedir.

2.Bakım Yükünün Paylaşımı / Paylaşılmaması

Bakım yükünün bazı durumlarda aile üyeleri arasında paylaşıldığını, bazı durumlarda ise büyük ölçüde tek bir kişinin üzerinde toplandığını göstermektedir. “*Yükümü paylaşmaya, psikolojik ve maddi olarak desteklenmeye ihtiyacım arttı. Bu durum, diğer aile üyelerinin zaman zaman toparlayıcı ve tamponlayıcı bir rol üstlenmesine sebep oldu. Ailem manevi olarak destekledi.*” (K2) ifadesi, bakım sürecinde aile desteğinin yükü hafifleten bir unsur olarak deneyimlendiğini göstermektedir.

Benzer biçimde “Süreci kız kardeşimle dönüşümlü olarak yürütüyoruz; üç ay o, üç ay ben bakıyoruz.” (K3) ifadesi, bakım sorumluluğunun dönemsel olarak paylaşıldığını ortaya koymaktadır. “Aslında aile içindeki rolümde çok büyük bir değişiklik olmadı. Çünkü ailemdeki herkes anneme karşı belirli sorumluluklar üstlendi.” (K5) ve “Aslında aile içindeki rolümde çok büyük bir değişiklik olmadı. Çünkü ailedeki diğer kişiler de anneanneme karşı belirli sorumluluklar üstlendi.” (K6) ifadeleri de bakım yükünün aile üyeleri arasında paylaşılması nedeniyle sürecin daha dengeli yürütülebildiğini göstermektedir.

Benzer şekilde “Bu zorluklarla aile içinde birbirimizden destek alarak baş etmeye çalıştık.” (K7), “Bu zorluklarla en çok eşimin desteği sayesinde baş etmeye çalıştım. Onun hem manevi hem de pratik anlamda yanımda olması süreci ayakta tutan en önemli etkenlerden biri oldu. Ayrıca çocuklarım da bizim yetemediğimiz yerlerde devreye girerek destek oldular.” (K8), “Eşim bu konuda bana çok destek oldu. Çocuklarım da özellikle ev içinde bazı sorumlulukları paylaşarak yükümü hafifletti.” (K9), “Eşimle görev paylaşımı yapmaya çalıştık. Çocuklarım da özellikle ev içindeki bazı sorumlulukları üstlenerek bana yardımcı oldular.” (K10) ve “Eşim de bu süreçte çok destek oluyor; banyo yaptıрма, bez değiştirme gibi konularda yardımcı oluyor.” (K11) ifadeleri, bakım sürecinin bazı ailelerde eş, çocuklar ve diğer aile üyeleriyle birlikte yürütüldüğünü göstermektedir. “Bu süreçte hem yalnız kalmaması hem de günlük yaşamını daha sağlıklı sürdürebilmesi için bakım sorumluluğunu ailece üstlendik.” (K13) ve “Biz de elimizden geldiğince idare etmeye, annemin bakımını aksatmamaya ve evdeki ortamı daha fazla büyütmemeye çalışıyoruz.” (K14) ifadeleri de bakım yükünün aile içinde ortaklaşa taşınabildiğini ortaya koymaktadır.

Buna karşılık bazı katılımcılar bakım yükünün büyük ölçüde kendi üzerlerinde kaldığını vurgulamaktadır. “Bir kız

kardeşim vardı; zaman zaman gelip destek olmasını istiyordum, ancak evli olması ve şehir dışında yaşaması nedeniyle gelemiyordu.” (K1) ifadesi, bakım yükünün paylaşılmak istenmesine rağmen bunun her zaman mümkün olmadığını göstermektedir. Benzer biçimde “Bütün sorumluluklar bana kaldı. “Evin tek bekar çocuğu ben olunca annemin bütün bakımı benim üstüme kaldı. Çoğu zaman 4 kardeşim tarafından görülmedim.” (K4) ifadesi, bakım yükünün aile içinde tek kişide toplanmasına işaret etmektedir. “Kardeşim annemin maaşını paylaşmıyor ve sanki bakımı yalnızca kendisi veriyormuş gibi davranıyor; bu da sorumluluğun daha çok benim üzerimde kalmasına neden oluyor.” (K3), “Kardeşlerim destek olmaya çalıştı ama bakımın süreklilik gerektiren tarafı daha çok benim üzerimde kaldı.” (K9) ve “Destek olmak istediklerini söylediler ama uygulamada sorumluluğun daha büyük kısmı yine benim üzerimde kaldı.” (K10) ifadeleri de bakım yükünün paylaşımı konusunda yaşanan yetersizlikleri göstermektedir.

Bazı katılımcılarda bakım yükünün paylaşılmaması, doğrudan yaşam planlarının ertelenmesiyle de ilişkilidir. “*Annem ve babam çalıştığı için bakım sürecinde en aktif sorumluluğu ben almaya başladım.” (K12) ifadesi, bakım sorumluluğunun aile içinde belirli bir kişiye yoğunlaştığını göstermektedir. Benzer şekilde “Annem ve babam çalıştıkları için özellikle gündüz saatlerinde babaannemle daha çok ben ilgilenmek zorunda kaldım.” (K12) ifadesi de bakım yükünün günlük yaşam içinde ağırlıklı olarak tek kişiye bırakıldığını ortaya koymaktadır.*

Tema 3: Bakım Vermede Zorlanma Alanları

Yaşlı yakınına bakım veren erkeklerin bakım sürecinde hangi alanlarda zorlandıklarını ortaya koymaktadır. Katılımcı anlatıları, bakım sürecinin yalnızca fiziksel bakım faaliyetleriyle sınırlı kalmadığını; duygusal yıpranma, maddi yük, sosyal yaşamın

kısıtlanması ve mahrem bakım gereksinimleri gibi çok boyutlu güçlükler içerdiğini göstermektedir. Bu doğrultuda bakım verme deneyiminin, katılımcılar açısından hem günlük yaşamı hem de psikolojik iyi oluşu etkileyen zorlayıcı bir süreç olarak yaşandığı anlaşılmaktadır.

1. Fiziksel ve Duygusal Zorlanmalar

Fiziksel ve duygusal zorlanmaların birlikte yaşandığını göstermektedir. “Bakım verme sürecinde beni en çok zorlayan durum, kendi hayatımı geri planda bırakıp sürekli onunla ilgilenmek zorunda kalmam oldu. Bu süreç hem psikolojik hem de bedensel olarak yıpratıcıydı.” (K1) ifadesi, bakımın yalnızca fiziksel bir uğraş olmadığını, aynı zamanda yoğun bir duygusal yıpranma yarattığını göstermektedir. Benzer biçimde “Bakım verdiğim kişinin inatçı olması ve bazı aile üyelerinden yeterli desteği görememek beni zorladı.” (K2) ifadesi de bakım sürecinde duygusal yükün ilişkisel boyutlarla birlikte arttığını ortaya koymaktadır. “Bakım verme sürecinde beni en çok zorlayan durum, annemin hastalığının çok ani gelişmesiyle birlikte bakım yükünün birdenbire ortaya çıkması oldu. Bu durum beraberinde büyük bir çaresizlik getirdi.” (K3) ifadesi ise ani başlayan bakım sürecinin yoğun bir duygusal sarsıntı yarattığını göstermektedir.

Katılımcıların bir kısmı bakımın fiziksel boyutunu özellikle vurgulamaktadır. “Bakıma muhtaç bir kişinin tüm ihtiyaçlarını karşılamak zorunda olmak en zorlayıcı durumdu. Bu ihtiyaçların başında temizlik ve beslenme geliyordu.” (K5) ifadesi, bakımın bedensel emek gerektiren yönünü açık biçimde göstermektedir. Benzer şekilde “Bakıma muhtaç bir kişinin tüm ihtiyaçlarını karşılamak zorunda olmak en zorlayıcı durumdu. Bu ihtiyaçların başında temizlik ve beslenme geliyordu.” (K6) ifadesi de fiziksel bakımın ağırlığını ortaya koymaktadır. “Erkek torunu olarak yaşlı bir kadına bakım verme süreci beni birçok açıdan zorladı. Özellikle

temizlik, tuvalet ve kişisel bakım gibi mahrem konularda hem benim hem de babaannemin zorlandığı zamanlar oldu.” (K7) ifadesi, fiziksel zorlanmanın mahrem bakım alanlarında daha belirgin hale geldiğini göstermektedir. “Bunun yanında bakımın fiziksel yönü de oldukça zorlayıcıydı. Özellikle banyo yaptırmak, tuvalet ihtiyacında yardımcı olmak, gece sık sık kontrol etmek ve bazen uykusuz kalmak ciddi bir yıpranma yarattı.” (K9) ifadesi de bakımın bedensel yorgunluğu artırdığını göstermektedir.

Katılımcıların duygusal zorlanmaların çaresizlik, yetersizlik, baskı ve yıpranma biçiminde öne çıktığı görülmektedir. “Daha önce böyle bir bakım deneyimimiz olmadığı için ne yapmam gerektiği konusunda kendimi oldukça yetersiz ve bilgisiz hissettim.” (K3) ifadesi, bakım sürecinin kişide yetersizlik duygusu yaratabildiğini göstermektedir. “Zaman zaman kendimi yetersiz hissettim ama zamanla birçok şeyi tek başıma öğrenmek zorunda kaldım.” (K4) ifadesi de benzer biçimde duygusal zorlanmayı ortaya koymaktadır. “Beni en çok zorlayan durum, babamın eski haliyle bugünkü hali arasındaki farkı görmek oldu. Eskiden güçlü, kendi işini kendi gören bir insanken zamanla en temel ihtiyaçlarında bile yardıma muhtaç hale gelmesi beni duygusal olarak çok etkiledi.” (K9) ifadesi, bakım sürecinin yalnızca iş yükü değil, aynı zamanda yakınına değişen haliyle görmenin yarattığı duygusal ağırlık üzerinden de deneyimlendiğini göstermektedir. “Beni en çok zorlayan durum, annemin hem fiziksel hem de zihinsel olarak giderek daha fazla yardıma ihtiyaç duyması oldu. Bir insanın göz göre göre bağımlı hale gelmesini izlemek çok yıpratıcı.” (K10) ifadesi de bu duygusal yıpranmayı desteklemektedir.

Bazı katılımcıların verdiği cevaplar duygusal zorlanmayı aile içindeki gerilimler ve arada kalma hali üzerinden tanımlamaktadır. “Beni en çok zorlayan şey, aile içinde yaşanan tartışmalar oldu.” (K11) ifadesi, bakım sürecinin yalnızca bakım

verilen kişiyle sınırlı kalmayan bir duygusal baskı yarattığını göstermektedir. Benzer biçimde “Bu süreçte beni en çok zorlayan durum, kendi hayatımla bakım sorumluluğu arasında sıkışıp kalmak oldu.” (K12) ifadesi, bakım yükünün bireyin kendi yaşamı üzerindeki duygusal etkisini ortaya koymaktadır. “Beni en çok zorlayan şey, anneannemin çok unutkan olması ve ciddi dikkat dağınıklığı yaşamasıydı.” (K13) ifadesi de bakım sürecinde sabır, tahammül ve sürekli dikkat gerektiren durumların duygusal zorlanmayı artırdığını göstermektedir. “Beni en çok zorlayan şey, annemin bakımından çok evde yaşanan gerginlik oldu.” (K14) ifadesi ise bakım sürecinde duygusal yükün bazen doğrudan bakım işinden çok aile içi atmosferden kaynaklanabildiğini göstermektedir.

2. Maddi ve Sosyal Güçlükler

Bakım verme sürecinde maddi ve sosyal güçlüklerin belirgin biçimde öne çıktığını göstermektedir. “Aynı zamanda maddi açıdan da oldukça zorlandım. Babamın bezi, ihtiyaçları ve zaman zaman bakamadığım durumlarda çağırarak zorunda kaldığım günlük bakıcı ek bir yük oluşturdu. Babamın maaşı vardı; ancak ekonomik koşullar ve yüksek enflasyon nedeniyle bu gelir masrafları karşılamaya yetmiyordu.” (K1) ifadesi, bakım sürecinin doğrudan ekonomik yük yarattığını ortaya koymaktadır. Benzer biçimde “Maddi konuda da bir şekilde ek iş ile toparlamaya çalıştım.” (K2) ifadesi, mevcut gelirlerin bakım sürecinde yeterli olmadığını göstermektedir. “Maddi zorluklar da önemli bir sorun haline geldi. Kardeşim annemin maaşını paylaşmıyor ve sanki bakımı yalnızca kendisi veriyormuş gibi davranıyor; bu da sorumluluğun daha çok benim üzerimde kalmasına neden oluyor.” (K3) ifadesi ise maddi güçlüklerin aile içi paylaşım sorunlarıyla birlikte ağırlaştığını göstermektedir.

Katılımcılar bakım sürecinin sosyal yaşam üzerinde de belirgin kısıtlamalar yarattığını dile getirmektedir. “Kendi hayatımı geri planda bırakıp sürekli onunla ilgilenmek zorunda kalmam oldu.” (K1) ifadesi, bakım sürecinin bireysel yaşam alanını daralttığını göstermektedir. Benzer biçimde “Emekliliğimin tadını çıkaramadan, sosyal hayata yönelme fırsatı bulamadan bir yaşlıya bakım vermeye başlamış olmam da bu süreci daha ağır hale getirdi.” (K1) ifadesi, sosyal yaşamın ertelendiğini ortaya koymaktadır. “Bu durum hem düzenimi hem de aile içindeki konumumu önemli ölçüde değiştirdi.” (K3) ve “Şehirler arası işletmemi işçilere bırakmak zorunda kaldım.” (K4) ifadeleri de bakım sürecinin günlük düzeni, iş yaşamını ve sosyal ilişkileri önemli ölçüde etkilediğini göstermektedir. “Ben onlar yüzünden hiçbir zaman evlenmedim, evlenemedim çünkü anneme bakmam gerekti.” (K4) ifadesi ise bakım yükünün bireyin yaşamına ilişkin uzun vadeli sosyal kararlarını da etkileyebildiğini ortaya koymaktadır.

Birkaç katılımcı bakım süreci nedeniyle iş yaşamında ciddi değişiklikler yaşadıklarını ifade etmektedir. “Babama bakabilmek için işimi bırakmış olmam aile içinde ayrı bir kriz yarattı.” (K1), “Annemin bakımını sürdürebilmek için emekli olmak zorunda kaldım.” (K8) ve “Bakım verme sürecinde beni en çok zorlayan durum işimi bırakmak zorunda kalmam ve tedavi masraflarını karşılamak oldu.” (K8) ifadeleri, bakım yükünün ekonomik yaşamı doğrudan etkilediğini göstermektedir. Benzer şekilde “Zamanımın büyük bir bölümü annemin ihtiyaçlarına göre şekillenmeye başladı. İşten çıkış saatim, hafta sonu planlarım ve hatta kısa süreli ev dışı işlerim bile annemin durumuna göre ayarlanır oldu.” (K10) ifadesi, bakımın çalışma düzeni ve sosyal hayat üzerinde belirleyici hale geldiğini ortaya koymaktadır. “Yaklaşık 6 yıl boyunca düzenli bir işe giremedim. Eğitim hayatımda da bunun etkisini yaşadım; şehir dışında okumak yerine kendi şehrimde üniversite okumak zorunda

kaldım.” (K12) ifadesi de bakım sorumluluğunun eğitim ve mesleki gelecek üzerinde etkili olduğunu göstermektedir.

Sosyal güçlükler bazı katılımcılarda yaşam düzeninin daralması ve kişisel alanın kaybı üzerinden de görünür hale gelmektedir. “Evdeki düzen büyük ölçüde değişti. İlk başta kendi odamı değiştirmek zorunda kaldım ve yaşam alanımı yeniden düzenledim.” (K13) ifadesi, bakım sürecinin gündelik yaşam alanını doğrudan etkilediğini göstermektedir. Benzer biçimde “Bu süreç başlamadan önce aile içinde daha çok eşimle, çocuklarımla ve evin genel düzeniyle ilgilenen biriydim.” (K14) ifadesi ile birlikte değerlendirildiğinde, bakım sorumluluğunun ev içi düzeni ve sosyal ilişkileri değiştirdiği anlaşılmaktadır. “Bu süreç ailemi hem maddi hem manevi olarak etkiledi. Günlük hayat rutininizin dışına çıktık.” (K7) ifadesi de bakım sürecinin sosyal yaşamı yeniden şekillendirdiğini göstermektedir.

Tema 4: Erkeklik Rolü ve Bakım Verme Deneyimi

Yaşlı yakınına bakım veren erkeklerin bakım sürecini erkeklik rolleri çerçevesinde nasıl deneyimlediklerini ortaya koymaktadır. Katılımcı anlatıları, bakım verme sürecinin yalnızca bir sorumluluk alanı olarak değil; aynı zamanda toplumsal cinsiyet rolleri, mahremiyet, yük taşıma ve aile içindeki beklentiler bağlamında da anlamlandırıldığını göstermektedir. Bu doğrultuda erkek olmanın bakım verme deneyimini zorlaştıran, dönüştüren ve yeniden yorumlatan bir boyut taşıdığı anlaşılmaktadır.

1. Erkek Olarak Bakım Vermeye İlişkin Algılar

Erkek olarak bakım verme deneyiminin çoğunlukla zor, yıpratıcı ve ağır bir sorumluluk olarak algılandığını göstermektedir. “Zorlu olarak değerlendiriyorum. Çünkü bu süreçte bir yandan

babamın bakımını üstlenirken diğer yandan kendi aileme karşı sorumluluklarımı da sürdürmeye çalışıyorum. Bir anlamda iki eve birden yetiştirmeye çalışmak beni hem fiziksel hem duygusal olarak yıpratıyor.” (K1) ifadesi, erkek bakım verenlerin bu süreci çok yönlü bir yük olarak deneyimlediklerini göstermektedir. Benzer biçimde “Zor ve yıpratıcı bir süreçti. Her şeyi düşünmek ve her yere koşturmak zorundaydım.” (K2) ifadesi de bakımın erkekler açısından sürekli takip ve sorumluluk gerektiren ağır bir süreç olarak algılandığını ortaya koymaktadır. “Erkek olarak bakım verme deneyimini oldukça zorlayıcı olarak değerlendiriyorum.” (K3), “Erkek olarak bakım verme deneyiminin gerçekten zor olduğunu düşünüyorum.” (K5) ve “Erkek olarak bakım verme deneyiminin gerçekten zor olduğunu düşünüyorum.” (K6) ifadeleri de bu algıyı desteklemektedir.

Katılımcıların bir kısmı bakım verme deneyimini toplumsal cinsiyet rolleri üzerinden değerlendirmektedir. “Açıkçası bir kadının nasıl bakım vereceğini daha iyi bileceğini düşünüyorum.” (K1) ifadesi, bakım vermenin kadınlarla daha fazla ilişkilendirildiğini göstermektedir. Benzer biçimde “Bu nedenle bakım verme sürecinde kadın ve erkek arasında belirli farklılıklar olduğunu düşünüyorum.” (K5), “Bu nedenle bakım verme sürecinde kadın ve erkek arasında bazı farklılıklar olduğunu düşünüyorum.” (K6) ve “Toplumda bakım verme daha çok kadınlarla özdeşleştirildiği için, bir erkek olarak bu kadar yoğun bir bakım sorumluluğu üstlenmek başlangıçta bana daha zor geldi.” (K8) ifadeleri de erkeklerin bakım verme konusunda süreci toplumsal cinsiyet temelli bir farklılık üzerinden algıladıklarını ortaya koymaktadır. “Toplumda bakım verme daha çok kadınların yapacağı bir iş gibi görülüyor.” (K9) ve “Toplumda bakım verme işi çoğu zaman kadınlarla ilişkilendiriliyor.” (K12) ifadeleri de bu algının toplumsal boyutuna işaret etmektedir.

Katılımcıların bir kısmı erkek olarak bakım verme deneyimini yalnızca zorlayıcı değil, aynı zamanda öğretici ve dönüştürücü bir süreç olarak da tanımlamaktadır. “Zaman zaman kendimi yetersiz hissettim ama zamanla birçok şeyi tek başıma öğrenmek zorunda kaldım.” (K4) ifadesi, bakım verme deneyiminin öğrenilen bir süreç olarak görüldüğünü göstermektedir. Benzer biçimde “Erkek olarak bakım verme deneyimimi zor ama öğretici bir süreç olarak değerlendiriyorum.” (K7), “Erkek olarak bakım verme deneyimimi oldukça ağır ama aynı zamanda öğretici bir süreç olarak değerlendiriyorum.” (K8), “Erkek olarak bakım verme deneyimimi çok zor ama aynı zamanda insanı değiştiren bir deneyim olarak değerlendiriyorum.” (K9), “Erkek olarak bakım verme deneyimimi ağır ama öğretici bir deneyim olarak görüyorum.” (K10) ve “Erkek olarak bakım verme deneyimimi oldukça zor ama öğretici bir süreç olarak değerlendiriyorum.” (K12) ifadeleri, erkek bakım verenlerin bu süreci zamanla sorumluluk, sabır ve dayanıklılık geliştirdikleri bir deneyim olarak da anlamlandırdıklarını göstermektedir.

Birkaç katılımcı ise erkek olarak bakım verme deneyimini daha çok duygusal yük, arada kalma ve dayanma gücü üzerinden tanımlamaktadır. “Oldukça zor bir deneyim olarak değerlendiriyorum. Sürekli arada kalmak, idare edici olmak, herkesin duygularını ve düşüncelerini gözetmeye çalışmak benim için çok yıpratıcıydı.” (K11) ifadesi, erkek bakım verenin yalnızca bakım vermekle değil, aile içindeki duygusal dengeyi korumakla da yükümlü hissedebildiğini göstermektedir. Benzer biçimde “Erkek olarak bakım verme deneyimimi çok zor bir süreç olarak değerlendiriyorum. Sadece fiziksel bakım vermek değil, evin içindeki duygusal yükü taşımak da çok zor.” (K14) ifadesi de bu algının yalnızca bakım işine değil, bakımın çevresindeki duygusal atmosfere de bağlı olduğunu ortaya koymaktadır.

2. Mahremiyet, Sorumluluk ve Yük Deneyimi

Erkek olarak bakım verme deneyiminde mahremiyet, sorumluluk ve yük duygusunun belirgin biçimde öne çıktığını göstermektedir. Nitekim *“Açıkçası bir kadının nasıl bakım vereceğini daha iyi bileceğini düşünüyorum. Hem cinsiyet farkı hem de babamın durumu nedeniyle ona ben bakmak zorunda kaldım.”* (K1) ifadesi, bakım verme sürecinin erkek katılımcı tarafından bir zorunluluk ve sorumluluk olarak algılandığını göstermektedir. Benzer biçimde *“Evin otoritesi erkekte oluyor ve herkes bir beklenti içerisinde ve bütün her durum benim sırtıma yüklenince süreci yönetmek kontrol dışına çıkıyor.”* (K2) ifadesi, bakım yükünün erkeklik rolüyle birlikte daha ağır hissedildiğini ortaya koymaktadır. *“Bir anda sorumluluklarım arttı ve her şeyin benim üzerime kaldığını hissetmeye başladım.”* (K3), *“Bütün sorumluluklar bana kaldı.”* (K4), *“Kısacası sorumluluklarım birdenbire çok arttı ve aile içindeki konumum daha ağır bir yük taşıyan kişi haline geldi.”* (K8) ve *“Bu süreçte kendimi aile içinde daha çok yük taşıyan ve sürekli düşünmek zorunda olan kişi gibi hissettim.”* (K10) ifadeleri de sorumluluk ve yük deneyiminin katılımcılar açısından merkezi bir yerde durduğunu göstermektedir.

Mahremiyet boyutu özellikle kadın bir yakına bakım verme sürecinde daha görünür hale gelmektedir. *“Annemin bazı zamanlarda altını almak, yıkamak gibi mahrem bakım ihtiyaçlarını karşılamak zorunda kaldım. Bu anlarda annemin utandığı zamanlar da oldu; ancak mecbur kaldığım için bu sorumluluğu üstlenmek zorunda kaldım.”* (K3) ifadesi, mahrem bakımın hem bakım veren hem de bakım alan açısından zorlayıcı bir alan olduğunu göstermektedir. Benzer biçimde *“Erkek torunu olarak yaşlı bir kadına bakım verme süreci beni birçok açıdan zorladı. Özellikle temizlik, tuvalet ve kişisel bakım gibi mahrem konularda hem benim hem de babaannemin zorlandığı zamanlar oldu.”* (K7) ifadesi de mahremiyetin bakım sürecinde özel bir güçlük alanı

oluşturduğunu ortaya koymaktadır. *“Ayrıca bir erkek olarak annemin bazı mahrem ihtiyaçlarında destek olmak benim için de onun için de zor anlar yaşattı.”* (K10) ifadesi de bu deneyimi desteklemektedir.

Katılımcılar bakım verme sürecini aynı zamanda ağır bir yük deneyimi olarak tanımlamaktadır. *“Bir anlamda iki eve birden yetismeye çalışmak beni hem fiziksel hem duygusal olarak yıpratıyor.”* (K1) ifadesi, bakım sürecinin yalnızca bakım verilen kişiyle sınırlı kalmadığını; bakım verenin kendi ailesine karşı sorumluluklarıyla birlikte daha yoğun bir yük yarattığını göstermektedir. Benzer şekilde *“Zaten bir erkeğin kendi evine dair sorumlulukları varken, buna bir de ikinci bir evin bakım yükü eklendiğinde süreç çok daha ağır ve yıpratıcı bir hale geliyor.”* (K3) ifadesi de bu yükün iki yönlü yaşandığını ortaya koymaktadır. *“Hem annemin bakımını üstlenmek hem evin geçimini sağlamak hem de aile düzenini korumaya çalışmak beni çok zorladı.”* (K8), *“Sadece fiziksel bakım vermek değil, evin içindeki duygusal yükü taşımak da çok zor.”* (K14) ve *“Sürekli arada kalmak, idare edici olmak, herkesin duygularını ve düşüncelerini gözetmeye çalışmak benim için çok yıpratıcıydı.”* (K11) ifadeleri de bakım verme deneyiminin yalnızca fiziksel değil, duygusal ve ilişkisel bir yük olarak da yaşandığını göstermektedir.

Katılımcıların bazıları yük deneyimi, kendi yaşamını erteleme ve kişisel alanın daralması üzerinden ortaya çıkmaktadır. *“Yaklaşık 6 yıl boyunca düzenli bir işe giremedim. Eğitim hayatımda da bunun etkisini yaşadım; şehir dışında okumak yerine kendi şehrimde üniversite okumak zorunda kaldım.”* (K12) ifadesi, bakım sorumluluğunun bireyin yaşam planlarını belirleyebildiğini göstermektedir. Benzer şekilde *“İlk başta kendi odamı değiştirmek zorunda kaldım ve yaşam alanımı yeniden düzenledim. Günlük hayatımda daha fazla fedakârlık yapmam gereken bir döneme*

girdim.” (K13) ifadesi de bakım sürecinin yaşam alanı ve gündelik düzen üzerinde yük oluşturduğunu ortaya koymaktadır.

Tema 5: Baş Etme Biçimleri ve Sürece Yüklenen Anlam

Yaşlı yakınına bakım veren erkeklerin bakım sürecinde yaşadıkları güçlüklerle nasıl baş etmeye çalıştıklarını ve bu sürece nasıl bir anlam yüklediklerini ortaya koymaktadır. Katılımcı anlatıları, baş etme biçimlerinin çoğunlukla aile desteği, eş desteği, kabullenme, sabır ve sorumluluk duygusu etrafında şekillendiğini göstermektedir. Bununla birlikte bakım verme sürecinin katılımcılar tarafından fedakârlık, mecburiyet, vefa, vicdan, yalnızlık ve çaresizlik gibi farklı anlamlarla değerlendirildiği anlaşılmaktadır.

1. Destek ve Baş Etme Yolları

Bakım verme sürecinde baş etme yollarının çoğunlukla aile desteği, eş desteği, iş bölümü, kabullenme, sabır ve sorumluluk duygusu etrafında şekillendiğini göstermektedir. *“Bu zorluklarla baş etmeye çalışırken çalışma hayatımı bıraktım ve tüm odağımı bakım sürecine verdim. Beni bu süreçte ayakta tutan en önemli şey, ileride vicdan azabı yaşamamak için elimden geleni yapma düşüncesi oldu.”* (K1) ifadesi, baş etme sürecinde sorumluluk ve vicdani gerekçelendirmenin önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir. Benzer biçimde *“Manevi olarak ve eşimin desteği ile baş etmeye çalıştım. Eşim yeri geldiğinde yorulduğumu, dinlenmeye ihtiyacım olduğunu gördüğü zamanlarda bakımı kendisi üstlendi. Yetemediğim zamanlar elbette oldu. Ama eşimle beraber aşmaya çalıştım.”* (K2) ifadesi, eş desteğinin baş etme sürecinde belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır.

Bazı katılımcılar, baş etme biçimlerini kabullenme ve duruma uyum sağlama üzerinden tanımlamaktadır. *“Öncelikle*

yaşanan krizi kontrol altında tutmaya ve süreci sakın bir şekilde yürütmeye çalıştım. Ne yaşanmış olursa olsun sonuçta onun annem olduğunu ve bakmak zorunda olduğumu hem kendime hem de çevremdekilere anlatmaya çalıştım. Maddi açıdan da kendi düzenimi annemin ihtiyaçlarına göre yeniden şekillendirerek sürece uyum sağlamaya çalıştım.” (K3) ifadesi, baş etme sürecinin zorunluluk ve kabullenme çerçevesinde şekillendiğini göstermektedir. Benzer biçimde “Kabullenip zamana bıraktım. Baş etmeye çalışmayı bıraktım bir süre sonra.” (K4) ifadesi de katılımcının süreci kabullenme üzerinden yönetmeye çalıştığını ortaya koymaktadır. “Bu zorluklarla baş etmeye çalışırken önce kendi içimde durumu kabul etmeye çalıştım.” (K10) ve “Başta sürekli ‘neden böyle oldu’ diye düşünüyordum ama zamanla bunun çözüm getirmediğini anladım.” (K9) ifadeleri de benzer biçimde baş etmenin kabul ve uyum geliştirme üzerinden ilerlediğini göstermektedir.

Katılımcıların cevaplarında aile içi destek ve iş bölümü de önemli bir baş etme yolu olarak öne çıkmaktadır. “Bu zorluklarla baş etmeye çalışırken en çok birbirimize destek olduk. Tek kişinin zorlanacağı durumlarda iki kişi olmak işi daha kolay hale getiriyordu. Bu nedenle yardımlaşarak ve birbirimize hoşgörü göstererek süreci yürütmeye çalıştık.” (K5) ifadesi, bakım sürecinde destek paylaşımının yükü hafiflettiğini göstermektedir. Benzer şekilde “Bu zorluklarla baş etmeye çalışırken en çok birbirimize destek olduk. Tek kişinin zorlanacağı durumlarda iki kişi olmak işi daha kolay hale getiriyordu. Bu nedenle yardımlaşarak ve birbirimize hoşgörü göstererek süreci yürütmeye çalıştık.” (K6), “Bu zorluklarla aile içinde birbirimizden destek alarak baş etmeye çalıştık. Tek başıma yürütmekte zorlandığım durumlarda ailemin desteği önemli oldu.” (K7), “Bu zorluklarla en çok eşimin desteği sayesinde baş etmeye çalıştım. Onun hem manevi hem de pratik anlamda yanımda olması süreci ayakta tutan

en önemli etkenlerden biri oldu. Ayrıca çocuklarım da bizim yetemediğimiz yerlerde devreye girerek destek oldular.” (K8) ve “Babamın bakımına ilişkin günlük bir düzen oluşturduk ve aile içinde kim ne zaman ne yapacak onu belirlemeye çalıştık. Eşim bu konuda bana çok destek oldu. Çocuklarım da özellikle ev içinde bazı sorumlulukları paylaşarak yükümü hafifletti.” (K9) ifadeleri, aile desteğinin ve planlamanın baş etme sürecinde temel kaynaklar olduğunu ortaya koymaktadır.

Diğer katılımcılar ise baş etme sürecinde sabır, denge kurma ve kendi duygularını geri plana atma çabasını vurgulamaktadır. *“Bu zorluklarla baş etmek için ikisi arasında ortak bir yol bulmaya çalıştım. Süreci mümkün olduğunca idare etmeye, yatıştırıcı bir rol üstlenmeye çalıştım.” (K11) ifadesi, baş etme sürecinde arabulucu ve dengeleyici bir rol üstlenildiğini göstermektedir. Benzer biçimde “Bu zorluklarla baş etmek için elimden geldiğince sabırlı olmaya çalıştım. Süreci idare etmeye, babaanneme anlayışla yaklaşmaya ve aile içinde denge kurmaya çalıştım.” (K12) ve “Bu zorluklarla baş etmeye çalışırken öncelikle sabırlı olmaya gayret ettim. Bazen çok zorlandığım ve bunaldığım zamanlar oldu, ancak ona kıyamadığım için daha anlayışlı davranmaya çalıştım.” (K13) ifadeleri de sabır ve anlayışın baş etme sürecinde önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir. “Bu zorluklarla sabrederek baş etmeye çalıştık.” (K14) ifadesi de benzer biçimde bakım sürecinde sabrın temel bir baş etme yolu olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır.*

2. Sürecin Anlamı, Sabır ve Sorumluluk

Bakım verme sürecinin çoğunlukla sorumluluk, sabır, fedakârlık ve zorunluluk çerçevesinde anlamlandırıldığını göstermektedir. Nitekim *“Bu süreç benim için mecburiyet, sorumluluk ve fedakârlık anlamına geliyor.” (K1) ifadesi, bakım verme deneyiminin katılımcı tarafından yerine getirilmesi gereken*

bir görev olarak algılandığını göstermektedir. Benzer biçimde *“Aile olmanın ve zor zamanlarda kişinin etrafında destekleyici insanların bulunmasının önemini ifade ediyor.”* (K2) ifadesi, bakım sürecinin aile desteği ve birlikte ayakta kalma üzerinden anlamlandırıldığını ortaya koymaktadır. *“Bu süreç bana bazen insanın isteyerek değil, vicdanı el vermediği için bazı sorumlulukları üstlendiğini gösterdi.”* (K14) ifadesi de sürecin zorunluluk ve vicdani sorumluluk duygusu üzerinden kurulduğunu göstermektedir.

Bazı katılımcılar bakım verme sürecini daha çok yalnızlık, çaresizlik ve yük duygusuyla ilişkilendirmektedir. *“Çaresizlik.”* (K3) ifadesi, bakım sürecinde kontrol kaybı ve çıkışsızlık hissinin öne çıktığını göstermektedir. Benzer şekilde *“Yalnızlık”* (K4) ifadesi, bakım sürecinin katılımcı tarafından tek başına taşınan bir deneyim olarak anlamlandırıldığını ortaya koymaktadır. *“Bu süreç benim için hem çok ağır hem de çok anlamlı bir süreç oldu.”* (K11) ifadesi de bakım sürecinin katılımcılar açısından hem yük hem de anlam boyutu taşıyabildiğini göstermektedir.

Katılımcıların bir kısmı ise süreci sabır, vefa ve aile bağı üzerinden değerlendirmektedir. *“Bu süreç bana bir bebeğe bakmayı hatırlatıyor. Yeni doğmuş bir bebeğin bütün ihtiyaçlarını nasıl siz karşılıyorsanız, burada da benzer bir durum söz konusu oluyor. Ancak bakım verdiğiniz kişi anneniz olduğunda sorumluluk hissi daha da artıyor.”* (K5) ifadesi, bakım verme sürecinin karşılıklılık ve evlat sorumluluğu temelinde anlamlandırıldığını göstermektedir. Benzer biçimde *“Bu nedenle ben de torunu olarak ona destek olmayı bir sorumluluk olarak görüyorum.”* (K6), *“Bu süreç benim için sorumluluk, sabır ve vefa anlamına geliyor.”* (K7), *“Bu süreç benim için aile desteğini, sabrı ve fedakârlığı ifade ediyor.”* (K8), *“Bu süreç benim için en çok sorumluluk, sabır ve vefa anlamına geliyor.”* (K9) ve *“Bu süreç benim için sabır, sorumluluk, vicdan ve aile bağlılığı anlamına geliyor.”* (K10)

ifadeleri de bakımın aile bağı, emek ve vefa çerçevesinde değerlendirildiğini ortaya koymaktadır.

Bazı katılımcılar bakım sürecini olgunlaştıran ve insanı dönüştüren bir yaşam deneyimi olarak da ifade etmektedir. *“Bu süreç benim için fedakârlık, sorumluluk ve aile bağlılığı anlamına geliyor.”* (K12) ifadesi, bakım verme deneyiminin aile içinde üstlenilen güçlü bir sorumluluk olarak algılandığını göstermektedir. Benzer biçimde *“Bu süreç benim için fedakârlık, sabır ve aile sorumluluğu anlamına geliyor.”* (K13) ifadesi de bakım sürecinin yalnızca yük değil, aynı zamanda aile olmanın bir gereği olarak anlamlandırıldığını göstermektedir. *“Bu süreç bana sabretmeyi, fedakârlığı ve aile içinde sorumluluk almanın ne kadar zor ama önemli olduğunu gösterdi.”* (K11) ifadesi de bu anlamlandırmayı desteklemektedir.

Tartışma

Yaşlı yakınına bakım veren erkeklerin bakım deneyimlerinin; bakım sürecinin ortaya çıkışı, günlük yaşam ve rollerin değişmesi, aile ilişkileri ve sorumluluk yükü, bakım vermede zorlanma alanları, erkeklik rolü ve baş etme biçimleri çerçevesinde şekillendiği görülmüştür. Elde edilen bulgular, yaşlılıkla birlikte ortaya çıkan bakım ihtiyacının yalnızca yaşlı bireyi değil, bakım veren aile üyesinin günlük yaşamını, aile içi ilişkilerini ve psikososyal durumunu da doğrudan etkilediğini göstermektedir. Bu yönüyle araştırma bulguları, yaşlı bakımının aile içinde çok boyutlu sonuçlar doğurduğunu ortaya koyan çalışmalarla örtüşmektedir. Yaşlı nüfustaki artışla birlikte bakım ihtiyacının arttığı, hastalıkların ilerlemesiyle fiziksel, duygusal ve bilişsel belirtilerin bakım gereksinimini ortaya çıkardığı ve bu sorumluluğun çoğunlukla aile üyeleri tarafından üstlenildiği belirtilmektedir (Lecovich, 2008; Grunfeld, Glossop, McDowell &

Danbrook, 1997; Sullivan & Miller, 2015). Ayrıca Türkiye’de yaşı bakımında evde bakım modelinin öncelendiği ve değişen toplumsal yapıya rağmen yaşı bireylerin bakım sorumluluğunun büyük oranda aile bireyleri tarafından yerine getirildiği ifade edilmektedir.

Araştırmanın ilk bulgusu; bakım sürecinin çoğunlukla ani gelişen hastalıklar, düşme, felç, kanser, Alzheimer ya da yaşa bağlı işlev kaybı gibi durumlarla başladığını göstermektedir. Katılımcıların anlatılarında bakımın bazen bir anda ortaya çıkan krizlerle, bazen de giderek ağırlaşan sağlık sorunlarıyla şekillendiği görülmüştür. Bu bulgu, yaşlılık döneminde artan sağlık sorunlarının bakım ihtiyacını ortaya çıkardığını ve bakım sorumluluğunun çoğunlukla aile içinde üstlenildiğini belirten çalışmalarla uyumludur (Lecovich, 2008; Vaingankar ve ark., 2016; Sullivan & Miller, 2015). Bunun yanında evde bakımın, yaşlının bakım ihtiyaçlarının ev ortamında karşılandığı ve bu durumun ailenin yaşam tarzında ve işlevlerinde önemli değişimlere yol açtığı yönündeki değerlendirmeler de araştırma bulgularını desteklemektedir (Adak, 2003; Seyyar & Genç, 2010; Altuntaş, Yılmaz, Güçlü & Öngel, 2010).

Günlük yaşam ve aile içi rollerin değişmesi de araştırmanın belirgin bulgularından biridir. Katılımcılar bakım öncesi yaşamlarını daha planlı, dengeli ve yönetilebilir olarak tanımlarken; bakım süreciyle birlikte iş yaşamlarının, sosyal hayatlarının ve aile içindeki rollerinin önemli ölçüde değiştiğini ifade etmişlerdir. İş bırakma, emekli olma, şehir değiştirme, gündelik yaşamı bakım ihtiyacına göre düzenleme ve aile içinde daha fazla sorumluluk üstlenme gibi deneyimler öne çıkmıştır. Bu bulgu, bakım sürecinin bakım verenlerin yeni sorumluluklar yüklenmesine ve hayatlarının önemli ölçüde değişmesine neden olduğunu belirten çalışmalarla paraleldir. Nitekim bakım verenlerin daha önce yapmak zorunda olmadıkları günlük yaşam faaliyetleriyle baş etmek zorunda kaldıkları, bu nedenle fiziksel ve mental sağlıklarının yanı sıra aile

ve sosyal yaşantılarının da olumsuz etkilenebildiği belirtilmektedir (Schulz & Sherwood, 2008; Brewin, 2004). Ayrıca bakım vermenin eşler arasında problemlere, rol çatışmasına ve aile bireylerinin birbirini ihmal etmesine yol açabildiği de ifade edilmektedir (Öztop, şener & Güven, 2008; Sweeting, 1991; Ekici, 2019).

Aile ilişkileri ve sorumluluk yüküne ilişkin bulgular, bakım sürecinin aile içi ilişkiler üzerinde hem zorlayıcı hem de dönüştürücü etkiler oluşturduğunu göstermiştir. Katılımcıların bir kısmı eş ve çocuklarla geçirilen zamanın azalması, kardeşler arası fikir ayrılıkları, ihmal edilme hissi ve kırgınlıkların arttığını belirtirken; bir kısmı ise aile içi dayanışmanın güçlendiğini, anlayışın ve desteğin arttığını ifade etmiştir. Bu yönüyle araştırma bulguları, bakım vermenin aile yapısını dönüştürdüğu, bireyler arasındaki ilişkinin bozulmasına yahut daha sağlam olmasına yol açtığı yönündeki bulgularla örtüşmektedir. Ayrıca diğer aile üyelerinin destek olmaması durumunda bakım verenin yaşadığı zorlukların arttığı, eşler arasında çatışmaların yaşanabildiği ve bazı aile üyeleri arasında iletişimin tamamen sonlanabildiği de belirtilmektedir (akır & Yaman, 2022; Özütürker & Özütürker, 2023).

Bakım vermede zorlanma alanları incelendiğinde fiziksel, duygusal, maddi ve sosyal güçlüklerin i ie geçtiği görölmüştür. Katılımcılar bakımın bedensel emek gerektiren yönlerini, mahrem bakım ihtiyaçlarını, sürekli takip zorunluluğunu, maddi yetersizlikleri ve sosyal yaşamın daralmasını vurgulamışlardır. Bunun yanında çaresizlik, yetersizlik, yalnızlık ve yıpranma gibi duygular da öne çıkmıştır. Bu bulgular, bakım veren bireylerin fiziksel ve psikolojik sağlık sorunları yaşayabildiğini, stres ve tükenmişlik düzeylerinin arttığını, ekonomik ve sosyal sorunlarla karşı karşıya kaldıklarını gösteren çalışmalarla uyumludur. Nitekim bakım yükü arttıça tükenmişliğin arttığı; bakım verenlerin özgürlüklerinin kısıtlandığı, iş ve meslek kayıpları yaşadığı, sosyal

ilişkilerinin bozulduğu ve sağlıklarının olumsuz etkilendiği ifade edilmektedir. Ayrıca psikolojik, sosyal ve ekonomik zorlukların bakım veren aile bireylerinin temel sorun alanları arasında yer aldığı da belirtilmektedir (Cerrah, Karakuş Umar, Oral, & Pak, 2024; Özütürker & Özütürker, 2023).

Araştırmanın önemli sonuçlarından biri de; erkeklik rolü ile bakım verme deneyimi arasındaki ilişkidir. Katılımcılar erkek olarak bakım vermeyi çoğunlukla zor, yıpratıcı ve ağır bir sorumluluk olarak değerlendirmiştir. Özellikle kadın bir yakına bakım verme sürecinde mahremiyetin daha görünür hale geldiği, beden temizliği ve kişisel bakım gibi alanların daha zorlayıcı olduğu görölmüştür. Erkeklik rolü bağlamında bakımın çoğu zaman görev, zorunluluk ve yük taşıma ile anlamlandırıldığı anlaşılmıştır. Bu bulgu, erkek bakıcıların kendilerini bir bakıcı olarak değil, bakım verdikleri kişinin oğlu ya da eşı olarak tanımlamayı tercih ettikleri ve bakıma bir görev olarak yaklaştıkları yönündeki çalışma ile uyumludur. Aynı çalışmada erkeklerin en çok beden temizliği ve gıda yönetimi gibi görevlerde zorlandığı, oğulların bakımı kardeşler arasında paylaştığı ve kocaların çocuklarından destek aldığı belirtilmektedir. Ayrıca yaşlı bakımına ilişkin hâkim söylemin evdeki çocukları ya da kadınları sorumlu tutan normatif bir yaklaşımla ilişkili olduğu, bu durumun kültürel normlar ve toplumsal cinsiyet rolleri ile desteklendiği ifade edilmektedir. Bu çerçevede araştırma bulguları, erkeklerin bakım verme deneyimlerini yalnızca bireysel değil, toplumsal cinsiyet temelli bir zeminde de yaşadıklarını göstermektedir (Akış, 2021).

Baş etme biçimlerine ilişkin bulgular, erkek bakım verenlerin çoğunlukla eş desteği, çocukların katkısı, aile içi iş bölümü, kabullenme, sabır ve sorumluluk duygusu ile süreci yürütmeye çalıştıklarını göstermiştir. Katılımcılar, bakım sürecini bazen mecburiyet, yalnızlık ve çaresizlik; bazen de vefa, vicdan, sabır ve aile bağlılığı ile anlamlandırmıştır. Bu durum, bakım

verme deneyiminin tek boyutlu olmadığını göstermektedir. Literatürde de bakım vermenin bir yandan zorlayıcı, yıpratıcı ve stres artırıcı etkiler doğururken, diğer yandan anlam bulma, kişisel gelişim, yakın ilişkilerin gelişmesi ve kişisel doyum gibi olumlu yönler de taşıyabildiği ifade edilmektedir (Toseland, Smith & McCallion, 2001). Dolayısıyla araştırma bulguları, erkek bakım verenlerin deneyimlerinin hem yük hem de anlam boyutu taşıdığını ortaya koymaktadır (Kalıncara & Kalaycı, 2017).

Yaşlı yakınına bakım veren erkeklerin bakım sürecini çok boyutlu bir deneyim olarak yaşadıklarını göstermektedir. Bakım süreci çoğunlukla sağlık sorunlarıyla başlamış; zamanla günlük yaşamı, aile içi rolleri, ilişkileri, ekonomik koşulları ve psikososyal iyi oluşu etkileyen ağır bir sorumluluğa dönüşmüştür. Erkek katılımcılar bakım verme deneyimini çoğu zaman görev, sorumluluk, sabır ve vefa çerçevesinde anlamlandırmış; ancak aynı zamanda yalnızlık, çaresizlik ve yıpranma duygularını da dile getirmişlerdir. Bu bulgular doğrultusunda, yaşlı bakımının yalnızca yaşlı bireyin ihtiyaçları üzerinden değil, bakım veren aile üyesinin özellikle de erkek bakım verenlerin yaşadığı güçlükler üzerinden de değerlendirilmesi gerektiği söylenebilir. Ayrıca aile içi bakımın sürdürülmesinde psiko-sosyal destek, ekonomik destek ve bakım yükünü paylaşmaya yönelik düzenlemelerin önemli olduğu anlaşılmaktadır. Bu yönüyle araştırma, yaşlı bakımına ilişkin hizmetlerin ve destek mekanizmalarının bakım veren erkeklerin deneyimlerini de dikkate alacak biçimde yeniden değerlendirilmesine katkı sunabilir.

Sonuç ve Öneriler

Bulgular doğrultusunda, yaşlı bakımını üstlenen aile bireylerine yönelik özellikle psikososyal destek mekanizmalarının güçlendirilmesi önerilmektedir. Çünkü bakım süreci, bakım verenlerin yalnızca fiziksel değil; duygusal, sosyal ve ekonomik

açından da zorlandıkları bir alan olarak ortaya çıkmıştır. Bu nedenle bakım veren aile bireylerinin tükenmişlik, çaresizlik, yalnızlık ve yıpranma duygularını azaltmaya yönelik yerel ve ulusal düzeyde destekleyici düzenlemelere ihtiyaç bulunmaktadır.

Bununla birlikte bakım yükünün tek kişide toplanmasını azaltacak aile temelli destek modellerinin geliştirilmesi önemlidir. Araştırmada bakım yükünün paylaşılmasının süreci kolaylaştırdığı, paylaşılmamasının ise bakım veren üzerindeki baskıyı artırdığı görülmüştür. Bu doğrultuda aile üyeleri arasındaki iş bölümünü destekleyen uygulamalar ile bakım verenin yalnız bırakılmasını önleyici hizmetlerin geliştirilmesi önerilebilir.

Araştırmada oğulların bakımı kardeşler arasında paylaştığı, kocaların ise kendi çocuklarından destek aldığı; bakım sürecinde erkeklerin en çok bakım alıcılarının beden temizliği ve gıda yönetimi gibi görevlerde zorlandığı ortaya çıkmıştır. Nicel araştırmalar erkek bakıcıların ayrıntılı bakım deneyimlerine ulaşmada kısıtlı kalmaktadır. Bu nedenle Türkiye’de erkekleri bakıma neyin motive ettiği ve bakımın nasıl anlaşıldığı ve organize edildiği konusunda daha fazla araştırmaya ihtiyaç vardır.

Araştırmanın erkek bakım verenlere odaklanan bulguları dikkate alındığında, erkeklerin bakım verme deneyimlerini görünür kılan ve bu deneyime özgü güçlükleri dikkate alan çalışmaların artırılması da önem taşımaktadır. Özellikle mahrem bakım gereksinimleri, toplumsal cinsiyet rolleri ve bakımın “görev” olarak algılanması, erkeklerin bakım deneyiminde belirgin biçimde öne çıkmıştır. Dolayısıyla yaşlı bakımına ilişkin hizmet ve destek mekanizmalarının, erkek bakım verenlerin deneyimlerini de kapsayacak biçimde yeniden değerlendirilmesi yararlı olacaktır.

Ayrıca bakım veren aile bireylerine ekonomik destek sağlayacak uygulamaların güçlendirilmesi de önemli görünmektedir. Araştırma bulguları, bakım sürecinin iş bırakma,

gelir kaybı, artan tedavi ve bakım masrafları gibi sonuçlar doğurduğunu göstermiştir. Bu nedenle bakım verenlerin ekonomik yükünü hafifletmeye yönelik sosyal desteklerin artırılması önerilmektedir.

Son olarak, yaşlı bakımının yalnızca yaşlı bireyin ihtiyaçları üzerinden değil, bakım verenin yaşam düzeni, aile ilişkileri, psikolojik iyi oluşu ve sosyal yaşamı üzerindeki etkileriyle birlikte ele alınması gerektiği düşünülmektedir. Bu doğrultuda yaşlı bakım hizmetlerinin planlanmasında bakım veren aile bireylerinin deneyimlerinin de dikkate alınması önem taşımaktadır.

Kaynakça

Abel, E.K. and Nelson, M.K. (1990). Circles of care: work and identity in women's lives, SUNY Press, 4-34

Adak, D. N. (2003). Yaşlıların Gayri Resmi Bakıcıları: Kadınlar. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 6(6). <https://doi.org/10.21560/spcd.19876>

Agree, E. M., & Glaser, K. (2009). Demography of Informal Caregiving. In: P. Uhlenberg (Ed) International Handbook of Population Aging (s.647–670). New York: Springer. https://doi.org/10.1007/978-1-4020-8356-3_29

Akış, A. G. (2021). Yaşlıların Bakımında Erkek Bakıcılar: Kocalar, Oğullar. Balıkesir Sağlık Bilimleri Dergisi, 10(2), 105-116. <https://doi.org/10.53424/balikesirsd.952796>

Altuntaş, M., Yılmaz, T. T., Güçlü, Y. A. ve Öngel, K. (2010). Evde Sağlık Hizmeti ve Günümüzdeki Uygulama Şekilleri. Tepecik Eğitim Hastanesi Dergisi, 20(3), 153-158.

Arber, S., & Ginn, J. (1995). Gender differences in informal caring. Health & Social Care in the Community, 3(1), 19-31. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2524.1995.tb00003.x>

Brewin, A. (2004). The quality of life of carers of patients with severe lung disease. Br J Nurs. 13(15), 906–912. <https://doi.org/10.12968/bjon.2004.13.15.15529>

Brodsky, J., Naon, D., Resnizky, S., Ben Noon, S., Morginstin, B., Graa, R., et al. (2004). Recipients of long-term care insurance benefits: Characteristics, formal and informal assistance patterns and unmet needs (DM-441-04). Jerusalem, Israel: Brookdale Institute.

Brody, E. M., Johnsen, P. T., Fulcomer, M. C., & Lang, A. M. (1983). Women's changing roles and help to elderly parents: attitudes of three generations of women. *Journal of Gerontology*, 38(5), 597–607. <https://doi.org/10.1093/geronj/38.5.597>

Calasanti, T., & Bowen, M. E. (2006). Spousal caregiving and crossing gender boundaries: Maintaining gendered identities. *Journal of Aging Studies*, 20(3), 253-263. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1016/j.jaging.2005.08.001>

Campbell, L. D., & Carroll, M. P. (1995). The Vocation of Caring: Philosophical and Psychological Implications of Male Caregiving. *Journal of Men's Studies*, 4(2), 123-138.

Carers-UK, & Age-UK. (2015). Caring into later life: The growing pressure on older carers. London: Carers UK. https://socialcare.wales/cms-assets/documents/hub-downloads/Older_Carers_Report.pdf

Cerrah, L., Karakuş Umar, E., Oral, M., & Pak, M. (2024). Evde Bakım Hizmeti Alan Yaşlı Bireylerin ve Bakım Verenlerinin Karşılaştıkları Sosyal Sorunlar Üzerine Nitel Bir Çalışma: Oltu Örneği. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 24(62), 89-110. <https://doi.org/10.21560/spcd.vi.1461554>

Chang, C. F., & White-Means, S. I. (1991). The men who care: An analysis of male primary caregivers who care for frail elderly at home. *Journal of Applied Gerontology*, 10(3), 343-358. <https://doi.org/10.1177/073346489101000308>

Coface-Eu. (2021). Sustainable solutions to help families and the economy bounce back, 2021 Annual Report, 23.10.2023 tarihinde <https://coface-eu.org/wp-content/uploads/2022/06/Annual-Report-2021.pdf> adresinden erişildi.

Con, G. (2013). *Negotiating Parent Care Among Siblings*. Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Ankara.

Connell, R. W. (2005). *Masculinities* (2nd ed.). University of California Press.

Creswell, J. W. (2014). *Research Design: Qualitative, Quantitative and Mixed Methods Approaches* (4th ed.). Sage.

Çakır, G., & Yaman, Ö. M. (2022). Yaşlılara Evde Bakım Vermenin Bakım Veren Aileler Üzerindeki Etkilerinin Aile Kuramları Temelinde Değerlendirilmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 33(2), 577-604. <https://doi.org/10.33417/tsh.960879>

Çömez Polat, F., & Kaya Örk, E. (2021). Türkiye’de Yaşlı Bakımına İlişkin Söylemler. *Akademik Matbuat*, 5(2), 109-120. <https://izlik.org/JA95YC96TY>

Ekici, F. Y. (2014). Türk Aile Yapısının Değişim ve Dönüşümü ve Bu Değişim ve Dönüşüme Etki Eden Unsurların Değerlendirilmesi. *International Journal of Social Science*, 30, 209-224.

Elliott, K. (2016). Caring masculinities: theorizing an emerging concept. *Men and Masculinities*, 19 (3), 240-259. <https://doi.org/10.1177%2F1097184X15576203>

Evans, R.& Thomas, F. (2009). Emotional interactions and an ethics of Care: caring relations in families affected by HIV and AIDS. *Emotional, Space & Society*. 2 (2009), 111-119. <https://doi.org/10.1016/j.emospa.2009.08.003>

Grunfeld, E., Glossop, R., McDowell, I. and Danbrook, C. (1997). Caring for elderly people at home: the consequences to caregivers. *Canadian Medical Association*, 157(8), 1101-1105.

Huston, P.G. (1990). Family care of the elderly and caregiver stress. *American Family Physician*, 42(3):671-676.

Işık, K. (2013). *Yaşlı Hastaya Evde Bakım Verenlerin Yaşam Doyumları ile Bakım Yükleri Arasındaki İlişki ve Etkileyen Faktörler*. İnönü Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. Malatya.

Kalaycıoğlu, S., & Rittersberger-Tılıç, H. (2000). Intergenerational solidarity networks of older people in Turkey. *Ageing and Society*, 20(4), 489-515.

Kalınkara, V., & Kalaycı, İ. (2017). Yaşlıya Evde Bakım Hizmeti Veren Bireylerde Yaşam Doyumu, Bakım Yüğü ve Tükenmişlik. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 10(2), 19-39. <https://izlik.org/JA94DU74SA>

Kandiyoti, D. (1988). Bargaining with patriarchy. *Gender & Society*, 2(3), 274-290. <https://doi.org/10.1177/089124388002003004>

Karakuş Umar, E. (2021). Türkiye’de ve dünyada toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine ilişkin deneyimler. *Toplumsal cinsiyet çalışmaları* (Ed. Lokman Cerrah). Gazi Kitabevi, 1-28.

Kırıışık, H., & Korkmaz-Yaylagül, N. (2020). Yaşlı Bakımında Kadın Emeğı. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (38), 17 - 41. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sbe/issue/58152/70588>

Kramer, B. J. (2000). Husbands rearing wives with dementia: Caregiving as an extension of the marital relationship. *Journal of Gerontological Social Work*, 34(1), 3-23.

Kramer, B. J., & Thompson, E. H. (Eds). (2001). *Men as caregivers: Theory, research, and service implications*. New York: Springer Publishing Company.

Lecovich, E. (2008). Caregiving burden, community services, and quality of life of primary caregivers of frail elderly persons. *Journal of Applied Gerontology*, 27(3), 309-330.

Lopez-Anuarbe, M., & Kohli, P. (2019). Understanding male caregivers' emotional, financial, and physical burden in the United States. *Healthcare (Basel, Switzerland)*, 7(2), 1-18.
<https://doi.org/10.3390/healthcare7020072>

Mott, J., Schmidt, B., & MacWilliams, B. (2019). Male caregivers shifting roles among family caregivers. *Clinical Journal of Oncology Nursing*, 23(1), 17-24.
<https://doi.org/10.1188/19.cjon.e17-e24>

Mumcu, S. (2013). Toplumun yaşlılara bakışıcısı. (online erişim tarihi: 11. 10.2018) [http://www. Sosyalyardimlar.net/toplum-yasli-bakisacisi/12t/](http://www.Sosyalyardimlar.net/toplum-yasli-bakisacisi/12t/).

Öztop, H., Şener, A. ve Güven, S. (2008). Evde Bakımın Yaşlı ve Aile Açısından Olumlu ve Olumsuz Yönleri. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 1, 39-49.

Özütürker, S., & Özütürker, M. (2023). Yaşlısına Bakım Veren Aile Bireylerinin Karşılaştıkları Sorunlar. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 16(2), 78-86. <https://doi.org/10.46414/yasad.1395502>

Pinquart, M., & Sörensen, S. (2006). Gender differences in caregiver stressors, social resources, and health: an updated meta-analysis. *The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 61(1), P33-P45.
<https://doi.org/10.1093/geronb/61.1.P33>

Russell, R. (2007). Men doing "women's work": Elderly male caregivers and the gendered nature of care. *Journal of Men's Studies*, 15(1), 1-18.

Schulz, R., & Sherwood, P.R. (2008). Physical and mental health effects of family caregiving. *Am J Nurs.* 108(9), 23–27.

Seyyar, A. ve Genç, Y. (2010). Sosyal Hizmet Terimleri (Ansiklopedik "Sosyal Pedagojik Çalışma" Sözlüğü). Sakarya: Sakarya Yayıncılık.

Siriopoulos G, Brown Y., Wright K. (1999). Caregivers of wives diagnosed with Alzheimer's disease: Husband's perspectives. *American Journal of Alzheimer's Disease.*14(2):79–87 Sullivan, A.B. ve Miller, D. (2015). Who is taking care of the caregiver?. *Journal of Patient Experience,* 1(2), 7-12. <https://doi.org/10.1177/1533317599014002>

Stephens, C., Burholt, V., & Keating, N. (2018). Collecting Qualitative Data with Older People. In: U. Flick (Ed), *The SAGE Handbook of Qualitative Data Collection* (s. 632-651). London: Sage Publications.

Stoller, E. (1983). Parental caregiving by adult children. *Journal of Marriage and Family,* 45(4), 851-858. <https://doi.org/10.2307/351797>

Sullivan, A.B. & Miller, D. (2015). Who is taking care of the caregiver? *Journal of Patient Experience,* 1(2), 7-12. <https://doi.org/10.1177/237437431500200103>

Sweeting, H. N. (1991). *Caring for a Relative with Dementia: Anticipatory Grief and Social Death.* Unpublished Doctorate Thesis. University of Glasgow. Faculty of Medicine.

Şahin Kaya, Ş. (2011). Televizyonda Kadın, Sağlık ve Hastalık. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi,* 14 (2), 117-150. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sosars/is sue/11400/136122>

Toseland, R.W., Smith, G. & McCallion, P. (2001). Family caregivers of the frail elderly. Handbook of Social Work Practice with Vulnerable and Resilient Population, 18(2), 99-109.

Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK]. (2024). İstatistiklerle Yaşlılar, 2023. TÜİK Haber Bülteni. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Elderly-Statistics-2023-53710>

Vaingankar, J.A., Chong, S.A., Abdin, E., Picco, L., Jeyagurunathan, A., Zhang, Y., Sambasivam, R., Chua, B.Y., Ng, L.L., Prince, M. & Subramaniam, M. (2016). Care participation and burden among informal caregivers of older adults with care needs and associations with dementia. International doi:10.1017/S104161021500160X Psychogeriatrics, 28(2), 221–231. DOI: [10.1017/S104161021500160X](https://doi.org/10.1017/S104161021500160X)

Walker, A. J., Pratt, C. C., & Eddy, L. (1995). Informal caregiving to aging family members: A critical review. Family Relations, 44(4), 402-411.

EK-1

Yaşlı Yakınına Bakım Veren Erkeklerin Bakım Sürecinde Aile İçi Rol Dönüşümü Deneyimlerinin İncelenmesi Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

Demografik Bilgi Formu

1. Yaşınız
2. Medeni durumunuz
3. Eğitim durumunuz
4. Çalışma durumunuz
5. Gelir durumunuz
6. Bakım verdiğiniz kişiyle yakınlık dereceniz
7. Daha önce bakım deneyimiz var mı? Var ise kim?
8. Bakım verdiğiniz kişiyle aynı evde yaşama durumu
9. Ne kadar süredir bakım veriyorsunuz?
10. Bakım verme sıklığınız nasıldır?

11. Bakım sürecini çoğunlukla tek başınıza mı yürütüyorsunuz, yoksa başka biriyle birlikte mi?

12. Kısa Nitel Görüşme Soruları

13. Yaşlı yakınınıza bakım verme süreciniz nasıl başladı?

14. Bu süreç başlamadan önce aile içindeki rolünüzü nasıl tanımlardınız?

15. Bakım vermeye başladıktan sonra aile içindeki rolünüzde nasıl bir değişim oldu?

16. Bu süreç aile üyeleriyle ilişkilerinizi nasıl etkiledi?

17. Bakım verme sürecinde sizi en çok zorlayan durumlar neler oldu?

18. Bu zorluklarla nasıl baş etmeye çalıştınız?

19. Erkek olarak bakım verme deneyiminizi nasıl değerlendiriyorsunuz?

20. Bu süreç sizin için ne ifade ediyor?

BÖLÜM 3

THE STRUCTURAL MAP OF DIGITAL VIOLENCE: DARK WEB, İNCEL CULTURE, AND GENDER-BASED RISKS IN TÜRKİYE

Emine Ebru BOZÇELİK¹

Introduction

In Türkiye, cases of femicide and child abuse have evolved into a persistent social crisis over the past decade. According to civil society compilations, between 300 and 400 women lose their lives each year as a result of male violence; in 2023 at least 315 cases were reported, 334 in 2024, and during the first half of 2025, 136 femicides and 145 suspicious female deaths were recorded (KCDP, 2025). Data from the "We Will Stop Femicides Platform" (KCDP) may not fully correspond to official statistics in terms of classification of incidents under "crimes against women"; therefore, the findings should be interpreted with caution.

Although official data on child abuse are limited, judicial statistics from the Ministry of Justice indicate that more than 26,000 cases were brought before judicial authorities in 2024 (Republic of

¹ Assistant Professor, Kırşehir Ahi Evran University, ebrubaydak@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6491-0140

Türkiye Ministry of Justice, 2024, p. 75). This situation points to a systematic risk ecology that cannot be explained merely by domestic or individual cases.

Recently, some perpetrators have been found to have online ties to incel communities, indicators associated with satanist symbolism, and violent glorification within closed or dark-web networks. High-profile incel attacks in North America (e.g., Elliot Rodger, Alek Minassian) are regarded as precedents in terms of public safety (Aiolfi et al., 2024); European threat assessments note incel discourse as a triggering ideology (Europol, 2024). Without asserting prevalence for Türkiye, the study conceptualises these links as potential risk pathways.

For children and adolescents, risks are amplified by algorithmic recommendation systems and closed-group communications (e.g., Discord, Telegram). On 9 October 2024, the Ankara 1st Criminal Judgeship of Peace (Decision No. 2024/12907 D.İş) imposed access restrictions on "discord.com" due to child safety and abuse content (AA, 2024). Empirical studies demonstrate that mothers' digital parenting awareness significantly predicts children's digital gaming addiction tendencies, while digital literacy strengthens such awareness (Türen & Bağçeli Kahraman, 2025). Similarly, low digital health/media literacy reduces children's online safety awareness (Smahel et al., 2020), whereas parents' digital and health literacy shape children's online behaviour (Güven et al., 2025).

It has become evident that the dark web constitutes a factor that can no longer be overlooked in terms of women's and children's safety in Türkiye. The combination of fragilities observed in offender profiles such as social isolation, perceived failure, and the search for belonging with online subcultures turning into lethal violence; parental inadequacies that leave children unprotected; and

the limitations of current legal political frameworks in addressing this new risk ecology together form the central argument of the study.

This study represents the first comprehensive conceptual framework in Türkiye that integrates women's and children's security with digital risks, online radicalisation, and structural inequalities. While existing literature tends to examine femicide, online hate speech, or child abuse in isolation, this research unifies the legal, psychological, digital, and social dimensions within a single analytical framework. The concept of women's and children's security is addressed not solely through legal protection or individual safety but within the broader human security approach proposed by the United Nations Development Programme (UNDP, 1994). This perspective allows for understanding social violence not as a matter of personal pathology, but as a structural security deficit emerging from the convergence of inequality, digital risk, and social isolation.

The convergence of violence against women and children with online ecosystems has generated new forms of aggression, bringing the discussion of a "radicalisation ecology" to the forefront of social sciences. The incel movement, satanist/occult symbolism, dark-web-based networks, psychological factors, and parental inadequacies constitute critical conceptual domains for understanding the social roots of violence.

Conceptual framework

The incel movement and radicalisation

Originally used to describe individuals of any gender experiencing loneliness and rejection, the term "involuntary celibate" gradually evolved within online subcultures into a male-dominated, misogynistic identity (Sparks, 2022). Elliot Rodger's 2014 attack, Alek Minassian's 2018 Toronto massacre, and the 2020 Toronto machete killing represent striking examples of how incel ideology can escalate into violence (Hoffman et al., 2020). The

literature characterises this movement as a form of "hybrid cyber-radicalisation", emphasising that feelings of loneliness and failure are transformed into hate speech within digital environments (Aiolfi et al., 2024). This transformation reflects not only personal frustrations but also toxic forms of masculinity nourished by structural gender inequalities.

A common feature of these cases is that perpetrators identify themselves as part of incel communities and legitimise violence as an act of "revenge" or "ideological expression". Therefore, incel ideology must be examined not merely as an individual pathology but as a phenomenon intertwined with the functioning of the communication ecosystem.

Satanist and occult groups

The use of satanist symbols, occult rituals, and cult-like organisations in violent acts often introduces a dimension of "symbolic violence". Modern satanism, popularised through Anton LaVey's founding of the Church of Satan in 1966, has alternated between being understood as an atheistic-cultural movement and as theistic or ritualistic communities (Petersen, 2016). In Europe, the fusion of the "black metal" subculture emerging in Norway in the 1990s with satanist rituals has been linked to incidents of violence and suicide among youth (Moe, 2019).

In Türkiye, satanist symbols have been associated with certain femicide cases and received extensive media attention. The literature shows that satanist groups attract young people by employing mystical, "forbidden", and "mysterious" elements, thereby reinforcing group belonging (Granholm, 2014). Consequently, the influence of satanist and occult groups lies less in directly producing acts of violence than in providing a symbolic framework that legitimises individual radicalisation.

The role of the dark web and digital platforms

The dark web is defined as a digital sphere distinct from the conventional internet, premised on anonymity and often hosting illegal content. End-to-end encryption and identity concealment create a fertile ground for radical groups to organise; misogynistic material, hate speech, and glorifications of violence circulate freely within these spaces (Weimann, 2016).

Semi-open platforms such as 4chan, 8chan, Reddit, Discord, and Telegram have served as incubators for incel and related subcultures. Within these environments, anonymity, humour, and irony facilitate the normalisation of hate discourse, while algorithmic recommendation systems tend to direct users towards increasingly radical content (Baele et al., 2022; Costello et al., 2025). The Gamergate scandal (2014) revealed the capacity of gaming culture to mobilise around misogynistic narratives (Mortensen, 2018).

In the Turkish context, the court-ordered access ban on Discord in 2024 due to allegations of child exploitation and illegal content brought the issue of platform oversight into public debate. This development demonstrated that the risks posed by the dark web and digital platforms are not solely technical but also political and societal in nature.

Psychological factors

At the individual level, one of the most significant determinants of radicalisation processes is social isolation and loneliness. The hikikomori syndrome, first identified in Japan, describes young people who remain confined to their homes for extended periods, becoming dependent on digital environments and detached from social relationships (Kato, 2019). This condition parallels the incel phenomenon by linking loneliness with ideological violence.

Moreover, the association between substance use and violent behaviour has long been established (Boles & Miotto, 2003). Profiles of serial killers frequently reveal isolation, obsessive fixations, and substance use as shared factors. In Türkiye, the cases of Cem Garipoğlu and Semih Çelik exemplify these intersections.

Digital-immigrant parents

Another dimension of the conceptual framework involves "digital-immigrant" parents. While children and adolescents often referred to as digital natives grow up directly experiencing technology, the parental generation generally attempts to supervise them with limited knowledge and awareness (Prensky, 2001). Recent studies in Türkiye demonstrate that indicators of parental digital-parenting awareness and digital/health literacy correlate with children's digital-game-addiction tendencies; notably, mothers' digital-parenting awareness predicts addiction tendencies, whereas digital literacy strengthens such awareness (Türen & Bağçeli Kahraman, 2025; Güven et al., 2025).

Parents' lack of knowledge regarding digital platforms and their inability to use content filters or safety settings make it easier for children to be exposed to risky content. Furthermore, weak family communication intensifies children's "search for belonging" in online spaces, rendering them more susceptible to manipulative groups. Therefore, digital parenting can be regarded as a crucial protective factor in mitigating the societal risks associated with the dark web.

Method

This study does not employ a quantitative research design; rather, it adopts a qualitative, interpretive approach grounded in document analysis and case-based synthesis. The methodological orientation aims to integrate diverse forms of evidence from judicial

reports, official statistics, and media content to secondary academic sources into a coherent analytical framework.

Design

This article presents a conceptual, integrative analysis centred on Türkiye that synthesises secondary sources (official statistics, policy documents, academic literature) with illustrative case narratives (2021-2025). The design combines (i) a structured review of risk domains (incel ideology, satanist/occult symbolism, dark web/platform governance, psychological and family factors), (ii) a qualitative synthesis of recent high-salience cases reported in mainstream media and civil-society compilations, and (iii) an operational framework for language, network/topology, diffusion, and platform-governance metrics that can be executed in future empirical research. No original survey/experiment or computational modelling was conducted within this manuscript; proposed metrics are presented to guide future measurement.

Study group

No probabilistic sample or bounded study group was recruited. Instead, the article examines publicly documented incidents in Türkiye to illustrate risk pathways at the intersection of gender-based violence and the online ecosystem. Illustrative cases referenced include: the Narin case (Diyarbakır), the Şeyda Yılmaz case (Istanbul/Ümraniye), the Semih Çelik case (Istanbul/Fatih), the Başak Cengiz case (Istanbul/Ataşehir), the Arda Küçük yetim case (Eskişehir/Tepebaşı), the M.G. case (Istanbul/Başakşehir), and the E.B. case (Izmir/Balçova). Country-level indicators are taken from DataReportal (2025) and similar sources. Limitations associated with reliance on secondary materials are discussed in the Discussion section.

Procedure

Procedurally, the study (i) compiled relevant academic and policy literature on incel networks, misogynistic extremism, platform governance, and technology-mediated violence; (ii) identified Türkiye-based incidents (2021-2025) that reached national prominence and contained digital-ecosystem linkages (e.g., platform bans, online radicalisation indicators, streaming of attacks); (iii) organised incidents into short analytic narratives; and (iv) articulated an operational measurement framework suitable for pre-/post-event comparisons. Where possible, multiple sources were cross-checked to mitigate reporting bias; however, no primary interviews or original data collection were performed.

Measures

Language-focused coding and sentiment/moral-frame metrics.

Language-focused metrics capture toxicity/hate, sentiment (anger, fear, disgust), and moral frames (care-fairness versus sanctity-betrayal). Rising toxicity reduces participation; differences in moral frames reinforce polarisation. In pre/post-event windows, differences in toxicity/sentiment are assessed; the intensity of "protection/justice" themes in the feminist counter-public is compared to "sanctity/betrayal" themes in reactive narratives.

In large-scale studies, the Perspective API scores toxic comments as highly likely to make a conversation unwelcoming. Research shows that toxicity scores increase with both asymmetry and bipolarisation during inter-community encounters. Findings by Avallé et al. (2024) reveal that these interaction patterns exhibit persistent qualities across different social media platforms and over time.

Through sentiment analysis, the predominance of negative emotions such as anger, fear, and disgust can be mapped; using Moral Foundations dictionaries, profiles of moral arousal can be charted. Findings by Smith et al. (2024) show that polarisation rests

not only on cognition but also on strong emotional and moral foundations.

Network/topology and diffusion metrics.

Network/topology and diffusion metrics capture modularity (Q), E-I index, assortativity; betweenness/eigenvector centrality of bridging nodes; diffusion speed, reproduction/interaction rates, and viral patterns. $Q \uparrow$ and $E-I \downarrow$ indicate that echo chambers have crystallised and that content flow has broken down; diffusion metrics show how frames of violence/hate "take hold" and enable testing the impact of counter-frames.

Platform governance interventions access restrictions, throttling, comprehensive blocking shape the online reaction architecture and require explicit modelling as control variables (Freedom House, 2024; UNESCO, 2024). In Türkiye, the restrictions reported on 7-8 September 2025 provide suitable test windows for time-series comparisons.

Recent findings show that toxic language reduces participation (Smirnov et al., 2023); after the closure of hate communities in 2015, hate speech markedly decreased and some users left the platform (Chandrasekharan et al., 2017). Research on misogynistic extremism shows radical content can seep into peripheral clusters (Habib et al., 2022; Costello et al., 2025).

Data analysis

The article specifies an analysis plan rather than reporting executed computations. For future work, the plan entails: (a) constructing event windows around major incidents; (b) computing toxicity and sentiment distributions and moral-foundations profiles; (c) building hashtag co-use/retweet networks to estimate modularity (Q), E-I index, assortativity, and bridging centralities; (d) modelling diffusion curves of contextualised versus sensational content; and (e)

estimating the effects of platform restrictions/outages via event-study designs with controls for concurrent shocks. In the present manuscript, these measures are defined and justified but not implemented; findings derive from qualitative synthesis of case narratives and policy/literature triangulation.

Ethics statement

This article complies with the Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi and adheres to standard social-science research ethics. As the study did not involve human participants, interviews, primary data collection, or any form of experimental intervention, institutional ethics board approval was not required. All materials analysed are part of the public domain and were used exclusively for scholarly purposes. Generative AI tools were used only for language editing and formatting; all analytical interpretations and conclusions reflect the author's independent scholarly judgement.

Results

In Türkiye, cases of femicide and violence against children in recent years have evolved into complex phenomena that must be analysed not only as individual crimes but also as intersections of digital culture, gender inequality, and radicalisation processes. Particularly during the 2023-2025 period, certain murders that drew public attention revealed that perpetrators may have had links to online ideologies, incel subcultures, and satanist symbols.

The Narin case (Diyarbakır)

The death of Narin, a young girl whose body was found after she went missing in Diyarbakır, once again brought to the forefront the issue of women's safety in public spaces. Data from the Turkish Statistical Institute (TÜİK, 2023) show that 27.4% of women report feeling unsafe at night in their neighbourhoods. The Narin case

quickly went viral on social media, with women's organisations criticising the dysfunction of protection and prevention mechanisms. The incident not only exposed women's everyday security concerns but also sparked debates about the role and effectiveness of local authorities in preventing femicides.

The Şeyda Yılmaz case (Istanbul/Ümraniye)

In Ümraniye, the murder of police officer Şeyda Yılmaz by a 19-year-old perpetrator demonstrated that even women serving in state security institutions could become targets of violence. The fact that the perpetrator had 26 prior criminal records led to widespread criticism regarding the lack of deterrence towards repeat offenders in the judicial system (Ekmek ve Gül, 2024). This case highlighted that femicides cannot be reduced solely to domestic violence, but must also be understood as manifestations of structural violence and gender-based hostility.

The Semih Çelik case (Istanbul/Fatih)

One of the most widely discussed incidents involved 19-year-old Semih Çelik, who murdered Ayşenur Halil and İkbâl Uzuner within a short time span. According to investigative reports, the perpetrator's phone contained traces of communication with online incel groups, as well as images reflecting satanist symbols and pop culture references. Symbols allegedly found at the crime scenes sparked widespread media debates. As shown in subculture and religion studies literature, such occult symbols may serve as markers of identity performance and belonging within certain communities (Granholm, 2014; Petersen, 2016). The incel ecosystem and dark web have been shown to circulate such symbolic repertoires, facilitating processes of radicalisation (Aiolfi et al., 2024; Weimann, 2016). Neighbour testimonies described the perpetrator as exhibiting social isolation, obsessive behaviours, and resistance to treatment characteristics consistent with psychological vulnerabilities

identified in international literature concerning incel perpetrator profiles (Hoffman et al., 2020; Sparks et al., 2022).

The Başak Cengiz case (Istanbul/Ataşehir)

In 2021, while walking home in the evening in Ataşehir, 28-year-old architect Başak Cengiz was attacked with a samurai sword by 27-year-old Can Göktuğ Boz and later died in hospital. Cengiz did not know her attacker. In his statement, Boz declared that he had been told by inner voices to commit an act of violence, and that he had purchased the samurai sword online as a hobby (AA, 2023). This case demonstrates that femicides cannot be confined to domestic violence and illustrates the dangerous intersection of mental disturbance, online weapons procurement, and opportunistic public-space violence.

The Arda Küçükyetim case (Eskişehir/Tepebaşı)

At the time of the incident, 18-year-old Arda Küçükyetim reportedly told investigators that he had been influenced by the game PUBG. He left his home armed with a knife, mask, and bulletproof vest, attacking random people in the street. The perpetrator stabbed five individuals multiple times and live-streamed the attack through a camera mounted on his helmet. The video was widely circulated across multiple social media platforms (Hürriyet, 2014; A Haber, 2024).

The M.G. case (Istanbul/Başakşehir)

In Başakşehir, 17-year-old M.G., wearing a cloth mask and wielding a knife, randomly attacked people and injured three. In his statement, he claimed that he constantly played war games on his computer and had recently dreamed that he should experience those games in real life (Milliyet, 2014; NTV, 2014).

The E.B. case (Izmir/Balçova)

A 16-year-old high school student, E.B., attacked the Salih İşgören Police Station in Izmir with a shotgun, killing two police officers. The perpetrator's parents reported that he had spent excessive time online, chatting on various websites, resulting in radical behavioural changes. Following the attack, investigators discovered the ISIS (DAESH) logo on his phone, and recorded communications expanded the investigation to multiple cities; 27 people were detained, 16 of whom were under 18 years old (Milliyet, 2025; AA, 2025).

The criminal pattern that emerged in these cases demonstrates how the digital world and gaming addiction have severely impacted the mental health of children and youth. The live broadcasts and post-attack social media shares by the perpetrators raise the question of how many more children might have been influenced through dark-web channels.

Media and communication dimension

In Türkiye, cases of femicide and child abuse gain social visibility not only through judicial processes but also via media representations and communication policies. Content analyses show that femicides in Turkish media are often framed with expressions such as "crime of passion" or "jealousy crisis", a tendency that obscures the structural causes of violence (Çavdar & Yıldız, 2021). The Directorate of Communications of the Presidency has diversified communication strategies regarding the fight against violence against women in recent years, including campaigns with the slogan "Zero Tolerance to Violence Against Women" (Directorate of Communications, 2023). Academic assessments point to the awareness-raising capacity of such initiatives while also revealing that the presence of discourses normalising violence within the same media ecosystem may limit the impact of communication policies (Öztürk, 2024).

Overall, the treatment of femicide and violence within the media and communication sphere in Türkiye produces a dual framework: on one side, awareness campaigns conducted by official institutions; on the other, content in traditional and social media that normalises, sensationalises, or reproduces violence through cultural codes. This duality indicates that communication strategies need to be redesigned in a more holistic and coordinated manner.

Policy recommendations

Media language and publishing standards

- A victim-centred language guide that avoids labels that exonerate the perpetrator, such as "crime of passion/jealousy crisis".
- Verification-contextualisation protocols for mainstream media; self-regulation mechanisms to deter sensational headlines.
- Editorial checklists in newsrooms including toxicity and victim-centredness scores; periodic public reporting.

Digital platforms and algorithmic transparency

- "Why am I seeing this?" explanations, a chronological feed option, and opt-in for sensitive categories.
- Circuit breakers for excessive virality and early-warning flags for hate/violence/exposure content.
- Independent systemic-risk audits and publicly available transparency reports.

Crisis communication and one-stop line

- A 24/7 counselling-crisis hotline for victims at the time of incidents; digital evidence collection and legal guidance.

- One-stop coordination of law enforcement-prosecutors-social services; a standard ethical information package for the media.

School and youth-focused programmes

- Micro-curriculum: media/digital risk literacy, algorithm awareness, incel/dark web/closed-group dynamics.
- Early warning in guidance/PDR units: screening for signals of loneliness, bullying, obsessive relationships, and digital violence.
- Healthy masculinity and relationship skills: emotional regulation, conflict resolution, consent culture.

Parental capacity and intra-family communication

- Certified digital parenting workshops through municipalities/Public Education/Social Service Centres; age-appropriate rules, privacy-security settings.
- Relationship-centred approach: not only technical monitoring, but communication skills that strengthen the parent-child trust relationship.

Targeted measures instead of blanket restrictions/blocks

- Narrowly scoped, transparently justified interventions instead of comprehensive outages; public disclosure of impact analyses.
- An independent measurement framework that monitors moments of restriction as natural experiments; cost-benefit assessment.

Discussion

The dynamics surrounding the representation of femicide and child abuse within Türkiye's media and digital ecosystem reveal a

multi-layered problem that extends far beyond the instrumental questions of visibility or public reaction. Rather than constituting isolated acts of violence, these cases unfold within a broader communicative environment shaped by linguistic frames that obscure structural inequalities, polarising forms of toxic discourse, and the persistent inadequacies of platform governance. The findings highlight the need to situate violence against women and children within a structural context where sociocultural hierarchies, psychological vulnerabilities, and algorithmically modulated digital practices interact in mutually reinforcing ways.

The results underscore that gendered violence in Türkiye must be viewed as both a sociological and communicative phenomenon. According to Women in Statistics 2023 (TÜİK, 2023), citing the Violence Against Women in the Family Survey 2014, 38% of ever-married women aged 15-59 report having experienced physical and/or sexual violence by a spouse or intimate partner. This rate far exceeds the average reported across European Union member states (FRA, 2021). Within digital spaces, misogynistic rhetoric, dehumanising stereotypes, and sexualised threats contribute to the naturalisation of violence (Müller & Schwarz, 2021).

The psychological dimensions further complicate this terrain. Emerging research on hikikomori-like social withdrawal in Türkiye (Kaşak et al., 2022; Kaya et al., 2023), combined with OECD data indicating rising economic insecurity among youth (OECD, 2023), highlights an expanding population vulnerable to online radicalisation. Incel communities, in particular, provide ideologically coherent narratives through which loneliness, resentment, and misogyny can be reframed as legitimate worldviews (Costello et al., 2025). The Semih Çelik case exemplifies how psychiatric distress, social isolation, and digital hate networks can

converge, generating high-risk pathways that may culminate in real-world violence.

At the legal level, Türkiye's current frameworks reveal significant fragmentation. Although Law No. 6284 outlines a catalogue of protective and preventive measures, gaps in implementation including delays in issuing protection orders, limited monitoring mechanisms, and a lack of inter-institutional coordination create persistent vulnerabilities for victims. The legal treatment of technology-mediated violence (e.g., cyberstalking, blackmail, deepfake production, or non-consensual exposure) remains dispersed across multiple provisions of the Turkish Penal Code without a unified conceptual architecture.

The family and generational dimensions introduce yet another critical layer. The majority of parents in Türkiye operate as digital immigrants, often lacking the competencies required to supervise, mediate, or meaningfully engage with children's online experiences. National field data indicating that only 52% of parents use parental-control tools reveal a substantial gap in digital mediation capacity, leaving children disproportionately exposed to online grooming, violent content, and radicalisation pathways.

Within this complex system, the limitations of the present study must also be acknowledged. The analysis draws on secondary literature, public datasets, and illustrative media cases rather than original fieldwork or computational data collection. As such, causal inference remains limited, and selection biases may arise due to the overrepresentation of high-visibility cases in the media. These limitations signal the need for future research to incorporate large-scale digital-trace data, cross-platform network mapping, and longitudinal analyses of radicalisation trajectories.

Despite these constraints, the study makes a significant contribution by demonstrating that femicide and child homicide in

Türkiye cannot be understood solely as individual aberrations but must be viewed within an emerging digital risk architecture shaped by incel ideology, dark-web symbolism, and closed-group platforms. The convergence of structural inequality, cultural misogyny, psychological vulnerability, and digital acceleration processes suggests that punitive measures while necessary are insufficient in isolation. Instead, a long-term, multi-sectoral approach integrating legal reform, educational interventions, algorithmic transparency, and psychosocial prevention is essential.

The findings therefore point to several urgent policy priorities: updating legal definitions to encompass technology-mediated violence; standardising digital evidence procedures; establishing one-stop multidisciplinary support models; enhancing school-based early-warning systems; expanding parental digital-literacy programmes; developing healthy masculinity curricula for adolescent boys and young men; and mandating independent transparency audits for online platforms. Ultimately, the prevention of violence against women and children requires a coordinated approach that integrates legal, educational, psychological, cultural, and digital interventions.

References

- A Haber. (2024, August 12). Unbelievable incident in Eskişehir! He went out wearing a mask and a bulletproof vest and stabbed everyone in sight! He had planned everything in advance. Retrieved September 13, 2025, from <https://www.ahaber.com.tr/galeri/yasam/eskisehirde-akilalmaz-olay-maske-ve-celik-yelekle-sokaga-cikti-onune-geleni-bicakladi>
- Aiolfi, I., Palena, N., Ó Ciardha, C., & Caso, L. (2024). The incel phenomenon: A systematic scoping review. *Current Psychology*, 43(32), 1-15. <https://doi.org/10.1007/s12144-024-06236-6>
- Anadolu Agency. (2021, November 16). 52 percent of parents in Türkiye use parental control applications. Retrieved September 13, 2025, from <https://www.aa.com.tr/tr/bilim-teknoloji/turkiye-de-ebeveynlerin-yuzde-52si-ebeveyn-kontrolu-uygulamalari-kullaniyor/2447935>
- Anadolu Agency. (2023, November 9). Two years since the death of Başak Cengiz, who was killed in a sword attack. Retrieved September 13, 2025, from <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/kilicli-saldirida-olen-basak-cengizin-vefatinin-uzerinden-2-yil-gecti/3048188>
- Anadolu Agency. (2025, September 12). The gunman who attacked a police station in İzmir and six suspects were arrested. Retrieved September 13, 2025, from <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/izmirde-polis-merkezine-silahli-saldiri-duzenleyen-saldirgan-ve-6-supheli-tutuklandi/3686214>
- Baele, S. J., Brace, L., & Ging, D. (2022). A diachronic cross-platform analysis of violent extremist language in the incel online

- ecosystem. *Terrorism and Political Violence*, 36(3), 1-24.
<https://doi.org/10.1080/09546553.2022.2161373>
- Barberá, P., Jost, J. T., Nagler, J., Tucker, J. A., & Bonneau, R. (2015). Tweeting from left to right: Is online political communication more than an echo chamber? *Psychological Science*, 26(10), 1531-1542.
<https://doi.org/10.1177/0956797615594620>
- Boles, S. M., & Miotto, K. (2003). Substance abuse and violence: A review of the literature. *Aggression and Violent Behavior*, 8(2), 155-174. [https://doi.org/10.1016/S1359-1789\(01\)00057-X](https://doi.org/10.1016/S1359-1789(01)00057-X)
- Bradshaw, S., Bailey, H., & Howard, P. N. (2021). Industrialized disinformation: 2020 global inventory of organized social media manipulation (Working Paper 2021.1). Oxford Internet Institute.
- Chandrasekharan, E., Pavalanathan, U., Srinivasan, A., Glynn, A., Eisenstein, J., & Gilbert, E. (2017). You can't stay here: The efficacy of Reddit's 2015 ban examined through hate speech. *Proceedings of the ACM on Human-Computer Interaction*, 1(CSCW), Article 31, 1-22. <https://doi.org/10.1145/3134666>
- Comeforo, K., & Görgülü, B. (2022). Negotiating the challenge of #ChallengeAccepted: Transnational digital flows, networked feminism, and the case of femicide in Turkey. *Review of Communication*, 22(3), 213-230.
<https://doi.org/10.1080/15358593.2022.2096414>
- Costello, C., Whittaker, J., & Thomas, E. (2025). The dual pathways hypothesis of incel harm: A model of harmful attitudes and beliefs among involuntary celibates. *Archives of Sexual Behavior*.
<https://doi.org/10.1007/s10508-025-03161-y>
- Coufal, L., & Wedel, L. (2025). Radicalization within a network of misogynist extremists. *Humanities & Social Sciences*

Communications, 12, Article 123.
<https://doi.org/10.1057/s41599-025-05161-8>

DataReportal. (2025). Digital 2025: Turkey. Retrieved September 10, 2025, from <https://datareportal.com/reports/digital-2025-turkey>

European Commission. (2022). The Digital Services Act. Retrieved September 8, 2025, from https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/digital-services-act_en

Europol. (2024). Online extremism and violent misogyny: Threat assessment 2024. Europol.

Freedom House. (2024). Freedom on the Net 2024.

Granholm, K. (2014). Ritual black metal: Popular music as occult religion. *Correspondences*, 2(2), 5-33.

Güven, A. G., Dönmez, Y. N., İncedere, F., & Taşar, M. A. (2025). Assessing the impact of parents' digital and health literacy on children's participation in sport. *Health Promotion International*, 40(2), daaf038. <https://doi.org/10.1093/heapro/daaf038>

Habib, H., Srinivasan, S., & Nithyanand, R. (2022). Making a radical misogynist: How online social engagement with the Manosphere influences traits of radicalization. *arXiv:2202.08805*.

Hoffman, B., Ware, J., & Shapiro, E. (2020). Assessing the threat of incel violence. *Studies in Conflict & Terrorism*, 43(7), 565-587. <https://doi.org/10.1080/1057610X.2020.1751459>

Kato, T. A. (2019). Hikikomori: Multidimensional understanding, assessment, and future international perspectives. *Psychiatry and Clinical Neurosciences*, 73(8), 427-440.

- Miller-Idriss, C. (2025). Misogyny incubators: How gaming helps channel everyday sexism into violent extremism. *Frontiers in Psychology*, 16, 1537477.
- Müller, K., & Schwarz, C. (2021). Fanning the flames of hate: Social media and hate crime. *Journal of the European Economic Association*, 19(4), 2131-2167.
- OECD. (2023). Social cohesion and resilience report 2023. OECD Publishing.
- Ofcom. (2023). Experiences of engaging with the Manosphere. Ofcom Research Report.
- Petersen, J. A. (2016). Introduction: Satanism as a social phenomenon. In J. A. Petersen (Ed.), *Contemporary religious Satanism*. Routledge.
- Prensky, M. (2001). Digital natives, digital immigrants. *On the Horizon*, 9(5), 1-6.
- Smahel, D., Machackova, H., Mascheroni, G., Dedkova, L., Staksrud, E., Ólafsson, K., Livingstone, S., & Hasebrink, U. (2020). EU Kids Online 2020: Survey results from 19 countries. EU Kids Online.
- Sparks, B., Zidenberg, A. M., & Olver, M. E. (2022). Involuntary celibacy (inceldom) and intimate partner violence: A review of the literature and clinical implications. *Journal of Sexual Aggression*, 28(3), 290-306.
- Turkish Statistical Institute [TÜİK]. (2023). Women in Statistics 2023. TÜİK.
- Türen, U., & Bağçeli Kahraman, P. (2025). Mothers' digital parenting awareness and digital literacy as predictors of children's gaming addiction. *Computers in Human Behavior Reports*, 17, 100557.

- UNICEF. (2023). The state of the world's children 2023: Children in a digital world. UNICEF.
- University College London (UCL). (2024, February 20). Social media algorithms amplify misogynistic content to teens. UCL News.
- Weimann, G. (2016). Going dark: Terrorism on the dark web. *Studies in Conflict & Terrorism*, 39(3), 195-206.
- Yörük, E., Atsızelti, Ş., Kına, M. F., Duruşan, F., Güreker, O., Yardı, M. C., Hürriyetoğlu, A., Mutlu, O., Etgü, T., Koyuncu, M., & Topçu, I. (2025). A computational analysis of ideological positions, emotional stance, and support for presidential candidates in Turkey. *Developing Economies*, 63(1), 97.

